

PEÉRY REZSŐ

MÉRLEG ÉS REMÉNYSÉG

Ez a karácsony — az ötödik a magyar szabadságharcot eltipró tankroham, az új megszállás és a nagy exodus után — talán nem lesz olyan sötét, olyan viaszta, olyan reménytelen, mint az ötvenhat óta ránk virradt karácsonyok voltak. (Ötvenhat — mondhatnánk helyette harminckilencet, vagy még több joggal tizenhétet is.)

A karácsonyi kétségbeesés ezúttal lehet, hogy nem fog olyan erővel rabul ejteni, mint szokott volt, amidőn a karácsonyi fények mögött Démoni Éjszakába bámultunk ki, elkéseredett szívvel, kegyetlen előérzettel ama karácsonyok idején, amelyek egyre sántább elszántsággal és bizonyossággal cáfolták az Ember Fiának hitét a szeretet hatalmában, a megváltás bizonyosságában.

E sorok mögött felderengő bizakodást talán nem sugalmazza valamely — megírásuk alkalmából fakadó — jámbor szándék, valamely tünékeny muszáj-optimizmus, amely néhány hét múlva éppoly idejétmúlt és értelmetlen lesz, mint az erkélyre száműzött lekopasztott karácsonyfánk — e töltelmes jelkép a januári szívesen fogó színes papírcsonkjával.

A józan ész, a megfontolás viaszta ezúttal: jelek, adatok, tények, a valóság jelzései táplálják sarjadó reményünket arra vonatkozóan, hogy a diktatúra és demokrácia újabb világharcában a történelem talán mégsem fogja gépi tehetetlenséggel megismételni önmagát.

Az elmúlt esztendőben igen sok jel mutatott arra, hogy a történelmi séma — az atomfegyverek kétoldalú jelenlététől függetlenül — alighanem megismétlődik majd.

A magyar forradalom legázolása óta eltelt időben a szemlélet mindig az 1930 és 1945 között lezajló grand guignol mechanikus ismétlődésének lehetősége kísérte meg. Tehetetlenség, tervszerűtlenség, bátortalanul alkura való készség, önbizalomhiány, cunctatori szellem az egyik oldalon, hódító világterv, állandó kezdeményezés, agyafúrt és ötletes diplomáciai tevékenység a másikon: így alakul ki az a helyzet, amit végül is csak egy általános háborúval lehet „megoldani”. A hátunk mögött lévő évek a München megelőző időszak törvényeit idézték. Ezek az esztendő a keleti féltke hatalmának féltelmes növekedése jegyében teltek. A szabad világ vezető nemzetainak önbizalma, ébersége, hite a szabadság és humánus magassabbrendűségében, hite ügyének igazában éppúgy csökkenni és sorvadni látszott, mint a hitleri külpolitikai sikersorozat végzetes éveiben.

A szabad világ immár nem társadalmi és szellemi intézményeinek fölényében, hanem a terror egyensúlyában bízott. A párharcban, amelyet a sors rákényszerített, várakozni kívánt, nem küzdeni, valahogyan úgy, amint nem küzdött, hanem várakozott München előtt, avagy a „drôle de guerre” idején. Az a tehetetlenséget kiváltó bűvölet, amely a hitleri kezdeményezést

kísérte, újból megjelent a világszínpadon, ezúttal, mint a másik kezdeményező diktátor cselekedeteinek kísérő jelensége.

A Kelet a koegzisztencia bűvös formuláját kínálta az atomfegyverek egyensúlya mellé s e formula nyílt értelmezésével éppoly kevésbé engedett tért s lehetőséget a kételynek, mint annak idején a nemzeti szocialisták külpolitikai programja.

Az együttélésre vonatkozó alkuban az egyik féltől (a „kapitalizmustól”) nem kevesebbet kívánnak, minthogy írja alá halálós ítéletét, s nyugodjék bele elkerülhetetlen pusztulásába. A „békés együttélés” e folyamat előmozdítása a diplomácia, a politika, az agitáció, a szervezkedés eszközeivel, s így természetesen az új osztály világhódító pártjának kodifikált szabadsága és lehetősége a földkerekség népeinek békés leigázására. Az alkuban csak a „kapitalizmusnak”, azaz a még szabad népek egyetemének kell végleg feladnia a reményt, hogy a maga emberi életformáját, szellemi és politikai intézményeit fenn tarthatja. A zsarnokság pártjának szószólói a koegzisztencia ürügyén sohasem felejtik el, de nem mintha erőteljesebben predesztinálna szerepük betöltésére, mint az eddigi vezető egyéniségeket. A német szociáldemokraták kancellárjelöltjére gondolunk itt s a nemzedékcserére a Fehér Házból. A jelenleg folyamatban lévő párharcot nyugati oldalon a siker reményében csak olyan férfiak vezethetik, akik tudják, mi a tét. Akik ismerik az ellenfél szándékait, módszerét, dialektikáját. Akiket a szabadság és humánus ügyébe vetett rendíthetetlen hit és belső meggyőződés vezet. Akik tisztában vannak azzal, hogy itt

Az az uralom tehát, mely megtevesztő és groteszk szocialista álcázó jelszavai ellenére jobban emlékeztet a babiloniai asszír vagy egyiptomi uralmi rendszerekre, mint Marx álmainak eszményi társadalmára. Az az uralom, amely a merev Istenszobrok, az időtlenség, a cesaropapizmus, a vigasztalan konzervativizmus, a kezdetleges dogmakultusz, a rab-szolgatársadalom hierarchiájának képzettársítását hívja ki minden-
kiben, aki egyszer alattvalóként s nem vendégi minőségben élt világában. (A vendégekkel a zsarnokságok mindig megkülönböztetett udvariassággal bánnak.)

Hanem az alkunak ilyenfajta értelmezése aligha tartható fenn továbbra. A nyugati nemzetek a jelek szerint mintha túl lennének a passzivitás, a tehetetlenség, a bűvölet válsághoroszakán, legalábbis e válság mélypontján. Ami a harminchetes, harmincnolcas esztendő végzetes tünete volt: az önbizalom hiánya, mintha megszűnőben lenne. A világpolitika nyugati színpadán új emberek jelennek meg, akiket fellépésük, hargitásuk, emberi szívesen fogó színes papírcsonkjával, a józan ész, a megfontolás viaszta ezúttal: jelek, adatok, tények, a valóság jelzései táplálják sarjadó reményünket arra vonatkozóan, hogy a diktatúra és demokrácia újabb világharcában a történelem talán mégsem fogja gépi tehetetlenséggel megismételni önmagát.

nem a „kapitalizmus” és „kommunizmus” harcáról van szó, hanem olyanfajta újszerű imperia-
lizmusról, mely az antik és ázsiai cesaropapizmusok modern változatát kívánja megvalósítani: Orwell utópiájának fagyasztó világa készül világhódításra az új osztály terveiben.

Valószínűnek látszik, hogy ez az öntudat s ez a veszélytudat a jövőben éppúgy erőteljesebben lesz jelen a színben, mint a szabadság fölényébe s magasabbrendűségébe vetett hit. Fanatikus ellenség ellen tétova tábornokok nem nyerhetnek csatát, s elgondolhatatlan, hogy az új osztály támadásának gátat lehet vetni anélkül, hogy ki ne mondjuk az ítéletet: a kommunizmusnak álcázott hatalmi rohamnak nincs köze a haladáshoz, a fejlődéshez, az eszméhez, s az nem más, mint a cári terveknek egy impozánsabb, korszerűbb és világnézettel keresztezett változata. (Hogy lenne szó a kommunizmus győzelméről, amidőn a rendszer, amely erről beszél, pusztította el golyóval, kötéllel, éhségtáborral a legtöbb kommunistát a földtekén?)

Az új osztály tevékenysége a nyugati nemzetek oldalán, a kételyé, amely rendszerint a konzervatív emberben merül fel arra vonatkozóan: hátha valóban halálraítélte a mi társadalmunk. Hátha csak szófiabeszéd, amit szabadságról, emberségről mondtunk. Hátha mégis két osztály, két társadalmi rendszer harcol itt. Hátha mégis magasabbrendű a „szocialista társadalom” a mienknél, mint ahogy elvei feltétlenül magasabbrendűek?

S talán szűnőben van a keleti zsarnokságnak a magyar forradalom leverésével kezdődő korszaka, ez a páratlan lendületű s kihívó, a páratlan lendületű s kihívó. Mintha egy ellenkező előjelű esemény sorozatnak lennének tanúi, mely részben világméretben jelentkezett az Egyesült Nemzetek fórumán ez ősszel. Az új osztály csillaga a jelek szerint aligha fog felívelni a földréz felett, ahol a történelmi küldetés szerepe várakozni rá: az afrikai égen. S a kolóniák ügyével s a gyarmatosítással kapcsolatban aligha marad világméretű hatás nélkül az az immár magától érthetődő mód, ahogy a világpolitika fórumain egyre szaporábban társítják Nagy Péter utódai birodalmának nevéhez a „világ legnagyobb gyarmati hatalma” értelmezői szerkezetet, mint valamit, ami az alapvető földrajzi és történelmi tájékozottsághoz tartozik. Pozen, Kelet-Berlin, Magyarország s Tibet meghozta gyümölcsét: Sztalin élenjáró tanítványai és utódai csak olyan hitellel és sikerrel vádolhatják a nyugati népek (immár alig létező) kolonializmusát, mint valamely zárt ház gyakorló hőlgyei tehetnek erkölcsi szemrehányást a múltban megtévedett polgári asszonykáknak. Ezzel a hitelrontással megterhelve láthatnak csak színes testvéreink felszabadításának művéhez, amelyhez egyre kevesebb színes akarat hívja a helyszínre őket, hacsak nem machiavellista diktátorok vagy emírek átmeneti számítása, avagy saját bebörtönzött ügynökeiknek segélykiáltása.

DECEMBER 15-I SZÁMUNK TARTALMÁBÓL

- Peéry Rezső: Mérleg és reménység (1. old.)
- Iványi-Grünwald Béla: A Tudományos Akadémia halálára (3. old.)
- Asbóth Elemér: A moszkvai értekezletről (4. old.)
- Hanák Tibor — egy bécsi filozófus kongresszusról (4. old.)
- Az új Magyarország bemutatkozika — az „Economist” cikke és az Irodalmi Ujság szerkesztőségének megjegyzései (5. old.)
- Beszélgetés Körmeny Ferencel — Halász Péter interjúja (9. old.)
- Kutasi Kovács Lajos — a brazil irodalomról (8. old.)
- Határ Győző, Melocco János novellái, Horváth Elemér, Kristóf Ágota és Sulyok Vince versei, Dénes Tibor, Sipos György, Kosztolányi Ádám, Nosztopi György cikkei, bírálatai.
- Költők a korfordulón: W. H. Auden versei Tábori Pál fordításában.
- Az Idő Sodrában; Könyvekről röviden; Hírek.

SULYOK VINCE

Karácsony a magány keresztjén

I.

Jobbomon fehér gyertyaszál
balomon fehér gyertyaszál
két lobogó sárga láng közt függök
magányom keresztjén fölfeszítve — —

Néhány fenyőág
s papírangyal az asztalomon
fiatal arcom
szentelt viaszgyertyáknál fehérebb — —

Ablakomon át
örvénylik dől be a holdfény
pendül a tüleveleken
szikrázik az égi hideg fény — —

Ma született
ma született
jászolyban az Isten
nézik az együgyű pásztori népek
s térdre borulva örvendeznek — —

Picike Gyermek
isteni Gyermek
Ellened boldog nem lehettem
itt függök jaj megfeszítetten
s még ezen éjjel
meghalok Érted e keresztén — —

II.

Karácsonyfánk az asztalon állt
a tiszta szobában — —

A konyhában mindannyian megmosakodtak
s felöltötték az ünnepi ruhákat — —

Akkor meggyújtottam a gyertyákat és csillagszórókat
s a kirtár autót
elsőnek apám lépett a szobába
nyomában anyám s kistestvéreim
s álltunk a sercegő pattogó fényhullásban
fenyőszagban gyertyalobogásban
a régi csodától meghatottan
s fölszívárványló szemmel-szívvvel — —
„Köszönjük meg a ma született Kisjézusnak
hogy mindnyájan együtt lehetünk
s békecségekben és szeretetben ünnepelhetünk”
mondta reszelős hangon apám
s elénekeltük a Mennyből az angyalt
szegyenkezve és ügyetlenül — —

Üvegdiszkek és szaloncukrok
be szép volt minden azon a fán — —

III.

Szépséges fénylő ablakok
színporkáznak föl hozzám a völgyből
tüzükről majdnem megfagyok — —

Jobbomon fehér gyertyaszál
balomon fehér gyertyaszál
két lobogó sárga láng közt függök
magányom keresztjén fölfeszítve
s homlokomon Jézust jelentő
csillag áll — —

Oslo, 1959 december 24.

Mindez csak egy száműzött viaszta, aki végre az erkölcsi igazságtevés és elégtétel jeleit kívánja észlelni, avagy a tények és adatok jólesően hiteles beszéde? „Úgy vélem, ezúttal az utóbbi. „Mundus vult decipi” — ez volt a legfájdalmasabb észlelete emigrációnknak a még mindig tájékozatlan és vesziesen jóhiszemű nyugati világban. A tények most, mintha ellene mondanának a klasszikus észleletnek. Egyszerre ez a mi karácsonyi ajándékunk, s ez annyi csalódás után — talán nem is kevés.

A szokás hatalma

Nemrégiben Harry Schwartz, ismert amerikai közgazdász cikket írt a New York Times-ban, s mi képp annak előtte óvta a nyugati közvéleményt attól, hogy lekicsinyelje a Szovjetunió termelési eredményeit, most viszont azzal a gyökörtől észlelhető tendenciával száll szembe, amely hajlamos mértéktelenül túlbecsülni a szovjet blokk gazdasági erejét. Kimutatta, hogy az 1959-es esztendőben a nyugati országok termelésének abszolút növekedése túlhaladta a szocialista táborét. Mivel az amerikai közgazdász, ezzel a szerényen szakszerű megállapításával, belekaszált a keleti blokk számbűvészeinek szénájába, a szovjet sajtó felhorkant és szemfényvesztéssel vádolta Harry Schwartzot, amiért — miként egyebként kézenfekvő — az 1959-es adatokat az 1958-asokkal mérészelte egybevetni, „az USA és a kapitalista világ nagy depressziós esztendőjével”.

Ez a szemrehányás alkalmat szolgáltat arra, hogy eltűnjünk Kozlov, az októberi forradalom évfordulóján elmondott beszédének néhány adatán. Kozlov, akit ma a Szovjetunió második helyen rangsoroló funkcionáriusának tekintenek, kijelentette, hogy az USA nem képes már lépést tartani az orosz gazdasági fejlődés tempójával; a háború utáni 16 esztendőben a szovjet ipar termelése 10,7 százalékkal növekedett, míg az amerikai csak 1,8 százalékkal; 1945-ben még a szovjet acéltipar az Egyesült Államok termelésének csak 17 százalékát, 1949-ben pedig már 71 százalékát érte el. Kozlov itt elfeledte megemlíteni, hogy 1945-ben Sztalinrádótól nyugatra a szovjet ipartelek zöme romokban hevert, míg az amerikai üzemek teljes kapacitással, sőt háborús feszítéssel dolgoztak. Kozlov szerint a Szovjetunió a vasérc- és szénbányászati eredményeivel, a személyszállításra szánt vasúti kocsik, az aratógépek, a gyapjuszövetek gyártásában, a fakitermelésben, a vaj- és cukortermelésben mennyiségileg máris túlszárnyalta az USA-t.

Kozlov természetesen nem utalt arra, mennyire reális ez a összehasonlítás, hiszen az USA sose nyarodott autarkira berendezkedni, vasércet, fát, vajat, cukrot mindenkor nagy mennyiségben importált; a szénbányászatot a fokozódó nyersolajtermelés szorította vissza, a vasúti személyszállítást és a vasúti kocsikban mutatkozó szükségletet pedig egy voltaképpen fejlődést mutató jelenség csökkentette: a magánautók fokozódó száma, a gépkocsiforgalom növekedése általában és a repülőszállítás versenyére, amiért egyes amerikai vasúttársaságok már azt tervezik, hogy beszüntetik a személyforgalmat és csupán áruszállításra rendezkednek be. A gyapjuszöveteket, a keleti blokk országaiiban olyannyira áhított, mesterséges anyagok szorítják ki mindinkább, úgyhogy Kozlov adatainak diadalmas versenyeredményeként az előállított aratógépek magasabb száma maradna, ami viszont abban lehetséges magyarázatát, hogy a Szovjetunió a háborús pusztulás, a gyengébb szövetségesek segítése s nem utolsósorban a maga — nyugati viszonylatban még mindig alacsony fokú — gépesítettsége javítására gyorsabb ütemben kényszerült mezőgazdasági gépgyártását fejleszteni, mint az etikettben csaknem túltelített Amerika.

Mivel — bármiként tekintünk is — a Szovjetunió termelési eredményei kétségtelenül figyelemreméltóak, nyugati szemmel különösképpen látszik, hogy a szokás hatalma az orosz pártvezetőket mégis ily könyvnyen tettenérhető büvészfogásokra csábítja, amik — kár, hogy ez statisztikailag bajosan mutatható ki — tetemes százalékban rontják igazmondásuk hitelét.

A Kádár-rendszer

Feltűnő szereplése a Hruscsov-féle koegzisztencializmus élvonalában, melyről a nemzetközi politikai életben keringő kombinációkat december 1-én már ismertettük, tovább foglalkoztatja a kommunista világ beharcolásának hivatásos megfigyelőit, különösen amióta Kádár János maga hivatkozott arra büszkén, hogy a moszkvai tanácskozások során bebizonyosodott politikájának helyessége. Moszkva jóváhagyta azt a magyar kormánypolitikát, amelyet Peking — miért, miért nem — az átkos „revizionizmus” különösen riasztó példájának

tekintett. Kádár egyszerre védekezett azokkal szemben akik túlságosan keménynek és akik túlságosan lágyan tartották eljárását a revizionisták letörésében és felszámolásában. Hogy ez az aggasztó lágyaság és békés együttélő készség a Nyugat irányában miből áll, azt sem ő, sem tudunkkal kínai vagy albán bíráló nem részletezték a nyilvánosság előtt. Az-e a baj, hogy kereskedelmi kapcsolatot igyekeznek fenntartani a Nyugattal? Aligha: Kína és Anglia közt is jelentős kereskedelmi forgalom van. Vagy az-e, hogy egy pártmegbízott felügyelete alatt megengedi depolitizált írók kilátogatását? Ez sem hathat túlságosan íjesztően Kelet-Ázsiában. De abban a sajátos skolasztikus szóváltásban, amely a kommunista világ két székvarosának főideológusai között folyik — s amely mögött a nagyobb ipari erejű birodalom mérkőzése folyik a nagyobb hatalmúval, a nagyobb hatalomért — minden kicsiny, úgynevezett szuverén ország ugyanúgy lehet az egyiknek bábja, mint a másiknak célpontja. Van olyan hír, bármilyen meglepően hangzik is, hogy az erőnek, illetve hatalmi sakkfiguráknak ez újabb felsorakozása következtében a neutralista világból — így pl. Jugoszláviából — mind több reménnyel néznek a mai magyar kormányrendszerre. Hogy mekkora okkal, majd elvállik; de az önállóan gazdálkodó parasztság teljes likvidálása — párhuzamosan a szellemi életnek olyan jelenségeivel, mint az Akadémia teljes „elpártosítása” — arra vall, hogy a belgrádi remények is, a pekingi félelmek is túlzottak lehetnek.

Indiában is van alvilág

Az elmúlt 12 esztendőben Indiában sok minden változott. A régi átadja helyét az újnak városban és kisebb mértékben a falun is. Sokaknak persze nem az új világ, Van, aki félti előjogait, van aki félti előítéletét. Az elégedetlen és a be nem illeszkedett elemek otthont találnak a nagy félsziget ősi és modern alvilágában. Míg a maharajak és maharanyai közül egyesek a vidéki betyárokkal rokonszenveznek, a nagyobb városokban züllött, deklaszálódott gyerekek megtalálják a kapcsolatot a külvárosi szegénylegényekkel. A felsőosztálybeli duzzogók és a tradicionális, mondhatni öröklődő bünököz szövetsége helyenkint félelmetesre duzzasztja a társadalomellenes erőket.

A városok és az erdők-mezők alvilága kapcsolatot tart egymással. A munkamegosztás természetéről sem lehet kétség. A határszéli mozgékony, lovas dacoitok segítkeznek a csempészetnél — főleg illegális arany- és óra-szállítmány szivárogo be Indiába — míg a különböző városokban működő gangok az elosztást intézik. Sokszor feltehetőleg a törvényes kereskedelmet folytató üzletember sem tudja, vajon szabályosan behozott, vagy pedig csempészet áruval kereskedik. Egy országban, ahol a kereskedéssel foglalkozók száma ötven millióra tehető, lehetetlen pontosan megállapítani, hol végződik a törvényes áruforgalom és hol kezdődik a fekete piac.

A fekete piac nem kizárólag külföldről táplálkozik. Nagy jövedelmet biztosít a hazai termék is: a városokban és falvakban egyaránt nagy mennyiségben előállított tiltott szesz ital, amelynek kedvéért sok hindu és mohamedán megszegi vallásának ősi tilalmát.

Az ősi tilalmat modern formában kiegészítő prohibíció nem hogy csökkentené, inkább fokozza a titkos desztillálást. Hiszen amit a hatóságok tiltanak, az kétszeresen is vonzó, tehát kétszeresen is jövedelmező. Amellett magukkal a törvényes rendelkezésekkel is baj van. Bombayban és Madrasban teljes a prohibíció, csak idegeneknek adnak, külön folyamosodásra, italengedélyt. Kalkuttában aránylag nagy a szabadság és van éjszakai élet is. A fővárosban, Delhiben, boltban árulnak bort és sört, de fogyasztani csak otthon szabad. A kommunizmussal megismerkedett Kerala tartományban nincs szesztilalom, csak Trivandrum, a tartományi főváros,

száraz. Érthető tehát, hogy virul a „belcsempészet” India területén a különböző nedves és száraz zónák között.

A nagyszámú bandák, ha már megalakultak, nem korlátozzák tevékenységüket aranyra, órára és szeszfőzésre. Van még más jövedelmező törvénytelen lehetőség.

1958 áprilisában hivatalosan megszünt a prostitúció, annak ellenére a mindkét nembeli prostituáltak megmaradtak.

Különösen Bombayban és Kalkuttában burjánzik a csenevész testek fekete piaca. Ezzel szemben Lucknow az eunuchoknak, a női ruhát viselő, természetellenes életet élő férfiaknak ismert központja.

Indiában a televízió ma még csak gyermekcipőben jár, így a mozi még mindig úgyszólván kizárólagos tömeglátványosság. Feketézés a mozijegyekkel a kezdő gengszterek jó iskolája. Idejében felvásárolják, ha kell, ügynők segítségével a jegyeket és bűnös feláron hozzák forgalomba az előadás előtt. Ha a filmszínházak alkalmazottai akadályozni akarják működésüket, a gengszterek fenyegetőleg lépnek fel. Bombay Dadar nevű külvárosában nemrégiben egy moziigazgatót öltek meg ezért.

Vannak „üzletemberek” akik a koldusokat „kooperatívába” kényszerítik, hogy elvegyék szegényes bevételüket, nyomorúságos fedél és napi egy csajka rizs ellenében. Egyes chacha-k — „bácsik” — a cipőtisztító gyerekeket veszik hasonló „védelembe”. Amit a naivan jótékony turista egy leprás koldusnak, vagy egy vézna cipőtisztítónak ad, az ilyen módon gyakran egy vagyonos alvilági „vállalkozó” tenyerébe vándorol.

Törvényszéki tárgyalások előtt a terhelő tanúk megfélemlítése már chicagói recept szerint történik. Sokat közülük a bíróság épületében öltek meg. Az ilyen, sikeresen végrehajtott megfélemlítéseknek a közművek a „fogó” és az „előzetes” elítélését.

Megismerte India az amerikai „pushover” intézményét is. A gonosztevőkkel titokban cimboráló rendőrök száma ismeretlen, azonban magában Delhiben körülbelül féltucat gangnek egy-egy volt rendőri vezetője. Minden bandának van szabályos jogtanácsosa, aki a hurokra került tagok törvényes védelmét ellátja.

Egyes városi alvilági elemek, csakúgy mint a vidéki betyárok, már a politikába is beemészkedtek, támogatván jelölteiket a választásokon. Ha egy erőteljes hatósági akció közbe nem lép, garázdálkodásaikkal az indiai bandák nemsokára amerikai méretűvé tereblyesednek, s hatalmukkal és befolyásukkal a hírhedt hongkongi és singapori kínai titkos társaságokkal fognak vetélkedni. (-s-v)

A kiszolgált huszár

Szegény Móríc Zsigmond, aki annak idején fele vagyonát kínálta egy angol filmrendezőnek, mert nem bírt elviselni, hogy afféle ihaj-csuhajos, délibábos gyöngyösbokrétát csináljon a „Komor ló”-ból, ugyancsak szomorúan és hitetlenkedve dörgölne a szemeit, ha mostanában moziba járna. A „Song Without End”-ből megtudhatná, hogy Liszt Ferenc tulajdonképpen nem is zeneszerző volt, hanem hivatásos romantikus hős és a II. Rapszodiát először gyalogszázad, műpizsokos magyar cigányok játszották el neki, citerán és zongorán egy nagy magyar pitvart ábrázoló négy díszlappal között. A „Beast of Budapest” bebizonyítaná, hogy egy közönséges, megunt chicagói gengsztertörténetet milyen könnyedén lehet a Kilián-laktanya környékére áthelyezni, míg a „Journey” azt a gondolatot oltathat belé, hogy a forradalom cigányzene-kíséret mellett zajlott le.

Most azonban, úgy látszik, valami baj van az ihaj-csuhaj-fahaj hollywoodi importja körül, mert már a legendás, mokány magyar huszárkapitány sem kelendő árucikk. A „Breath of Scandal”, Molnár Ferenc „Olympiá”-jának lorenzidált változata egy holmi Charlie Foster pittsburgi bányamérnököt teszi meg „Kovács Andrást, a császári-királyi 26. ezredtől” helyére. E személyi cserét önmagában még

nem is lehetne rossznéven venni, de mivel egy csinos, erős, magabiztos amerikainak mintegy veljőz a heppiend, a feldolgozás elveti a színdarab eredeti ironikus befejezését és ezzel együtt meghamisítja mindazt, ami e csattanóhoz vezet.

Úgy látszik, már a „szerkesztő úr” enyhén szivarfüstös és oly kellemesen színpadszerű társadalomkritikája is túl sok hollywoodnak. Hol van már a figurákat körülvibráló vígszínházi pátosz? A kellemesen zibongó feszültség, amikor két ember egyedül marad a színpadon? Plata Ettingen hercegnő „bemon-dása” a pletykás asszonyokról, hogy „egész Bécs egyetlen nagy Lina” — és a huszárkapitány, a „pompás példány”, az önértében megsértett „szegény paraszt” szerelmi bosszúja, amikor végül ő mond nemet a hercegnőnek, s „öszszevágja sarkantyúját és a verandán át elmegy. Függyöny”. Az ember legszívesebben kuncogni szeretne, amikor Loren hercegnő leparasztozza a szegény milliomos pittsburgi mérnököt, hogy mégis maradjon valami kis társadalmi ellenfél és sztori az utolsó félórára. S amíg Fiú végül elnyeri Leányt, néhány nemes bécsi tájképben és egy francia, olasz, angol, amerikai, osztrák szereplőgárda művészi erőfeszítéseiben gyönyörködhetünk (gondolni kell a nemzetközi piacra...).

A magyarságot egyetlen szikár „Sándor gróf” képviseli; ő az intorikus. (A magyar piacra nem kell számítani.) No és persze a rendező... Michael Curtiz. Mégis csak kell valaki, aki szakember az ilyen „magyar dolgokban”... (V.)

A magyar mezőgazdaság

Új átszervezés előtt áll; a magyar paraszt új megpróbáltatás előtt. Nem először és nem utoljára. A Moszkvából diadalmasan visszatérő Kádár dicsőesleges harciténdő gával: a mezőgazdaságunk ellenőrzése. A földterület nélküli kollektivizálását. A földterület mindeddig magánkézen való نگهدrésze besoroztatik a kolhozok sorába. Hogy ennek a lépésnek mi volt az előzménye, nem tudjuk. A dogmán kívül, mely a nagyhangú Moszkvai Nyilatkozatban ismét megerősítést nyer, hogy tudniillik, „a város szocialista átszervezés után, rá kell térni a falu szocialista átszervezésére”, nyilván szerepe van ebben a pártban munkálkodó „baloldali” ellenzékeknek is, amelyek azzal próbálják ellensúlyozni (vagy támadni?) az állítólagos Kádár-féle liberalizmust, hogy támadást indít az Eszme nevében a parasztság utolsó ellenálló része ellen. Hogy e támadásnak miféle következményei lesznek, azt Kádár és az ellenzékek pontosan úgy tudja, mint mi. Megbízható budapesti hírek szerint máris hűshiány van a városban és arról beszélnek, hogy gabonabehozatal indult meg a hiányzó kenyérgabona fedezésére. Ez sem újság mifelénk. Rákosiéknál a gabonabehozatal természetes jelenség volt, akár a májusi eső. Aranyt ért ez is, az is. Legalábbis nemesvalutat. Mert Rákosi azért adta el a még lábon álló kiváló minőségű magyar búzát, hogy dollárt szerezzen rajta, melyen aztán — negyedáron — felvásárolta a penészes francia búzát: ezt is megeszi, aki éhes.

Kádárék nyilván ugyanúgy nem törődnek a következményekkel, mint bukott elődeik. Pedig, amint egy joguszáv megfigyelő hidegen megjegyezte nemrégiben, „a termelőszövetkezetek eddigi gazdasági eredményei nem nyújtanak túlságos bátorítást a további kollektivizálásra.” A magyar paraszt, aki tavaly februárban, mikor a szervezést, a tavaszi munkára való tekintettel, hirtelen abbahagyták, tudhatta, hogy csak átmenetileg menekült ki az Állam halálos szorításából. Az átmenetnek most vége szakadt. Még néhány nap s a pesti sajtó tele lesz — gyözelmi jelentésekkel. Előre megmondhatjuk, hogy a parasztság lelkesedése hatalmas lesz. Akadnak majd makacsok — s erről is írni fog a sajtó — akik nem értik meg, miért van szükség arra, hogy kötéllal vonszolják őket a jászolhoz, de a többség lelkesedése előbb-utóbb őket is meggyőzi majd. Dobozy, Urbán, Mesterházi izzalmas jelentéseket küldenek a

Népszabadságnak az „új előre történéséről” s a „régii visszahúzó erőjéről a faluban. Arról kevesebb szólnak majd, hogy a rossz szervezésnek, a gyenge felszerelésnek, nyersanyaghiánynak milyen hatása van a termelésre, nem is szólva a növekvő munkaerőhiányról. Deha ezek csupán a növekedés nehézségei.

Afrikai diákok Moszkvában

A. R. Amar ugandai születésű orvostanhallgató szovjet ösztöndíjasként egy évet töltött a moszkvai egyetemen, majd, 1960 nyarára úgy döntött, hogy mégis inkább Nyugat-Európában folytatja tanulmányait. A. R. Amar a „Neue Zürcher Zeitung” című svájci lap lapjain figyelemreméltó cikksorozatában számolt be moszkvai tapasztalatairól.

A szovjet egyeteméről szóló propagandafüzetek, melyeket A. R. Amar — az átkos angol liberalizmus jóvoltából — fillérekért vásárolt a Hyde Park sarkán, ingyéres lakást, ellátást, tankönyveket és ezen felül még havi 900 ruber ösztöndíjat ígértek. E fényes perspektíva a valóságban jóval szűrényebbnak bizonyult, mert kosztó kvártély és tankönyvek címén le vonták a 900 rubel jelentős hányadát, ám a külföldi diákok még így is kiváltságos helyzetet élveztek orosz társaikkal szemben, akik jóval kevesebb ösztöndíjat kaptak, mint az idegenek.

A. R. Amar az úgynevezett „Orosz nyelvintézet” épületében negyedmagával lakott egy szobában. Egyik lakatára egy ugandai csak afrikai diák volt, a másik egy orosz egyetemista, míg a harmadik a szovjet biztonsági szolgálat egyenruháját viselte. A többi szobában hasonló volt a helyzet. Az afrikai diákok érdeklődésére az intézet vezetősége azt válaszolta az egyenruhásoknak semmi közük az egyetemhez, csupán lakásháji miatt és ideiglenesen tartózkodnak a diákszálláson.

A szobák ajtajáról hiányzott a kulcs; az orosz diákok, kivételképpen a Komszomol vezető tagjai minden időben hivatalosan betörték a szobákat, nem is igen szépitve lakóhelyeiket. A mezőgazdaságuk ellenőrzése. A földterület nélküli kollektivizálását. A földterület mindeddig magánkézen való نگهدrésze besoroztatik a kolhozok sorába. Hogy ennek a lépésnek mi volt az előzménye, nem tudjuk. A dogmán kívül, mely a nagyhangú Moszkvai Nyilatkozatban ismét megerősítést nyer, hogy tudniillik, „a város szocialista átszervezés után, rá kell térni a falu szocialista átszervezésére”, nyilván szerepe van ebben a pártban munkálkodó „baloldali” ellenzékeknek is, amelyek azzal próbálják ellensúlyozni (vagy támadni?) az állítólagos Kádár-féle liberalizmust, hogy támadást indít az Eszme nevében a parasztság utolsó ellenálló része ellen. Hogy e támadásnak miféle következményei lesznek, azt Kádár és az ellenzékek pontosan úgy tudja, mint mi. Megbízható budapesti hírek szerint máris hűshiány van a városban és arról beszélnek, hogy gabonabehozatal indult meg a hiányzó kenyérgabona fedezésére. Ez sem újság mifelénk. Rákosiéknál a gabonabehozatal természetes jelenség volt, akár a májusi eső. Aranyt ért ez is, az is. Legalábbis nemesvalutat. Mert Rákosi azért adta el a még lábon álló kiváló minőségű magyar búzát, hogy dollárt szerezzen rajta, melyen aztán — negyedáron — felvásárolta a penészes francia búzát: ezt is megeszi, aki éhes.

Ílképpen a szekrényekre is tiltott lakatot szerelni, s a nyitott fiókokból rendszeresen eltűntek, majd néhány nap múltán visszakerültek az idegennyelvű könyvek, csakúgy, mint a családi fényképek és magánlevelek.

Az egyetem vezetői egyáltalán nem titkolták, hogy néger diákjaikat Afrika bolsevizálásának feladataira kívánják kiképezni és felhasználni. A fogadtatásukra rendezett ünnepségen Potjehin professzor ezt mondta: „Nincs mesezse az idő, amikor az afrikai országok kommunista országokká válnak. Ezek az országok csupán forradalom segítségével szabadíthatják fel magukat.” Már az első három hónap nyelvtelkéi is az orosz forradalom vezetői körül forogtak és a nyelvtanár mindenkit megkérdezett: hasonló vezetőket kíván-e Afrika számára, vagy sem? Ugyanígy a politikai hovatartozás kikérelését szolgálta a nyugati újságkivágások oroszra fordítása, illetve az ezzel kapcsolatos provokatív kérdések sorozata. Jellemző, hogy az elmaradt országok népei számára oly életfontosságú nemzetközi jog tanulmányozását az afrikai diákoknak nem engedélyezték — e szabály alól csupán néhány, kommunista szempontból különlegesen megbízható személy képezett kivételt. Egyízben, amikor az ideológiát oktató tanár kifejtette, miszerint Afrika problémáit is csupán az elektrifikálás plusz szovjethatalom lenini formulája oldhatja meg — A. R. Amar megkérdette: vajon lehetséges-e elektrifikálás szovjethatalom nélkül is? E kérdéséért a dékan elé idézték és kizárással fenyegettek.

Egy év múlva A. R. Amar türethetetlennek érezte a mozgási és szellemi szabadság korlátozását, valamint az állandó spicliszkedés és ijesztgetés atmoszféráját. Ezenfelül arra a meggyőződésre jutott, hogy hazája szabadságát és fejlődését egyáltalán nem szolgálja azzal, ha továbbra is Moszkvában marad. Nyári vakáció ürügyén nyugatra utazott és nem tért vissza többé a Szovjetunióba. Indexét azonban megőrizte, annak bizonyítására, hogy nem őt zárták ki a moszkvai egyetemről — valamiféle tanulmányi vétség vagy inkorrekttség miatt — hanem jobb meggyőződését követve, maga távozott onnét.

Széchenyi Akadémiája

1825 – 1960

1. (2) Az Akadémia a dialektikus materializmus tudományos világnézete alapján, a tudományok valamennyi ágának művelésével és fejlesztésével... hozzájárul a Magyarországi Népköztársaság politikai, gazdasági és művelődési feladatainak megvalósításához...

2. (5) Az Akadémia a társadalmi fejlődést azzal is elősegíti, hogy a Forradalmi Magyar Munkás-Paraszt Kormány, a miniszterek, az országos hatáskörű szervek vezetői... felkérésére... véleményt nyilvánít és javaslatot tesz a tudományos kutatással kapcsolatos országos jellegű kérdésekben.

3. (1) Az Akadémia feletti a főfelügyeletet a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány gyakorolja.

(2) A Kormány főfelügyeleti jogkörében: a) kijelöli azokat a feladatokat, amelyek az Akadémiára a tudományos élet irányításában hárulnak, c) ellenőrzi az Akadémiának a tudományos élet irányításában kifejtett tevékenységét.

(A Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1960. évi 24. számú törvényerejű rendelete a Magyar Tudományos Akadémiáról.)

Magyar Közlöny, 1960 okt. 15.

A KÉRDÉS ez: egyáltalában életben maradt-e Széchenyi Magyar Tudományos Akadémiája, vagy kormányzattal átalakulván, olyan „aullikus akadémiává” változott, amelynek egy-két XVIII. századi hivatalnok teremtő fantáziátlanúsága elképzelte? Széchenyi István Akadémiáját a jelenlegi magyarországi kormányzat törvényerejű rendelete eltemette. Az Akadémia autonómiájának még a látszata is eltűnt. Széchenyi Akadémiája halott.

SZÉCHENYI István Akadémiája! Előzményeiről mennyi nevet és adatot hallottunk annak idején az iskolában. Ideje talán porlepte röpíratokból, egykorú forrásokból pár dolgot megtanulni a lényegre illetőleg. A lényeg pedig Szellem és Hatalom kapcsolatának örök kérdése: a nemzetet szolgálja-e az Akadémia a tudományok művelésével, vagy pedig a kormányhatalmat, az idegen kormány hatalmát. Igaz, hogy Széchenyi nemzeti Akadémiája tervének előzményei régiek. De mikor kezdték igazán „Széchenyies” elgondolások színezi az elképzeléseket? Akkor, amikor nem az Udvar felé kacsingató államhivatalnokok, hanem magyar szellemi emberek fejtik ki akadémiai terveiket. Itt van a nemzet-ébredés Testőrnek, Bessenyei Györgynek „Jámbor Szándék”-a. Ez az akadémiai terv már a magyar főrendekhez intéztetett, nem az Udvarhoz. A gyámkodó központi hatalom helyett az akkori magyar társadalom tevékeny rétegéhez szólt a Jámbor Szándék. A röpirat fogalmazása még valóban „jámbor”. De a tervezető szándék nem volt egészen az. Bessenyei egyik kéziratából megtanulhatjuk, hogy az eljövendő Akadémia főfeladatát miben látta. „Keresse ki nemzetünk vérből a feledékenységre vetettek és sokáig magányosságban elsüllyedt lelkeket” — írja a kézirat. Az elfelejtett, félreállított, azaz a hatalom által mellőzött — mondjuk meg magyarul: a független szellem — tudósokat akarta nemzeti munkára szervezni a lelkes Testőr. Telegy László grófnak is szíven fektet az eljövendő tudós társaság függetlenségének gondolata. 1806. évi akadémiai tervzetében ezeket írta: „Megengedem, hogy a Statusnak jussa vagyon Nemzet nevelésére, de ilyen Társaság (azaz: a tervbe vett Akadémia) is-

kolai objektummá ingyen se vétethetik. Ilyennek (már mint az Akadémiának) sohase jó a nevelés közönséges direktiójától függni, vagy azzal egybekötve lenni.” Így érvel a nemzeti akadémiának minden állami kultúrpolitikától való függetlensége mellett az a Telegy gróf, aki különben szóbanforgó röpiratában arra is figyelmezteti a hatalmasokat, hogy „káros a tudósokat nagyon megszorítani...”

Széchenyi Akadémiája! Az alapításról, 1825 november 3-ika kerületi üléséről nem maradt fenn hivatalos jegyzőkönyv. Az események mégis közzismertek. De vajon tudjuk-e elég jól manapság, hogy mennyire ellenzéki volt a Széchenyit megelőző szónok beszéde? Balogh Jenő („Az Akadémia megalapításáról” című dolgozatában) így foglalja össze Felsőbüki Nagy Pál felszólalásának lényegét: „Sopron vármegye követe kifejtette, arra, hogy a magyar nyelv sikeresen ellenállhasson a németesítő törekvéseknek, legjobb eszköz: a nyelv művelésére állítsanak fel magyar tudós társaságot.” S mi volt a Legnagyobb Magyar nagyszerű kiállításának vezérlő gondolata? Egy mondatos összefoglalás a nagy beszédéről, Döbrentey Gábor egykorú tudósításában: „Nekem itt szavam nincs, az országnak nagyja nem vagyok, de birtokosa vagyok és ha feláll oly intézet, mely segíti honosainknak magyarokká való nevelését, jószágaim egy esztendei jövedelmét feláldozom.” Wesselényi Miklós november 4-én ilyen „helyszíni tudósítást” adott: „Nagy Pál felséges tüzével s elragadó ékesen szólással hordotta elő azon okokat, melyek nemzetiségünk lassankint való elhalálózását okozták, egy igen fontos oknak mutatta be a mágneses elkorcsosodását s nyelv és nationalitás iránt való tunya hidegségüket. Erre az én Széchenyim felállott és deklaráta, hogy ámbár ezen fontos szavaknak szomorú és igaz voltát elismeri, de nem mindenre gondolja, hogy ki lehessen terjeszteni; magában is érezvén, akármit is tenni kész, ezért a nemzetiség és nyelv erősítése, terjesztése és pallérozása szent céljaira ajánlja s adja egy esztendei minden jószágainak egész jövedelmét.” Így ír a lelkes barát. A hivatalos beszéd pedig így „jelent”: „Szemrehányásokat hallok — mondotta Széchenyi — nagyjainkra, én nem számítom magam e k számába, csak a vagyonosabbak közé; hogy hazám iránti ragaszkodásomat bebizonyítsam, aláírom itt nyilvánosan egy évi jövedelmemet a nemzeti szellem és nyelv felvirágoztatására.”

Széchenyi Akadémia alapítása ellenzéki tett volt az akkori kormánypolitikával szemben. Hiszen a maga — humanista értelmezésű — „nemzeti szellem”-ének „felvirágoztatására” alapította a Magyar Tudós Társaságot. A döblingi kéziratok szerzője mindig megnyomta a tolat, amikor az akkori hatalom akadémiai — beavatkozásairól szólt. Halála után pedig az Akadémia tanácskozási termének faláról vigyázva tekintett az akadémikusokra szűrés tekintetű alapító arcképe, valahányszor az Akadémia függetlenségének kérdése forgott kockán. Maga Bach korlátozni akarta az Akadémia működését, de sohase merészkedett el odáig, hogy „kormányzattal való tételére” tegyen lépéseket. Ilyennel az enyhültebb abszolútizmus kormánya kísérletezett első ízben. 1862-ben a műemlékek megőrzésének „közös feladatára”

való hivatkozással akarta szorossá tenni az akkori hatalom a kormány és Akadémia közötti kapcsolatot. A nagyhatalmú kormány szubvenciót s fokozott „archeológiai kutatási lehetőséget” ígérő javaslata fektet az Akadémia elnökségének asztalán. A terem faláról azonban minden abszolútizmus örök ellenfelének portréja nézett szigorúan az akadémikusokra: a javaslat visszautasított! Mint („Az Akadémia az abszolútizmus korában” című dolgozatában) Angyal Dávid írta: Az Akadémia „1862 december 12-én a kormányhoz intézett felterjesztésében kijelentette, hogy... az ügyhöz nem járulhat hozzá. Ugyanis a Magyar Akadémia más akadémiáktól eltérő szervezésénél alapítói szándékánál fogva, sem közvetlenül... sem közvetve... sem most, sem bármilyen viszonyok között kormányi orgánummá nem lehet.”

Természetesen senki se tagadhatja, hogy az akadémikusok között ne akadtak volna (főleg a második világháború előtt és elején) olyanok, kik hűtlenné váltak Széchenyi eszméihez. Akadtak kisiklások, de a magyar szellemiség mindig alkalmazta is a kritika fegyverét ilyenekkel szemben. Széchenyi portréja valóságos kritikai szimbólummá lett. Kosztolányi még a sárszegi kaszinó eszem-iszomos, különben ártatlan magyarjaival szemben is evokálja a kaszinói arcképet: „Balkezet csipőjére téve a kardkötő felé, mentéjét félretolva állt ott, mint valamikor, boltozatos homlokával, melyet zilált kis fürtök libegtek körül, nyugtalan szemével, melyben az egyéniség ideges tettereje égett s nézte, mi lett nemes gondolatából, az eszemváltó Körből, melyet az úri társaságok pallérozására, a társas érintkezés tüzetesebb tételére honosított meg. De a vágnivaló, üstben nyilván ő sem látott jól...”

MI IS A KÜLÖNBSEG a dualizmus korából, magyarországi diktatúrájának mindent elsovasztó szellemi mérgező gáza között? Mi is a különbség a méltatlan elnököt választó akadémiai „kisiklások” és Széchenyi Akadémia eszméjének intézményes megtagadása között? Megfelel erre az a törvényerejű rendelet, mely a múlt hónap közepén látott napvilágot. A szovjet utasításokra cselekvő Hatalom kezébe vette a legfőbb felügyeleti jogot. A magyar tudósokra szovjet ideológiát kényszerített, amikor törvényhozásilag mondotta ki, hogy az Akadémia „A dialektikus materializmus világnézete alapján áll.” A kormányzat beleszólt a kutatási programokba. Kényszerkonzultálás törvénybeiktatásával cinkossági viszonyba hozza a hajdan független Akadémiát a diktatúrával.

Nem tudom, kiaggatták-e Marx és Sztalin meg Lenin arcképeit az Akadémia üléstermeiben. Széchenyi arcképének semmiesetre sem lehet többé helye a kormányzattal alakított intézményben. Olyan szellemi elődöt kell keresni, kinek szemében „az egyéniség ideges tettereje” helyett a mindenható uralom iránti alázat engedelmes kifejezése tükröződik vissza. Illet is lehet találni persze a régi Akadémia-tervezők sorában. Ott van például annak az Udvarhoz névtelenül beadott tervezetnek szerzője, aki 1770-ben Mária Terézia udvari akadémiaját akarta, közel az Udvarhoz, Pozsonyban felállítani. A headványt Toldy Ferenc ásta ki 1871-ben. Ennek szerzője, ahogy Fináczy Ernő kutatásai alapján meg tudom állapítani (egy idevonatkozóan fontos, világháború alatt megjelent tanulmány a Pannonhalmi Főiskola Évkönyvében e pillanatban számomra nem hozzáférhető), bizonyos Tersztyánszky Dániel. Ez a különben derék udvari tisztviselő és elsőrangú szénbányászati szakember igazán nem volt „korszerűtlen” a maga idejében, kb. 200 évvel ezelőtt. A nyugati Akadémiák alapítási fénykora a XVII—XVIII. század, a fejedelmi, illetve államabszolútizmusok kivégkora (talán az egy Angliát kivéve). Éppen ez az oka annak, hogy, minden érdeme mellett, a legtöbb nyugati Akadémia egy vonatkozásban retrográd volt, történelmi táv-

latban nézve a dolgot. A XVII—XVIII. századi Akadémia annyira összefonódott az Udvarral, az államhatalommal, hogy hátráltatta az ország szellemi emberei emancipálódásának folyamatát s így szuverén nemzetvezető feladatuk betöltését. A Nyugaton ez csak hátrány volt. Magyarországon a dolgot végzetes következményekkel járhatott volna. Mi is lett volna a magyar reformkorból (a szellem XVIII. századvegi nagy lázadásáról nem is beszélve), ha Széchenyi Akadémiája helyett Tersztyánszky Dániel (vagy bárki is írta Kollár Ádám köréből e beadványt) Akadémiája valósult volna meg? Az udvari, aullikus Akadémia, azaz a magyar szellemiség és az idegen Udvar, az abszolútizmus államhatalom teljes összefonódása.

Az Akadémia alapítás első feladata, írta a XVIII. századi hivatalnok tervező Mária Teréziának, az „hogy az Akadémia egyszerűsmindenkorra a legfelsőbb oltalom alá vétesse, következőleg Felsőgedtől, mint Magyarország Királynőjétől függne”. Hullottak volna az udvari ordók s bőven kijutott volna az anyagi és egyéb elismerés, nem a Társadalom, hanem az Udvar kezéből: „A buzgalom, a becsérszés felgerjesztésére nem keveset lendítene, ha a tagoknak... a Szent István rendje adományoztatnék s az Udvarnál tartott estvélyeken el is fogadtatnának.” A tagokra váró nagyszerű privilégiumok sorában az első: „valahányszor Felsőged Pozsonyba jár s itt udvari fényben jelenik meg, az Akadémia joggal bírna in corpore megjelenni és Felsőgedet kidolgozott beszéddel tisztelni”. A történelmi és államjogi szakosztály „teendője lenne Felsőged történetét is kidolgozni...”

HORVÁTH ELEMÉR versei

Meglepett is!

A hajnali ablak előtt
mint egy változás küszöbén
bámulom hogyan veszttem el
rejtelmes biztonságomat

furcsa szomorúságomat
ki tudja hol töltöttem álmaim
csöndesen elékezőlő a fény
az elkáprázott köveken

minthogyha születnék megyék
derengő nyugtalanságom felé
hurcolva ámulatomat
anélkül egy pillanat

váratlan el nem rejti magam elől

Kezem simogatásán túl

Sem lázadás többé sem bujdosás
csak ez a késnél élesebb és csöknél csodálatosabb
nyugtalanság érzem kezem simogatásán túl
szívembe lopózik hanvasztja ámulatomat
Emlékek lepnek meg mint kanyarban a szél
s nem óv előlük fal se fény se ölelés
az idő rokkája pereg sürgeték sorsukat
elfoglalják álmaim terét ébredésem egét
s hiába tárok ajtót ablakot
mind sűrűbben fullaszt a nap fullaszt az éj

Egyre simogatóbban

Feledékeny szívemben már egybeesik
homályos születéssel ez a szökés
mely vándorrá vetett váratlanul
és semmibe véve legmélyebb vágyamat
bizonytalan csillag kontinenseken
kitérja századom tűzveszi szépségét
s bakhánsi közönyét
elmúló örökkévalósággal szemben
de mintha ébrednék árnyékaiban is
hajnalaiban is egyre mélyebben ismerős
s elszorítva dobogó torkomat
térképekből egyre simogatóbban változik
zöld rétté és szelid porrá talpam alatt

Parabola

Legelőszőr a narancsok bűvöltek el
aztán elragadtak a templomok
aztán lenyeltek lebujujok
aztán elkoptattak az aszfaltok
aztán kizsákmányolni kezdtem
aztán elírtam nyelvem
aztán el is feledtem

Nem vagyok: lettem

Megjelent GOMBOS GYULA új műve:

„Szűk esztendő;”

A magyar kálvinizmus válsága“

„Gombos könyve hatalmas anyagismerettel, de fölényesen egyszerű és áttekinthető szerkesztésben vázolja a magyar reformátusság történetének másfél évtizedét. Írása lebilincselően érdekes, meggyőző, megkedvelt és őszinte.” (Magyar Élet.)

Megrendelhető az ár (\$2.50) s 10 százalék postaköltség be-
küldésével:

OCCIDENTAL PRESS, P.O.B. 1005, Washington 13, DC. USA

HANÁK TIBOR

Hegel és az atombomba

— Filozófus kongresszus Bécsben —

Professzor Haeringet, a tübingeni egyetem neves Hegel-kutatóját, egy alkalommal felkérték, hogy lépjen be a Hegel-társaságba, mire a tisztességes korú tudós azt válaszolta, hogy szívesen csatlakozik a társasághoz, ha a tagok kötelezik magukat, hogy Hegelt ezentúl csak gömbölyben fogják ábrázolni. Nem kötelezték magukat. Így aztán maradt az a nem különös, hanem inkább nagyon is életszerű helyzet, hogy a filozófiai irányok és a lelkes Hegel-követők a maguk képére és hasonlatosságára alkotják meg Hegel filozófiai portréját. Erről tanuskodott a nagy filozófus nevét viselő társulat november 19 és 20-án Bécsben megtartott 1960. évi Hegel-kongresszusa is. Erről és még sok minden másról! Úlsei, vitái és a társaság évi jelentése, problémái, sőt a kongresszus összeállításának körülményei is azt dokumentálták, hogy a politikai ballasztok következtében elgondolkodtató helyzetbe került a modern filozófia és a tudományos élet.

Dr. Wilhelm Beyer (München), a Hegel-társulat újra megválasztott elnöke nem tudta kellő meggyőző erővel képviselni a társaság állítólagos alapelvét, „a nyitott ajtó politikáját” („die Politik der offenen Tür”). A résztvevők számára köztudomású volt, hogy a kongresszust eredetileg nem Bécsbe hívták össze, hanem Heidelbergbe. Az utolsó pillanatban azonban — Hegellel szólva — „az ész cseléhez” kellett folyamodni, mert a nyugat-német kormány állítólag nem adott beutazási engedélyt a vasfüggönyön túlról jövő kutatóknak, s mert a heidelbergi filozófiai tanszékvezető (maga is Hegel-szakértő) nem kívánt részt venni az értekezleten. Legalább is így hírtelt. Az előző beszámolóiból aztán az is kitűnt, hogy a társulat nem képes és „bizonyos okok” miatt nem is ambicionálja az előadások szövegének kiadását. S mikor egy zürichi résztvevő, a svájci demokrácia általános (rvényét magától értetődőnek tekinthető) felkérése, hogy bocsássák a jelenlévők rendelkezésére a Hegel-társaság tagjai, de legalább is a olyó kongresszuson résztvevők névsorát, azt kapta válaszul, hogy az elnökség erre nem rendelkezik anyagi eszközökkel.

A nagyon különböző színvonalú előadások több oldalról taglalták Hegel rendszerét. De főképp kétféle: jobbról és balról. Mert hogy a filozófiában mégis csak van jobb és baloldal, és hogy mindinkább lábra kap a bölcséleti problémák megközelítésének ideológiai előjellel való ellátása, arról gondoskodtak a marxisták. A kongresszus beszámolója és a hozzászólások egy része „megvédte” Hegelt a marxista nézetektől; a keleti országok Hegel-kutatói pedig a maguk módján interpretálták a nagy idealista gondolkodót. A legvérmesebb előadó, Mario Rossi, a messinai egyetem tanára bizonyult egyúttal a egobjektívabbnak, ami persze a résztvevők bizonyos részét nem akadályozta meg abban, hogy álláspontját elégtelennek minősítse. A marxistáknál főképp három törekvés nyilvánult meg: először is minduntalan megkísérelték Hegel filozófiájából kiradirozni a szellem fogalmát, ami — bármily véleményünkkel is legyünk arról a fogalomról — Hegelnél ez nem megy minden maszatalás nélkül. A másik feltűnő, bár közismert fáradozásuk arra irányult, hogy Hegel filozófiai értékelését összekeverjék a politikai és szociológiai szempontokkal, s hogy a bölcséleti kérdések tömegén túl nézze a „miszticizmus”, „haladó”, „polgári” stb. tábláját akasszák Hegel és egyes követői nyakába. A harmadik meglehetősen torz törekvés, mely főképp Bropp (Kelet-Berlin) és Berger (Halle) hozzászólásában nyilvánult meg, azt szerette volna elérni, hogy Hegel bölcséletét a mai helyzet számára „konkretizálja”; magyarul, azt kívánták, hogy foglalkozzanak a bölcselők az atombomba, a politikai feszültség, a háború és béke kérdésével, mert hiszen világos, hogy Hegel filozófiájából ez következik...

Professzor Heintel (Bécs) ismétlenül igyekezett a filozófiai problematikát a disszonzáns politikai jel-szavak zuhatagából kiszabadítani. Sajnos, ezt épp akkor tette a legnagyobb hangerővel, amikor egy sze-

rény prágai filozófus Hegel rendszerének logikai kérdéseiről beszélt. Pedig a bírálatot leginkább Gedő András érdemelte volna meg, ki úgy látszik azért jött el a Hegel-kongresszusra, hogy megmutassa: ő bizony túl jutott a „kispolgári” illendőség szabályain, neki nem számít a magyarok hírneve, sem az ízlés, sem a betyárbecsület, de még a tudományos igényesség szempontja sem. Gyorsan elhadart előadása kizárólag Lukács György ellen irányult. Technikája abból áll, hogy Lukács György műveiből kiragadott egy-egy idézetet, majd egyenként kimondta rájuk a hivatalos szentenciát: ez revizionista, ez jobboldali, ez meg itt antimarxista nézet. Az összekötő szöveget ilyen mondatok képezték: „A dialektikát nem lehet elválasztani a materializmustól”; „Marxotól nem lehet Hegelhez visszatérni”; „Lu-

kács György Marxot hegelizálja, Hegelt pedig marxosítja”. Gedő előadásához senki sem szólt hozzá. Egyszerűen azért, mert mindenki sietett vasárnapi ebédjét elfogyasztani... A beszélgetésekből azonban megtudtam, hogy Gedő iskolás sématisztázását, ex cathedra kijelentéseinek gyermekded fölényességét a legtöbben hajlandók megbocsátani; viszont mentegetés nélküli hátrózsággal elítélték, hogy épp egy magyar (és talán a legfiatalabb) résztvevő pocskondiázta Lukács Györgyöt. A kevés nyugati résztvevő közül, kinek kedve volt Gedővel szöbe állni, az egyik tapintatlanul a sztalinizmus sorsa felől érdeklődött nála. Gedő azt válaszolta, hogy sztalinizmus nincs; a sztalinizmust a jobboldali elhajlók találták ki, hogy lerombolhassák a szocializmus vívmányait. Kár, hogy még ez a nézete sem eredeti. Ma-

gországon ezt a felfogást Fogarasi Béla fejtette ki először a filozófusok közül, úgy tudom 1957 április 22-én az Akadémián.

A másik magyar előadó Sándor Pál, régi marxista gondolkodó volt, ki korábban az orvostudományi egyetem marxizmus-leninizmus tanszékvezetői tisztségét töltötte be, jelenleg pedig az Eötvös Lóránt Tudományegyetemen Fogarasi utóda. „Hegel in Ungarn” c. előadása vázlatos összefoglalást adott a hegelianizmus magyarországi beszivárgásáról, elterjedéséről és a századvegy jogtudományi vitáiba való bekapcsolódásáról. Sajnos, ez a magyarok számára is provinciálisan ható filozófiatörténeti részlet, Szontágh Gusztáv és Vécsey Lajos harca a „berlinista” Tarczy Lajos, Taubner Ignác és Szeremley Gábor ellen, valamint Kerkápoly Károly,

beszélés a nem-létező párt-csúcs-értekezlettel van kapcsolatban, s valószínűleg a három megkésített vendég a záróközlemény végrehalására elfogadott szövegét hozta magával.

A záróközlemény

Ugy látszik, a diplomata-találgatásoknak ezúttal igazuk volt. Negyvennyolc órával a Norodom Szihanuk tiszteletére adott fogadás után Moszkvában nyilvánosságra hozták az ezek szerint mégiscsak létező nemzetközi kommunista értekezlet záróközleményét. A közlemény, amely alig több néhány sornál, megállapítja, hogy az értekezlet résztvevői tapasztalatcsereit folytatják, megismerkedtek egymás nézeteivel és állásfoglalásaival, megvizsgálták a nemzetközi helyzetet és a kommunista mozgalom legfontosabb kérdéseit, közös harcuk közös céljainak: a békének, a demokráciának, a nemzeti függetlenségnek és a szocializmusnak az érdekében. Egyhangúan elfogadtak egy pártnyilatkozatot és egy felhívást a világ népeihez. A kommuniké szerint valamennyi kérdés megvitatása a testvéri barátság légkörében történt, a marxizmus-leninizmus és a proletár nemzetköziség érinthetetlen tanításainak alapján.

Mikor ezeket a sorokat írjuk, már öt nap telt el a záróközlemény óta, de a beharangozott pártnyilatkozat és a világ népeihez szóló felhívás még nem látott napvilágot. — talán ennek megfogalmazásánál is felmerül néhány nehézség, — így kénytelenek vagyunk a magunk kommentárjait a záróközleményre korlátozni. Két olyan tényező van, amely mellett nem mehetünk el szó nélkül: valami, ami bent van a kommunikében és valami, ami hiányzik belőle.

Az a megfogalmazás, hogy az értekezlet résztvevői „megismerkedtek egymás nézeteivel és állásfoglalásaival”, meglehetősen szokatlan egy nemzetközi kommunista dokumentumban. A világ mindeddig nem szokta meg, hogy a különböző kommunista pártoknak saját nézetei és állásfoglalásai legyenek; az eddigi gyakorlat az volt, hogy a különböző pártok megismerték a szovjet párt nézeteit és állásfoglalásait és magukévá tették azokat. A moszkvai közlemény nem is túlságosan burkol beismerése annak, hogy egyhangú deklaráció ide, vagy oda, a kommunista táboron belül eltérő és egymással vitában álló irányzatok léteznek.

Ezt erősíti meg az is, ami a záróközleményből hiányzik: igaz, hogy szó van benne a „testvéri barátság légköréről”, mégis, először maradt ki ilyen jellegű közleményből az a mondat, amely az 1957-es moszkvai és az 1960-as bukaresti kommunikében még bent volt, az ugyanis, hogy a különböző pártok „valamennyi megvitatott kérdésben teljes megállapodást értek el.” S úgy fest, hiába fényképezte le magát a kommunista pártok teljes vezérkara a Kreml Szent Vladimir termének lépcsőin. (Hruscov balján Liu Sao-csi, jobbán Maurice Thorez foglalt helyet) hiába tartott meglehangú beszédet Leningrádban a megbonthatatlan szovjet—kínai

ASBÓTH ELEMÉR

Van-e pápájuk?

November kilencedike óta, több mint három héten át, pontosan ugyanabban az esti órában hosszú fekete autókaráván gördült ki a Kreml kapuján. E szokatlan jelenség még a moszkvai iskolágyerekeknek is feltűnt, a világsajtó pedig tudni vélte, hogy a Kremlben nagy ideológiai tanácskozás van folyamatban, az októberi forradalom 43. évfordulójának megünneplésén résztvevő nyolcvanegy kommunista delegáció tagjai között. A legtekintélyesebb nyugati lapok moszkvai tudósítói minden hét közepén jólétesült körökre való hivatkozással jelentették, hogy a minden korábbinál nagyobb párttanácskozás záróközleménye a hét végére elkészült. Teltek a napok, de csak várakozást keltettek.

Mikor pedig a szovjet fővárosba látogató Kekkonen finn elnök tiszteletére adott fogadáson egy francia újságíró megkérdezte Nyikita Szergejevics Hruscovot: „Meg tudná-e mondani, mi a helyzet a csúcsértekezlettel kapcsolatban?”, Hruscov úgy tett, mintha félreértene a kérdést és azt válaszolta: „Miért nem inkább de Gaulle-tól kérdezi meg ezt?”. A francia újságíró azonban nem hagyta magát: „En nem a párisi értekezletről beszélek. — mondta —, hanem a Moszkvában összegyűlt kommunista vezetők értekezletéről...” A színészkedésben nem éppen járatlan Nyikita Szergejevics egy másodpercig némán szemlélte a kérdezősködőt, aztán ártatlan arccal így szólt: „Nem értem, miről beszél...” Egy másik újságíró segítségére akart sietni reményét vesztő társának: „Arról az értekezletről van szó, amelyikről senki, még maga az ördög sem tud megkapni egy megbízható értesülést...” Hruscov mosolygott: „Miért gondolja azt, — kérdezte —, hogy én ügyesebb vagyok, mint maga az ördög?”

A nemlétező értekezlet azonban, úgy látszik, mégiscsak létezett, s a világ kommunista pártjainak legfőbb vezetői — a kínai párt kivételével az összes pártok elküldték első titkárait — mégsem azért töltötték reggeltől estig a napot a Kremlben, hogy a cárok műkin-cseiben gyönyörködjenek. S ha teljesen megbízható értesülések nem is szivárogtak ki, bizonyos mellékjelenségek is eléggé hitelesnek tűnő hírek felkeltek és ébrentartották az érdeklődést.

Körülbelül egy hete folyt az értekezlet, amikor a kínai kommunista párt lapjában, a Zsenminszibaóban megjelent egy cikk, amelyet aztán az egész kínai sajtó átvett, s amely félreérthetetlen támadás volt azok ellen, akik „túlbecsülik a békés együttélés lehetőségeit” és „lebecsülik a szocialista tábor erejét”, akik „engedményeket tesznek az amerikai imperializmusnak és ezzel csökkentik a forradalmi erőkharcu készségét.” A cikk hangsúlyozta, hogy a marxizmus-leniniz-

mus kérdéseiben ma a világon Mao Ce-tung elnök a legfőbb tekintély. A Pravda nem váratozt sokáig a válaszal. November 23-i számában „Egység a marxizmus-leninizmus zászlaja alatt” címmel vezércikket közölt, amely nemcsak azzal tűnt ki, hogy Hruscovot többibben, Mao Ce-tungot pedig egyszer sem idézte, hanem az alábbi nem-mindegy napos megállapítással is: „A jelenlegi viszonyok között a revizionizmus a főveszély, de egyes pártok fejlődésének bizonyos szakaszaiban a dogmatizmus és szektaritás szintén főveszély lehet.” A cikk nem határozta meg, mely pártokra gondol a dogmatizmus és a szektaritás emlegetésekor, de aligha kell nagy erővel feltételezni, hogy a legegyszerűbben a moszkvai Kommunizist is támadást intézett a dogmatikusok ellen, majd öt nappal utóbb, Engels Frigyes születésének 140. évfordulóján a Pravda újabb vezércikkel tetézte meg a „baloldali elhajlók” megleckéztetését.

A liberális cenzúra

A nemlétező értekezlet a második hetében járt, amikor a moszk-

Kommunista Pártok

Pártvonal

Ideje, hogy eldöntsék, mit akarunk mi

(A londoni Observer engedélyével.)

vai Nagy Színház páholyaiban, az Ukrán Kulturális Hét záróünnepségein megjelent a szovjet fővárosban tartózkodó valamennyi pártvezető, Hruscovval az élén. A szovjet párttitkár mellett Gomulka ült. Ketten hiányoztak a színházból: Liu Sao-csi, a kínai és Enver Hodza, az albán küldöttség vezetője... A New York Times november 24-én közölte moszkvai tudósítójának a jelentését, amely szerint a kreml konferencián Liu Sao-csi, a Kínai Népköztársaság elnöke négyórás beszédet tartott, amelyben energikusan védelmébe vette a kínai párt ideológiai álláspontját. A tudósító hozzáfűzte ehhez azt a meglepő értesülést is, hogy a kínai pártot nemcsak az albánok támogatják; a pekingi nézetek felé hajlanak az észak-koreaiak, az indonézok és egész sor délamerikai küldöttség: Argentína, Venezuela,

Erdélyi János és Greguss Ágost fáradozásainak ismertetése nem talált visszhangra a külföldi filozófusok előtt. A témához szólván: kérdéses, hogy a múlt századi magyar Hegel-apostolok írásaiból tényleg Hegelt ismerte-e meg az érdeklődők szerény csoportja. Erdélyi János pl. úgy vélte, hogy Hegel filozófiájában a magyar gondolkodásmód tükröződik. „En sohasem bírom megfogni — írja 1857-ben —, mi képp tudott egy német bölcs, Hegel, ily magyarosan, vagy az ősmagyar ezelőtt már századokkal oly hegeli módra gondolkodni.” Kár, hogy Sándor Pál ismertetéséből keveset lehetett megtudni az utolsó 50 év magyar Hegel-kutatásainak eredményéről. Előadása nyomtalanosan aláhúzta a magyar pártideológusok nemrégiben kibocsátott „filozófiai téziseiben” leszögeezett tényt, hogy a marxista bölcselők következetesen kikerülik a két világháború közötti bölcséleti élet megítélését és így a mai napig adósak a XX. század magyar filozófiai életének elemzésével.

A politikai átoktól nem mentes bécsi Hegel-kongresszus sok pozitív és kínos tanulságnak kivül mégis csak vigasztaló volt az a tény, hogy egyáltalán összeült egy tucat európai ország filozófusa.

Columbia, Uruguay és Chile kommunista pártjának több vezetője. Egyes küldöttségeken belül ellentétek és viták észlelhetők: az argentin pártvezetők például Hruscov vonalát követik, a szakszervezeti vezetők azonban a „keményebb” kínaiakkal rokonszenveznek. A mongol és a japán küldöttség habozó magatartást tanúsít.

A legfeltűnőbb különben az egész értesülésben az volt, hogy az amerikai tudósító közléseit — a moszkvai cenzúra keresztülengedte. Ugyancsak nem akadályozták meg a moszkvai cenzorok annak az Associated Press tudósításnak a „kiszivárgását” sem, amely szerint Liu Sao-csi nagy beszédében bejelentette, hogy a kommunista pártok saját atonifegyverekkel fog rendelkezni; a bejelentés, — az AP szerint — nagy nyugtalanságot keltett a szovjet kommunisták körében.

November 29-én aztán újabb, furcsa epizód zajlott le. A szovjet kormány nagy fogadást adott a Moszkvában vendégeskedő Norodom Szihanuk herceg, kambodzsai államfő tiszteletére. A fogadáson résztvevett Hruscov is, aki nagyvi-

szólóan a moszkvai Kommunizist is támadást intézett a dogmatikusok ellen, majd öt nappal utóbb, Engels Frigyes születésének 140. évfordulóján a Pravda újabb vezércikkel tetézte meg a „baloldali elhajlók” megleckéztetését.

A liberális cenzúra

A nemlétező értekezlet a második hetében járt, amikor a moszk-

Kommunista Pártok

Pártvonal

Ideje, hogy eldöntsék, mit akarunk mi

(A londoni Observer engedélyével.)

dáman beszélgetett a herceggel és a hercegnővel. Egyszer csak nyílt az ajtó és bevonult a terembe a szovjet párt Prezídiumának három tagja: Szuszlov, Kozlov és Muhitdinov. Szuszlov és Muhitdinov, az ünnepi fogadásokon meglehetősen szokatlan módon egy-egy vastagra tömött aktatáskát cipelt magával. Kezefogtak a herceggel és nevével, aztán Hruscovval együtt egy szomszédos szobáckába siettek át. A bezárt ajtó előtt egy szovjet tábornok örökött. Mintegy negyedórán át tárgyaltak, aztán visszajöttek a nagyterembe; Hruscov Brezsnyevhez, az új szovjet elnökhöz ment, a többi három pedig a Prezídium más, jelenlévő tagjait járta körbe. A külföldi diplomaták, bármennyire hegyezték is a fülkét, egyetlen szót sem tudtak ellesni; rögtön megszületett azonban a feltételezés, hogy a sürgős és hevenyészett meg-

A londoni The Economist 1960 november 12-i számában közli a következő cikket:

Az új Magyarország bemutatkozik

A magyar kommunisták elfáradtak attól, hogy a nyugati világ hidegen visszautasítsa őket. Négy esztendő, úgy gondolják, elegendő ahhoz, hogy elaltassa az októberi felkelés emlékét. Egy szépen nyomott negyedévi folyóirat, mely most indult meg Budapesten, nyilván e folyamatot igyekszik meggyorsítani abból a célból, hogy az „új Magyarországot” újból bemutassa az angolul beszélő világnak. A szerkesztő, Boldizsár Iván (a Rákosi-rendszer egyik ismert újságírója), lefegyverző előszava elkerül mindenfajta marxista zsargont, s csak egyetlen diszkrét utalást tartalmaz az atomháború veszélyeire. A folyóirat, ígéri nekünk az előszó írója, nem valamiféle propaganda szerv, csupán arra szolgál, hogy megvitassa Magyarországi problémáit és sikereit. Áttekintést nyújtson a magyar élet minden tájáról, a kultúra, a közgazdaság, a társadalmi élet területéről csakúgy, mint

a nemzetközi helyzet néhány problémájáról, hozzátevé olyan kérdéseket is, melyek az angol olvasót érdeklék.

E reményteljes kezdet után kissé kiábrándító, hogy az olvasó, fordítván egy lapot, Bóka László hihetetlenül száraz cikkére bukkan, mely „A stílus és az új közönség” címen a művészet „demokratizálásának” problémájával foglalkozik. Érdelem megvizsgálunk Bóka László stílusát:

Új irodalmunk új stílus keresésének megnyugtató és ígéretes jelensége abból a megfontolásból fakad, hogy ez nem valamiféle válságtudatból táplálkozik, következésképp a tartalom határozza meg az új formát, s ahelyett tehát, hogy a forma függetlenül és öncélúan keletkezik, mindkettő együtt jelentkezik, megvilágítván egymáson az igazságot, mely szerint a „miképp” és a „hogyan” voltaképpen egy és ugyanannak a problémának két oldalát jelenti.

Bóka László dicséretes őszinteséggel vallja be, hogy mindaddig „nem értünk el határozott és telje-

sen kielégítő eredményeket a művészet egyik ágában sem”. A magyar írók, akik hallgattak a felkelés előtt, nyilvánvalóan nem hajlandók „képviselni a szociális fejlődés sohasem lankadó dinamizmusát, mely új ritmussal halad előre”. Ha Bóka László stílusa a követendő példa, akkor mi csak hálásak lehetünk a magyar íróknak hallgatásukért.

Szerencsére Bóka cikke nem jellemző a folyóirat többi részére, mely ha szikrázóan nem is nevezhető, de legalább olvasható. Itt van például Vas Istvánnak, a költőnek és műfordítóknak szórakoztató és rokonszenves beszámolója múlt évben tett angol utjáról, melyben említést tesz T. S. Eliottal folytatott különös beszélgetéséről. („Szemben ültünk egymással, meglehetősen közel, de Eliot alig nézett rám, s amikor én beszéltem, alig pillantott felém. Ez annál különösebb volt, mivel ő ismételt bólogatott, noha beszélgetésünk tárgya aligha igazolta a helyeslést.) Eliot kijelentette, hogy a kommunista országokban öt fasisztának tartják, ám Vas István nyilvánvalóan nem értett egyet ezzel a megállapítással, mivel... úgymond — „a rejtett érzékenység” és „a lényegében egyszerű lírai érzés”, mely Eliot sajátja, voltaképpen „minden igazi költészet legbensőbb lényege”.

Egy eljlesztő című cikk: „Klub-építés egy munkáskerületben” néhány rendkívül érdekes adatot tartalmaz a magyar munkás izlését illetően. A „különleges érdeklődések” listáját galambtenyésztés és bélyeggyűjtés vezeti, míg a nyelvtanfolyamokon a legtöbben németül tanulnak; az angol és az orosz gyenge második, illetőleg harmadik. A könyvtárban, amit főként fiatalok látogatnak, legolvasottabbak a magyar és külföldi klasszikusok. A szovjet irodalom nem nagyon keresett cikk és a legkevésbé olvassák a politikai szakirodalmat. A klub egyik előadója a cikkíró azért bírálta meg, mert túl félnéken volt le „ideológiai következtetések” témájából, de feltételezhetően az előadó ismertte jobban hallgatóságát.

Két tudós és nem politikai cikket Haydnról és a két Bolyairól (Bartha Dénes és Németh László) cikkeit — Irodalmi Ujság szerk.) két elbeszélés ellensúlyoz; egyik közülük teljességgel értelmetlen, noha finoman van megírva, bizonyos nosztalgiaiával a múlt iránt, sőt még néhány szerelmi jelenettel is megtűzdelt a szerző. (Orlik Géza: A parton. — Irodalmi Ujság szerk.) A másik elbeszélés, mely egy termelőszövetkezetéről szól, nyilván olyan író írta, aki — hogy Bóka László idézzük — „az a fajta művész, aki gyorsan választ döntő társadalmi fordulatokra”. (Dobozy Imre: A családi tűzhely. — Irodalmi Ujság szerk.)

A folyóirat legjobb részeiben reprodukciókat találhatunk a kiváló magyar művész, Ferenczy Béni munkáiból. Ez a művész lényegében ismeretlen Angliában és bizonyos, hogy akad más magyar mester, hasonló vagy éppen nagyobb tehetségű is és csak remélhetjük, hogy a folyóirat következő számaiban őket is bemutatják majd az olvasóknak.

A folyóirat utolsó lapjain, lényegesen kisebb betűkkel, kommentárt találhatunk a nemzetközi helyzetről, mely csaknem kizárólag az amerikai (de nem az angol) külpolitikát támadja. A cikk különös haraggal szól arról az amerikai erőfeszítésről, mely felvettette az Egyesült Nemzetek közgyűlésének napirendjére a „nem létező magyar kérdés”, mely már régen nem érdeklő a nemzetközi közvéleményt.

Egészében a folyóiratnak van valami gyengén visszatartó jellege főként azért, mert a problémához való hozzáállása elkerülhetetlenül képmutató. Nincs az a cikk Haydnról, vagy a magyar kultúráról, amely meggyőzné a felvilágosult olvasót arról, hogy a Kádár-rendszer egyik napról a másikra liberális, kultúrálta és függetlenné vált. Mégis a folyóirat kezdete lehet valami jobbnak s az Anglia iránti barátságosságot, bármennyire is gyanús oldalról indul ki, nem lehet egyszerűen visszautasítanunk. Annak, hogy a magyarok komolyan meg akarják javítani viszonyukat az angolul beszélő világgal, az lesz valódi próbája, hogy hajlandóan

mutatkoznak majd szabadon és korlátozás nélkül hasonló angol és amerikai folyóiratokat terjeszteni Magyarországon.

Íme így hat egy tekintélyes és nagymúltú angol lapra a népi demokráciának az az erőlködése, hogy olyan tekintélyes köntösből álljon a nyugati világ elé, mintha maga is nagymúltú volna. Az ítélet nem mindenben marasztaló, nem harapós, nem zord; csak megsemmisítő. A recenzor nyugtázza a tesszeni akarás derék szándékát, a műveltséget, a rátermettséget, de — leszámítva a Ferenczy Béni gyönyörű művészetét, amelyhez még lehelte sem ér a kormányzati politikának — semmi sem ajzza fel érdeklődését annyira, hogy állandóan az egész vállalkozásról levívő képmutatás miatt érzett kedvetlenségén. Ez a negatívum, úgy érezzük, lényegesebb annál, ami nyilván nem lep meg senkit, hogy az elkésett vagy újrakeltett zsdanovi eszmétorzulatok s a magaröptűségek közé betűzdelte propagandárikánások kevéssé győzik meg.

Pedig el kell ismernünk, hogy akik a „New Hungarian Quarterly”-t útjára bocsátották, semmi áldozatot nem sajnáltak, hogy a cilinderek világát a brit szigeten — s a mammut magánautókat a tengeren túl — megnyugtassák a magyar proletárdiktatúra úriemberi erőit illetően. Nem sajnálták a pénzt. A vaskos kötet mutatósan és választékosan van kiállítva. Nem sajnálták a főhajtásokat az angolszász világtól s általában a nyugati imperializmus fényjelzett íróitól, művészeitől, tudósaitól; megengedték a higgadt hangú, bár enyhe kétellyel áthatott utalásokat a nyugati világ gazdasági és technikai haladására. Mi több, nem áttalották a legmélyebb hajbókolással kifejezni hódolatukat ama díszmagyaros, kegyelemes úri Magyarországot iránt, amely ugyanígy szokta volt magát enyhén demokrata sötét zakóba vágni, amikor hazánk kultúrfőlényének dokumentálására a nyugati fővárosokba rándult. Mert a „New Hungarian Quarterly”-nek valójában van mivolta; ha nem százhusz éves is, mint az „Economist”-nak, de mégis jónéhány évtizedes — majdnem olyan régi, mint az 1919—20-as fehér terrorral megindult tekintélyuralom. Hiszen abból sarjad. Tegyük hozzá tárgyilagosan, hogy annak nem szélsőséges, nem szilaj emberevő és fajvédő változatából, hanem abból a híres-nevezetes, jobbról-balról annyit kipellengérezett „konszolidáció”-ból, amely amilyen talmi volt magyarnak is, Európának is s amilyen leleményes szívóssággal leplezte az elnyomást, gátolta a haladást és halmozta a korrupciót, olyan gavalérosan gondoskodott az idegenforgalmi és diplomáciai kirkatrendezés minden kellékéről. Hipokrizis volt? Az „Economist” rászűthette volna — talán rá is sütődte. De a hipokrizis, mint Larocheffoucauld megállapította, a bűn főhajtása az erény előtt, s gyakran igen hasznos szertartás. Bethlen István gróf, Klebelsberg Kunó gróf, Kornfeld Móric báró, a Mária Terézia tekintélyuralmi rendszerének rehabilitálásán fáradozó Székfű Gyula professor s a hitbuzgó katolikus Balogh József kormányfőtanácsos nyilván a jó szolgálatot tettek hazájuknak, amikor a konszolidációs neo-maradíság előkelő folyóiratának, a „Magyar Szemle”-nek testvér-lapjai gyanánt felnevelték a „Nouvelle Revue de Hongrie”-t és a „Hungarian Quarterly”-t. Ezekből aztán mindenki láthatta, hogy hiába hamisították nálunk a frankot, a kultúrsumjunk mégiscsak latin, s hiába a sok panasz a csendőrszorongók szeszélyei miatt, az alkotmányunk nem kevésbé ősi, mint az angol. A „Revue” olyan messze ment finom archaizálásában, hogy saját szerkesztőségi címűl a Váci körutat adta meg — csak belhoni használatra volt az Vilmos császár út. (Ebben is elődje volt a mai rendszernek, amely a Rosenberg-házaspár utcát külföldi használatra továbbra is Hold utcának nevezi.) A kultúrfőlény magaröptű — és a gazdasági haladás számoszlopos — dokumentumainak rengetegében akkor is szemérmes gyérséggel voltak elhelyezve a hivatalos propagandárikánások; a grófok, bárók, professzorok és kormányfőtanácsosok végre is művelt és hazafias urak voltak, akik ilyenkor csak azt nézték, hogy „a művelt Nyugatnak jó

véleménye legyen Magyarországról.”

Minő haladás, hogy immár az elvtársak is azt nézik! Milyen szép, hogy „haladó hagyományaink” felkutatásában és felelésítésében ahhoz a készlettarhoz nyúlunk vissza, amelyet a maga kialakulásának idején úrinak és illeműdönak még csak elismert egy-egy tárgyilagos bírálója, de „haladó”-nak aligha nevezett volna. S azzal a bókkal is tartozunk ennek a vállalkozásnak, hogy szemforgató lehet minden egyébben, de ebben lebilincselően nyíltszívu: egyáltalán nem óhajta palástolni eredetét. Amilyen engedelmelző cilinder alá rejti ábrázata vörösét, olyan önértettel vállalja fehér elődjét, nagyrészt még a személyi utalásokban is. Olyan messze még nem haladt a felújított hagyomány, hogy a grófok és bárók előtt meghajtsa a zászlót, de a professzoroknak és kormányfőtanácsosoknak már megnyitotta a Proletárpanteon kapuját. Székfű Gyula a maga különös és sokban tiszteletet érdemlő pályáján a küszöböt már élete hajlatán eljutott. Tudvalevő, hogy az ellenforradalmi restauráció e finom és művelt főideológusa már közvetlenül Bethlen István bukása után sajátos reformeri eszmekísérletekbe kezdett. Akkor keresztelte el „neobarokk”-nak a korszakot, amelynek építéséhez a legnemesebben ívelt történelemtudományi cirádákat ő maga szolgáltatva.

Hogy legbensőbb munkatársa, Balogh József, mit szól ma a mennyországban ahhoz, hogy egy kommunista folyóirat vértanú-listáján szerepel, azt csak találgathatjuk. Valóban vértanú volt, kétszerezsen az, mert ha vértanú halálra pályázott volna, nyilván a „vörös mob” kezétől szeretett volna elpusztulni. A rabbiképző intézet igazgatójának fia volt, művelt, eleven eszű és kiváló gyakorlati érzékű ember. Ugyanakkor mélyen elmerült a római katolikus misztikában. De világias erőneinek tudatában arra érezte magát hivatva, hogy hídverő legyen a Horthy-rendszer mérsékeltjei s a nyugati liberális konzervatívjai közt. A német megszállás idején egy kolostorban rejtőzködött, ott törték rá és gyilkolták meg a nyilasok. A fajvédelmi tébolyok hozzá hasonló szövegei a kommunisták vajmi ritkán szokták kegyelmeletlenül legfeljebb olyasvalamit ismernek el, hogy a kapitalizmus dialektikus ellentmondásainak megnyilvánulásaként a burzsoázia egyik rétege megbőszőlt a másik réteget... A mai szerkesztő, Boldizsár Iván, most a lap élén álló dühittal, mint vértanúról emlékezik meg róla. Hogy ez lehetséges, az mindenesetre haladás.

Ez az a háttér, amelyet az „Economist” recenzora nem méltányol eléggé. Talán nem veszi észre, hogy a kiadványnak alig van olyan munkatársa — leszámítva természetesen a kommunista rendszer neveltjeit — aki valahogy, ha talán lazán is, ha kultúrálbikkal és magánbölcsévek elkalandozásokkal cifrázza is, ne kapcsolódott volna valamiképpen a Horthy-rendszer bürokratikus és üzleti gépezetébe. Lett legyen az kormányújság, rádió vagy múzeum, hátsóajtón beeresztett kereskedelmi szakértelem vagy miniszterialisan javadalmazott nyelvkészség; valami kapcsa mindannyiunk volt azzal a gépezettel, amelylyel a finnyás és elszánt baloldali töle telhetően minden kapcsolatot szét szakított. Nem állítjuk, hogy különösen nemtelen kapcsolatok. Olykor ugyanolyan méltánylást és megértést érdemlők, mint ha valaki ma a „New Hungarian Quarterly” munkatársa. De az a szabadságszerető s gyökeres társadalmi átalakulásra törekvő Magyarországi, amely politikai alakokkal jelképezve a huszadik században Jászi Oszkártól és Garami Ernőtől Nagy Imréig húzódtott — ez az, ami hiányzott az akkori együttesből, ahogy hiányzik a maiból is.

S ez az, ami óhatatlanul és vigasztalanul fonákka teszi az ilyen vállalkozást: a régi tekintély és az új erőszak tiszteletének összehasonlása — s meghintése külföldi virágsszirmokkal — amelyről elvárják, hogy a magyar szabadságszeretet kisarjadásának hasson. A szával, az idézetek, a statisztikai számadatok bősége, amelyben leszámítva egy-egy odareccsentett utalást az „ellenforradalomra”, egy szó sem hangzik el arról, ami 1956-ban történt. Az ilyen propaganda nem otrombaságával gáncsolja el önmagát, mint a zsdanovi. Csak kietlenségével.

barátságáról Liu Sao-csi elnök, a megegyezés egyáltalán nem teljes.

Budapesti furcsaságok

A „lakmusz-országok”, amelyek a továbbra is fentmaradt elmentéket a legvilágosabban le lehet mérni, Albánia és Jugoszlávia. E két szomszédország — az első a kommunista mozgalom „balszélén”, a második a „jobbperemén” áll, — ugyanazon a napon ünnepli felszabadulásának évfordulóját. Erdekessé módon, a moszkvai alban nagykövet fogadásán csak második és harmadrangú szovjet politikusok vettek részt, ugyanakkor, amikor a pekíngi fogadáson résztvett az a Mao Ce-tung, aki — a nagy moszkvai értekezletre nem tartotta fontosnak elmenni. De nem kevésbé érdekes az sem, hogy a lengyel Tribuna Ludu melegebb hangon üdvözölte a „szocialista táboron” kívüli „revizionista” Jugoszláviát, mint azt az Albániát, amely hivatalosan tagja a „békétábornak.”

A legfeltehetőbb hírek azonban Budapestről érkeznek. A „Népszabadság” a legszebb idők emlékeztető melegséggel köszöntötte a Jugoszláv Népköztársaságot, s Titóékna nemcsak a fasizmus elleni harcban szerzett érdemeit ismertte el, de — évek óta először — nagy gazdasági és ipari sikereit is méltatta. (Nem is olyan régen a kádárista pártlap még a jugoszláviai nehézségekről és nyomorról cikkezett.) 1947 óta először fordult elő az is, hogy a budapesti jugoszláv nagykövet a nemzeti ünnep alkalmából beszédet tarthatott a magyar rádióban. (Miko Tepavac nagykövet különben ezt a beszédet arra használta fel, hogy felhívja a figyelmet a munkástanácsok és a munkásönkormányzatok jelentőségére.) Magának a nagykövetségnek a fogadásán megjelent a magyarországi kommunista párt több vezetője, megjelent a szovjet nagykövet s a kelet-európai népi demokráciák nagykövetei. Egy háromszögletes szovjet tábornok hosszú percekben át forrón szorongatta a jugoszláv nagykövet kezét.

Az ilyesfajta jelenségek még a nyugati világban is ritkán véletlenszerűek, — hát még a kommunista rendszerben. Majdnem bizonyosra vehető, hogy Hruscsov a kínaiak albaniai „hídfőjének” megtörésére és az úgynevezett „békés együttélés” politikájának folytatására ismét meg akarja erősíteni kapcsolatait Titókkal. Ebben a manőverben Magyarország igen fontos szerepet játszhat; de a felújult belgrád-budapesti kapcsolatok vizsgálhatatlanok a magyarországi belső fejlődésre is.

A nyugati sajtóban általános az a vélemény, hogy a moszkvai értekezleten Hruscsovnak sikerült — fenyegetésekkel, vagy ígérekkel — végülis ráerőszakolnia akaratát a kínaiakra; ezt látszik igazolni a Moszkvából hazatért Ulbricht és még inkább Gomulka beszéde: mindketten a „békés együttélés” és a „háború elkerülhetőségének” elveit ünnepelték, mint a moszkvai konferencia győztes elveit. De ha így is volna aligha lehet kétségünk afelől, hogy pyrrhusi győzelemről van szó: messze

van már a sztalin egység korszaka és a Nagy Konklávénak több mint háromhetes marakodásra volt szükségéhez, hogy a világ tudomására hozza: „Habemus Papam.” De van-e valóban pápájuk? Pontosabban: valóban csak egy pápájuk van-e? Aligha hisszük. Moszkva mellett, — Belgrádról most nem is beszélve, — mind makacsabbul és erőteljesebben veti meg alapjait a nemzetközi mozgalomban a kommunizmus „ellen-pápasága”, Peking.

Lapzártakor érkezett:

A 81 párt deklarációja

Lapzártakor kaptuk kézhez a 81 kommunista és munkáspárt moszkvai deklarációjának teljes szövegét. A nyilatkozat megerősíti azt, amit Gomulka és Ulbricht beszéde már előre sejtetett: Hruscsovnak a hosszú és keserves vitában sikerült kiverekednie nézetei elfogadását. A szöveg utolsó, hatodik fejezetében a következő olvasható: „A kommunista és munkáspártok egyhangúan kijelentik, hogy a Szovjetunió Kommunista Pártja a kommunista világmozgalom általánosan elismert élcsapata és az is marad, mint ennek a mozgalomnak legtapasztaltabb és legerősebb egysége.” A továbbiakban a pártok leszögezik nemcsak azt, hogy a szovjet tapasztalatok valamennyiüknek példaképpé szolgálnak, hanem azt is, — és ez külön, személyes főhajtás Hruscsov előtt, — hogy a szovjet párt XX. kongresszusa a nemzetközi kommunista mozgalom új szakaszt nyitott meg.

A deklaráció sorra megerősíti a hruscsovi tetteket a békés együttélésről, a háború elkerülhetőségéről, a leszerelésről stb. Mindamellett, első olvasásra is érezhető a szövegben bizonyos, nem is kismértékű engedmények a „keményebb”, kínai vonal irányában: egy rövid, de durva Jugoszlávia-ellenes kirohanáson kívül főként a rendkívül éles Nyugat-ellenes hang, amely Anglia, Franciaország és Nyugat-Németország mellett elsősorban természetesen az Egyesült Államokat támadja. A békés együttélést hirdető moszkvai nyilatkozatban nem ritkák az ilyesfajta kitételek: „Az amerikai imperializmus az agresszió és a háború fő forrása”, vagy „Az Amerikai Egyesült Államok a jelenkori gyarmatosítás legfőbb bástyája” stb.

Tekintettel arra, hogy terjedelmes és bonyolult szövegről van szó, szeretnénk fenntartani azt a lehetőséget, hogy a moszkvai deklaráció alaposabb elemzésére még visszatérjünk. Annyi azonban világos, hogy ha maga a tény, miszerint a kínaiak végülis aláírták az erősen hruscsovi szellemű nyilatkozatot, nem lebecsülhető, a Kreml-beli viták végleges választása nem a papírra vetett szavak, hanem a gyakorlat fogja megadni. Hadd emlékeztessünk arra, amit a szovjet—kínai ellentétéről írt cikk-sorozatunkban már egy ízben megjegyeztünk, — arra, amit annakidején Sztalin mesélt el egyik látogatójának: — a „kínai elvtársaknál” nem az a legfontosabb, amit Moszkvában megígérnek, hanem az, amit akkor csinálnak, amikor — hazamentek...

HATÁR GYÖZŐ

Haditánc

Kedves jó Zaküntoszom, éjt-nap kit sóhajta emleget ösztövért Kü-nulkozod s ki a gyermekkor ját-szótársi vad szerelmével jobban ra-gaszodik Hozzád, mint a tébai Szent Sereg rettentő szerelmespár-jai a harcban egymáshoz! Halld, barátom, mint ragadta üstökön a szerencsét Künulkozod s hogyan lett szemtanúja, kárvallottja, rok-kantja a görögség gigászai, tán leg-nagyobb katonai összecsapásának, amit fényködökbe vesző ókorunk csak ismer. Vehetted híret, miként szabadultam Tenger Haramiája Sztratoklész karmai közül, kinek sziklája jó időben felfehérlik a la-kiniai Promontóriummal szem-közt, Héra szentélyénél s a zarán-dok krotoniak mogorva tisztelettel kémelek a Kalóz bevehetetlen ke-lepevárát. A váltásdjíj késleked-tett, barátaimhoz írott leveleim el-veszték úton-útfélen vagy rimánko-dásom lepattant szívük kergéről; minthogy pedig a kalóznak nem-igen van szűksége grammatikusra, gyomra pedig túlságosan goromba ahhoz, hogy méltányolná a ma-gamfajta étművészt kuktatudomá-nyát, megállt előttem, mint aki sér-vet kap, ha lát s kiköpve, így szólt: „Meddig hizlaljalak-hajjaljalak, te kappan, mintha aranyotjást tojó tyúk volnál?!”. „Uram, az va-gyok!” „Három levelet menesztet-tem a hajókkal és kodácsos!” „A tengerbe veszték, uram!” „Mégse tojod az arany tojást!” „Uram, ha nagyon megkergetik a tyúkot s ha-lálra ijesztik, amikor kotlik, hát széllébélet üres tojáshejat tojik, amint magad is olvashatod Ariszto-fanész Daedaloszában.” „Széllébé-let vagy magad, üres tojáshej! Épp jókor emlegeted Daedaloszt...” Vad zokogásban törtem ki, úgy cí-báltak el mellőle. Tudtam, mi kö-vetkezik. A kenyérszűrtő foglyo-ka Sztratoklész — akárcsak ősidők óta Leukász szikláiról — Apollónak áldozatul lehajlított a szirt-ről; de annyi emberség már volt benne, mint a leukádiai

...övezen a boldogságra és erős madarakat fogatoljon fölébe, amelyk csendesítik esését. Még az est leszálta előtt felzavart a fokra s a kardok elől nekifutott; így hát nem madárfogaton vágtam neki a mélységnek, hanem gyalog. Hosszú repülés volt, elátkoztam Arisztofanészt, hogy Daedalosza eszembe jutott, de még jobban keserültem kotnyeles természetemet, amelyért annyit kiszídtál s kivált szerettél, Zaküntoszom. Egy szempercenetre a párkák ráemelték tekintetüket; majd visszajerték fonalakra és átsodorták életemet a csomón. Csudamód nem sziklára estem s bár a vizek vastagján összevertem magam, eszméletre tértem s Pozeidón Ennoszigaioshoz — Sziklarengető Tengeristenemhez fohászkoztam, veszejténél el Sztratoklész hajóit-sziklavárát s vajcsak segítne partra nagykegyelmesen.

S ha nincs az a delfin, melyet meglovagoltam, most nem írnam Neked, barátom, e levelet, örömpesve, hogy legalább kezemvonását simogatja az én Zaküntoszom, bár egy szabad görögöt a boldogságra kötelezni nem lehet — mert a vált-ságot a krotoniak még Sztratoklésznel is magasabbra szabják. Csak épp a rabot nem öröztetik tenger-ről. Viszontagságos úton, de jószere-vel megugorva — az Ugorkák Városába, Sziklionba érkeztem (s nem-de, mi furcsa, ugorkáiról nevezni várost). Már akkor a furfangos Kleiszenész szolgálatában álltam — nem ugyan mint grammatikus, csak csupán mint szakács —, ami-kor szibarisi Szmündüridész a városba érkezett, hogy megkerje a nagyságos demagóg lánya kezét. Az Asszonyház konyhája nagy, zsi-vaja inkább kedvemrevaló volt s jobbadára a Günaikoteion körül forgolódtam akkortájt, mert szere-tem a változatosságot s szemet vet-tettem egy zsenge fuvoláslányra, szibarisi Lámia; a fuvolázás meg a lányság dolgában egyaránt növendékszámba ment s úgy vél-tem, ideje, hogy bevezessék a zene-tudomány rejtelmeibe. Lámia ke-cesek tajgai belső ritmusra mozdul-tak, melyet sem tanítani, sem belő-le kiverni nem lehet; Agarisztét, a Demagóg lányát viszont afféle lüke-fajdnak képzeld, littylyotté hájhur-kákkal a dereka körül: torkos, ké-rődő, altesti merengő és önbecéző

ábrándozó, imádta receptjeimet s olykor ágyába vont.

Nos, már amilyen a politikai há-zasság, Agariszté a szibarisi feje-delmi ház bíbor vélumait s a Bevo-nulás gyönyörű diadalmenetét látta a csupa-gyűrű Szmündüridészben, ezt meg jobban érdekelték fazekak-vázák, amit csak Sziklionban fiú-szeretőjének összeszedhetett s in-kább örült Lámia s nekem, mint a süketke Agariszté bájainak. Ked-vese, Manmakütosz, egy hórihor-gas bágnúnár, jól tudott nyúlászát vágni, kutyát, papagájt, mulatságos mimijambusokba süketnémet utá-nozni s királyi pártfogójával, mint zenész, hadi pályán szépen haladt előre. Szibarisz a száz király váro-sa volt s aki tiszteletreméltó elődsi e koronákra felkapaszkodott, ki-rúghatta a városi archonok szemét; ám, ha Atlas háta viszkét, száz ko-rona hull le egyszerre s a rajtalo-gók valamennyiünk fürtökben — de ilyesmire emberemlékezet óta nem volt példa. Gurultam a kacagástól, valahányszor Mammakütosz jöven-dő úrnőjét utánozta, míg Szmün-düridész kádjában ült s pocakja a vizet csapkodta. Megnyertem min-denképp. Lámiammal csakúgy, mint fürjes-korianderes levesem-mel. Megtudta, hogy nem vagyok a szabadok lajstromán, kiváltott ti-tokban s úgy ajándékozott meg a szabadsággal a nagyúr, hogy mind-járt barátjává fogadhasson és él-vezhesse társalgómat. Könnyegig meghatódtem a szabadságszerető zsarnok ennyi jóságán s amikor Agariszté ragaszkodott hozzám, Szmündüridész kért, Kleiszenész pedig rámbizta — visszamosolyog-tam úri szerencsémre s elfogadtam az aranyláncot, a méltóság jeléül, melyet szibarisi Leogorász nyom-ban a nyakamba kapcsolt. Még szí-nét nem láttam, hogy hova indulok „haza”, mint szibarisi polgár. Stá-tusba vettem s már az úton (hajón és tengelyen, ekkora szolgasereggel harminc nap) naponta négy órát el-vegytem Szmündüridészemmel; s így miről, kérdezed? A krotoniak

...anús ajándékküldözgetéseiről a Kalózsövetségnek; arcátlan flotta-mozdulataikról, portyázásaikról a falak alatt; Szkidrosz villanólángú új fározsáról; a világbolondító krotoni — Pitagorász állítóla-gos alvilágjárásáról (megkacagtuk); imádot Mammakütoszról, ki tá-rászi divat szerint talpig borotvál-tatja magát, a kedvéért, mert már kissé petyhüdt fantáziájú (szinleg elepedtem a körülkopasz piperkő-cért s kivált dús, mozgékony trom-bitaizmaim csudáltam — mert az volt a hangszer); vagyis inkább államügyekről, megbízható jóshe-lyekről, torzmagzatokról, szerelmi szokásokról és más memorábiák-ról s csak másodsorban az ebéd-ről. Lámiam körültekintést és mérsék-le-tet ajánlott, mert szimatolta be-nem az új kegyencet; ő szervezte be első kémeimet, köztük Kottinát, aki vaksötétben, szájeolvással ké-pes volt kifigyelni a suttogást és szája fohgyamaszagú volt ugyan, de nem egyszer életemet mentette meg a tözsdén.

Szmündüridészem finnyás, rátarti gyermeklélek volt s minden ostoba-ságba bele lehetett kergetni, ha a divatcsinálás izgalmával, avagy az erényes élet méltóságával kecsegtet-tett. Villájában csak egyszer jár-tam: az utakon tizenhat mérföld sáfrányszín vélumot feszítettek ki, diadalkapuk végtelen során s min-diag árnyékban, mindig zene mellett. A hőség kábulatát „fürdőkocsijá-va” ellensúlyozta s időnként meg-mártogatta magát vagy hátát ön-töztette egy hátraléncolt rabszolgá-va — hogy a fickó el ne siesse dol-gát. Persze útbajeltették a lovaska-szárnyát, melynek parancsnoka s főszemlélője, Hegeszander, Szmün-düridész csudálója és lekötelezettje volt. Végignéztük a mének hadgya-korlati táncát — Hegeszanderünk leintette az idomárok ostorcsattogá-sát és Pártfogóm kedvére élvezhet-e Mammakütoszának rezes fanfár-ját, melyet a filharmonikusok cite-radandárja kísért. 112 svadril, 300.000 válogatott svadronér, arany lószerszámról s vértesei sisakkoro-náiról ítéltve, ez volt a görögség leg-drágább nehézlóvassága; e lovas fergetegnek ki tudott volna ellen-állni?!

De pártfogóm nem érte be a szibarisi királyok szokásával s függő-

kertes villa helyett palotahajón la-kott. „Az Okeanosz a függőkertem, barátom — szokta volt mondani — s asztalomig nem hallatsz fel a légyfelhő piaci döngése.” Így volt; s ha azt mondom, hajónk veteke-dett Hieron szirakuzai zsarnok ha-jójával, melyről Moszkion ír, hát keveset mondok. Mert Hieron — nem annyira diplomáciai hízelgés-ből, mint inkább kikötője híján — odaajándékozta a Ptolemaidának; az én uram viszont kikötőt is építet-tett, hozzá méltót, ő ne építhetett volna? Hajóján volt sziklakertje köszáli zergével, mesterséges szőleje (alulról dugták fel venyigéjét), víz-organája, melyet maga alexandriai Ktezibiusz épített, foglalkozására nézve borbély. Kivált a hullámtö-rőnél szerettünk horgonyozni — ilyenkor álmos, keccs, fedett hajó-dírlingott hivatogán a vendégre-gnek — s mi a tat elefántcsont propileán kéjesen heverve kémele-tük: hol a kalóz hullám sztratoklé-szi birodalmát, hol napnyugat felől az Örök Szibariszt, a Várost, mely özőn pénzével, özőn erejével, özőn ernyős utcájával mosolygva pom-pázott s falain a Barbár nem vesz erőt, míg a világ világ.

Ha láttad volna Szibariszunkat, Zaküntoszom! Azt a művelt lendü-letet, a rejtve-rojtos alsőneműket — azt a táncos-rojtású idomdombor-tást, redőkbe rendezett ellejtést! A fül-száz-segme odabilincselő városa volt s amióta kézműveseiket kipa-rancsolták a falakon túlra, bárhol úgy mulattak a márványutak tar-ka vélumai alatt, mintha sztoákban trécselnének — királyok-kiskirá-lyok. S nem is, mintha nyaralókba felhatolt volna a fazekasok-üstko-vácsok, ácsok-bognárok, bíbormár-tók csörömpölése, de szárnyrakelt Pártfogóm epigrammája a Piaci Légyfelhőről („Füget s ülepet muta-tok a tolongó rusnya duruzsnak / Kék hátuk felidézi e had reteráti szagát”) — és valósággal divatot csinált a hajópalotával. A kikötő-ben elszaporodtak a lakógalgák s északonként a csónakok sikkása,

...evezők csobbanása csak még sa-jgóbb fájdalommal mart a magá-nyos szívbe, aki légyottra hiába várt, avagy ily vénhét szeretőt melenge-tett, mint az én Lámiam. Egy szép napon új vendég tűnt fel a város-ban s a pletykák, a kacsinás-ámul-dozás-fülbesúgás fákllyatáviróján csakhamar elterjedt a híre. Hogy kik adták kézről kézre a hetérát s hogyan lett befolyásos barátja, aki propileánkra felvezette — nem tu-dom. Hadd hallgassam el valódi nevét (Melanippe, de ezt senkinek! te! amilyen befolyásos a pereput-tya, Zaküntoszom!) — én Pentete-risznak neveztem el s ez rajtara-gadt, bizalmasaimmal beszélve róla; mert szakasztott olyan volt, amilyennek rodoszi Kallixenosz utóbb Ptolemaiosz Philadelphusz diadalmenetében leírta. Óriásnő, ki-nek bámulatos testmagasságát csak szépsége múlja felül s oly cirkuszi sereglethe való. Csudás arányai nemcsak feledtetik, de összhangja oly kívánatosá teszi a kolosszus tagjait, hogy senki ingyenc férfi nem bocsátaná meg magának, ha teheti s nem mulasztja, hogy legalább egyszer ne lakmározzék e kivételes temérdekségen. Ha Hippodamosz-nak hihetünk, hogy a könnyű dór kima lejtését és hajlatát csak egyet-len vonal múlja felül a teremés-ben, az asszonyi csípővonal, úgy Penteterisz messzehajló csípővonalá kiagyítva példázta ezt s nem is csuda, hogy megérkezése után le-gott megrohanták a szpintriák, Szibarisz legdrágább orgiaszkertője és rendezői (akik cefetül értenek hoz-zá, hogy amit beszédnek a réven, a vámon hegyan kell megtízszerezni) és papirusaik közt mindig elfeküdt ama klienseik bizalmas lajstroma, akik Vénusz Kallipüének hódol-nak a városban. Nekem (noha elő-ítéleteim vannak e természetellenes kéjelgésekkel szemben, márpedig a mi szerelmünkön kívül ugyebár. Zaküntoszom, minden visszás s csak afféle torna) —, nekem inkább a mások csudálata tűnt fel. Rokon-szenyvel fogadtam a hetérát, mert nemcsak Arisztofanészunkben volt járatos, de valóságos tudósa volt számos ismeretlen zeneszerszám-nak; csak később gyűlölttem meg s halld, hogyan. Először azzal az ürüggyel, hogy zeneműtára számá-ra lejegyzi a szibarita katonanótá-kat, majd meg hogy maga is meg-

tanul plagiauloszon játszani — el-szerette Lámiamat. Haragom, két-ségbeesésem nem ismert határt. Ek-kor már egy tucat szakácsreceptre váltottam védelevet s jó pénzért túladvá a titkon — milliomosok vették meg —, magam is gazdag szibarita-zámba mentem. Egy rá-receptért 200 talentomot zsebeltem be s csak a pátens százat hozott; így, amikor borbán főtt foglyomért Szmündüridészem csupán egy el-hordott paláttal fizetett (pedig Zeuszra, ért annyit, mint Alkiszte-nész köntöse, amelyet Dionizosz szirakuzai zsarnok 120 talentomért adott el s ennyi pénzért már kor-mánybukást lehet vásárolni) — hát kissé megbántva éreztem magam. Már régen nem mint kuktája: mint „lakomarendezője” mutatkoztam be s ha éppenséggel lezorulok a palotahajóról, nem tragédia: mint elmaradhatatlan vendég érkezem és egyenrangú félként üdvözölhe-tem. Meglátogattam. „Szmündüri-dészem, ne vedd zokon, ha úgy be-szélék, mint barát a baráthoz. Lá-miamért szólok, akit el szeretett Penteterisz; ez a jöttment...” „Szót se többet — vágta el szavam. — S tán te mi vagy? A hetérát illetni ne merd, mert mind közül a legkedve-sebb vendég s a körmepiszka több ér, mint a te ősi locsogásod! Haragszom.” „Úgy! Hibámul ro-vod fel, hogy józan maradtam, míg másoknak e kolosszus csípővonalá a fejébe szállt!” „Elszemetlened, Künulkozszom. Felejtet, hogy egy-szerű kukta vagy státusomban s hogy szabadabb én váltottalak.” „Te pedig, hogy negyven palota tulajdo-nosa vagyok és főadófizető; de ha számbaveszem minden receptemet, találmányos tarsolyomban, ami még van, hát zsebemben a hajód.”

„Szád gyorsabban kerepel, mint el-méd, grammatikus. Mit tehetek én, ha egyszer Lámia hozzászegődött!” „Kiszűrod szemem egy paláttal. De vaddisznó zsványpecsenyém-ből nem eszel.” „Nem. A zsvány-becsület malomkövét még nem kö-tötted a nyakamra. Térj észre.” „Te is! Felvásárolhatnám váltóidat! A széket alólad! Elárverezem.” „Ugyan, Künulkozsz! Barátságunk csak nem múlhat egy fuvoláslá-nyon!” „Töröltesz, kérlek, lajstro-modból. Többé nem látsz, ha üzensz, akkor sem.”

Földig horgasztottam orrom s ki nem mozdultam kertjeimből. Így talált rám Kottina, besúgóim leg-ügyesebbike — még Lámia szervez-te be.

„Ez az ázsiai (mert a fejem te-szem rá, hogy az) Krotonból jött, mégpedig gyanítom, titkos megbí-zatással (itt vágják le a nyakam).” „Mit fecsegsz össze-vissza?! Kiről beszélsz?” „A hetéráról. Zeuszra, uram, hogy úgy igaz. Még pulya korában hozták, Ázsiából. Kroton-ban nőtt fel, Terpandertől tanult muzsikát, Pitagorásztól grammati-kát. Milon szeretője, a birkózóé, aki Krotonban a hadakat gyakor-latoztatja. Ez a legény, amilyen ba-romi erejű, olyan türelmes: mond-ják, egyszer a Mester szónoklata alatt megtartotta a beszakadni ké-szülő mennyezetet egy beomló osz-lop helyett, míg csak az Arany-combú mondandói végéhez nem ért...” „Nem kedvelem e krotoni ködevést, sem azt, hogy gúnyt űz-nék a metafizikából. Hogy valaki félcombja arany, ez a baleset min-den halandóval előfordulhat, meg-engedem; de hogy ő maga volna Apolló — ezt kereken visszautasi-tom: zsenge korom óta szerelmes

KÖLTŐK A

W. H. AUDEN

W. H. Auden 1907-ben született Birminghamben. Oxfordban járt egyetemre, majd, 1930 táján, Christopher Isherwood-dal és Stephen Spenderrel együtt megindította a weimari Németországnak azt a kultúráját, mely a Földközi-tenger tájait és hagyományait bálványozó

Angliában mindenképpen különösnek tűnt. 1939 elején Amerikába utazott. A müncheni egyezmény mély csalódást jelentett számára, noha ekkoriban — fiatal éveivel ellentétben — már nem hitt a költé-szet társadalomformáló, politikai erejében. Amerikába költözése miatt később számtalan támadás érte, kivált jobboldali ellenfelei, de még hívei részéről is, akik úgy érezték: Auden elhagyta a pusztulásra ítélt Európát és sok mindent megtagadott, amit 1939 előtt írt és mon-dott. Később angolból amerikai állampolgár, agnosztikusból aktív ke-resztény lett. 1958-ban az oxfordi egyetem a költészet professzorává választotta meg. Azóta Angliában él. A választás mindenkit meglepett, nem utolsósorban magát Audent, — pedig ma már a beérkezettek, sőt halhatatlanok közé tartozik.

D A L

Ebben a városban él, mondjuk tízmillió lélek;
Van ki palotában lakik, van ki nyomortanyán vert fészket.
De nekünk, drágám, nincs helyünk sehol, nekünk nincs helyünk sehol.

Valaha volt hazánk, legszebbnek hittük a földön.
A térképen megtalálhatod, vagy nézd meg a földgömbön —
De oda többé nem mehetünk soha, drágám, nem mehetünk soha többé.

A konzul az asztalra vert, s ordított, hogy rezgett az ablak:
„Ha nincs útleveled, akkor hivatalosan meghaltak!”
De mi életben vagyunk, drágám, még mindig életben vagyunk.

Lent a temetőben vén hársfa áll
Hol minden tavasz új lombot talál,
De lejárt útleveled nem hajt ki újra soha, drágám, nem hajt ki újra soha.

Bizottság elé mentünk, megkínáltak egy székkal,
Üdvárisan mondták: egy év múlva, ha tán benézel...
De hova menjünk ma, drágám, ugyan hová menjünk ma?

Elmentem egy gyűlésre; a szónok szólt: „Akárki bög és tünet,
Ha beengedjük őket, ellopják kenyérünket!”
Rólam s rólad szólt, drágám, rólad s rólad beszélt neki így.

Mint mennydörgés úgy harsant egy hang, mely az égen száguld;
Hitler hangja Európa fölött szállt: „Halál reájuk!”
És ránk gondolt ő, drágám, rólunk tajtékozott, szívem.

Öleb sétált az utcán, szép kis kabát volt rajta.
Egy ajtó láttam nyílni, a maeszk befogadta —
Nem voltak német zsidók, drágám, nem német zsidók voltak.

A kikötőbe mentem, s a rakparton megálltam,
A halak ott uszkáltak, boldogan, szabadságban —
Csak tíz lányira, drágám, csak tíz lányira töltünk.

Egy erdőbe tévedtem; madár volt minden ágon
Nem volt ott párt, vezér sem; dalolt mind, boldogságom,
Nem az emberi fajta volt, drágám, nem az emberi fajta.

Azt álmodtam: sokezer emeletes házat láttam;
Ablak, ajtó, ágy, szekrény volt mindegyik szobában...
De egy sem volt miénk, drágám, de egy sem volt miénk!

áhitattal csüggek az istenségen. Ez káromlás! Folytasd, Kottina.” „Magam is (száradjon el a nyelvem, ha nem) nagy tisztelője vagyok szentélyének. Mondják, ez a hatszor koszorúzott olimpikon, ez a Milon valami nagyétkű. Egyszer, hogy erejét fitogtassa, egy úszót hordozott körül a stadionban, majd egy ütással leterítette s egy nap alatt megette.” „Há? Mi?” „Úgy-ya, uram. Hogy félkézzel megállítja a robogó szekeret (süllyedjen el, ha nem tette), a homlokára kötött kötelet ereinek dagadozásával patantja el s hogy Héra Lakinia szentélyéhez a körmenetben Atlasz kénytelen görnyedezve, a földkerekség képmását a hátán hordja (a szemem teszem rá). De hibái, hogy szátyárkerkedő, hogy ereje elolvad egy pánsp hallatára: otthon pipogya s teljesen pupacs alatt nyög, annyira lenyűgözte s leigázta az ázsiai némbor...” „Összehordasz hetet-havat, csak arról nem beszélsz. Hát Penteterisznek, Milonnak szalajtot talak utána, ezért fizetlek, te bárgyú: hát nem Lámiának küldtelek a nyomába?” „Rákeritem a szót, Künulkosz, sose félj. Penteterisz mástól bolondul s Apollóra, gyanús nekem ez a telhetetlen zenei szenvedély: másért s ez a más — Mammakütoz.” Adtam az ostobát. „Ki az?” „A szibariszi filharmonikus katonazenekar karnagyja.” „Be tudós vagy.” „Itt vesszek el, uram, ha nem. A dolog kipattant, titkos találkákra s pletyka hetek óta járja, már a városból a gályárok és — legutoljára persze: pártfogó fülebe jutott. A megcsalt Szmündüridész a haját tépi, legszívesebben örvongve leoldósne mindnyájukat, mint Meleagrosz: korbácsoltass ki, ha nem!” „Kottina!

Kikorbácsoltatlak!” — S bárhogy fegyelmeztem magam, szememben felcsillant az ideges, kaján öröm; mert Kottina, szemtelenül köntösöm szegélyét értve, folytatta: „Megverethetsz minden szavarmért. Megtépte ruháit s úgy veszkelt, vinnyogva a fájdalomtól: akit magamnak neveltem! Az az isteni horpasza! Fesz es tompora, sudár combizmai, szárnyacsok lábikrája, hermesi tolvaj lépte, csücsöri szája: Mammakütoz, a hülen! A legszebb ephebosz egész Szibariszban! Ládd! Hát ha tudnád, amit én, mit adsz érte, nem adom ingyen. Jön még, idáig alázkodik Pártfogó, hogy megengeszteljen, a bosszú órája, a nap, hogy visszakapod Lámiádat, felvirrad még!” Itt vadul hablatyolni kezdett: „Szmündüridész higitja a numizmat, hogy fiúszereitje vad pazarlással behozza s már rebesgetik a tőzsdén, tanakodnak a bankárok, hogy hitelmegvonással vagy börtörökkel fojtanak meg inkább. Hallgass rám, uram, ha szeretsz egy kicsit, Kottinára: tartsd távol magad a pénzhamisítótól...”

„Jól van, Kottina” — zavartam el, verejékszagától emelyegve s átküldtem irnokomhoz, a dupla fizetséget. Eltűndöttem. Ahogy ez a némbor a muzsikát zabálja, ez a Penteterisz, végigpróbálja ez a szibariszi filharmonikus rezesdandár minden fegyverforgató epheboszt — dünyögtem elégtől mosollyal — Lámiám, Szmündüridészem is kiszeret belőle s majd minden jóra fordul. (Ahelyett, hogy bugyorra fogtam volna csekélyke ingóságaimat s menekültem volna, mint vajúdo tűzhányó tetejéről! Így nem tudhatja a halandó, mit tartogatnak számára az istenek.) Hanem a

numizmahamisítás szöveget ütött a fejembe. Levelet diktáltam számtartójának, Leogorásznak.

„Jóakaródtól, Künulkosztól. Fegyelmeztesd gazdád, hogy vesztébe rohan. A harci mének drágán mérik a táncot: Iapigiában, Lokriban, egyebütt, pénzünket visszadobják. Ne rontsd a numizmat!”

Válasza gyors volt — nyers és udvariatlan.

„Leogorásztól, éreneyid ernyedetlen csodálójától. Ne ülj fel a krotoni hírverésnek: egy szó sem igaz a numizmahamisításból. S amennyi mégis igaz volna, nos, az iskolák idomárait felfizetésre fogtuk s ami a lótáncoltatás körüli költekezésünket illeti, belső kölcsönrel fedeztük, mely alól elvárjuk, hogy nem vonod ki magad. Ha olykor újraveretjük, hát ne mibenünk, hanem a krotoni üzerek meszterkedésében keresd az okát nemesnumizmánk elszívárgásának.”

A levelet arcába vágtam szolgáljúnak. Nemsokára kémjelentések futottak be s egybehangozva azt mutatták, hogy Kroton acsarkodik átmenőforgalmunkra. Mert aki a kalózzal fertőzött tengertől fél (és a Sztratoklész-félék „védőkisérétében” nem bízik), a mi kikötőnkbe fut be s kelméit tisztas summáért biztonságban tudhatja. Annyi, mintha már ott volna Magna Grékiában. Mire valók volnának pompás gyarmataink a túlparton, Szkidrosz, Laosz, Pozeidónia, ha nem erre? Az utakon — verhetetlen lovasságunk öröze mellett — krotoni az árura szemet vetni se mer. A társai öből kalózparadicsoma után tengelyen minden portéka az édes-tükürü Tírrén-tengerre kerül; szkillex matrózaink — gyakorlott, bennszülött hajósok vízi s bibort oly örömmel, mintha hazavinné, Szkiléába: Lilibeumtól Katanáig, Herakleától Agrigentumig miénk a raktár, a fuvar, a jósdák, a biztosítás, míg a pitagóreusokat a sárga irigység emészt. Most íme, bekövetkezett, amitől féltünk. Egy tuca áruló szibarita — ki már jóideje odaát tanyáz — a Krátisz-parti pihenőjénél szekérkaravánunkra rávitte a portyázó krotoniakat. Örka-tonáink vad után csatangoltak. Szekerészeinket levágták, a rakomány bíborkelmét pedig (épp ez a borzongó) lezárták.

módja szerint Szirakuzába. Hogy ezzel is bizonyítsák a kalmár előtt, mennyivel jobb, ha megbízik bennük. Eleának-Kumaenek, a Messzinai szoros vad örvényeinek veszi útját és megtakarítja a nagy vargabétűt.

A határcidensre tüntető hadgyakorlattal válaszoltunk. Aranyvertes svadronériaink, pikások-íjászok, íjdonászk-újdondászk végigszárguldottak Kroton falai alatt s kihívó gyalázkodásukra megremeghetett Milon, a vasgyűrű: torkaszakadtából büntetőexpedíció helyezett kilátásba az acháj világ legnagyobb lovashadserege. A krotoniak sandán alkudozni kezdtek. De lovasfővezérünk, Hegeszander — „Kretén ez a Kroton!” — csúfondárosan csak fitymálta ellenfelét, hogy az izombarom Milontól armány ügyse telhet; s amikor Kroton harminc előkelőt követségbe küldött, a harmincat — Hegeszander tanácsára — levágták s tetemeiket lehányták a falakról, vadállatok prédájára. A tőzsdé lizettel-gabonával spekulált, háborús inségerét sőhajtozva és én is, minden vagyonomat zablába fektettem, mint hadseregszállító — nem hallgattam okosomra, Lámiára (ki akkor már megint velem volt s igyekezett kiszomorkodni kalandcsömörét). E nagy sürgős-forgás napjaiban tört ránk (Kottinával harmasban épp titkos tanácsot tartottunk) porosan-csapzottan, gyaloghintója nélkül s festetlen arccal Szmündüridész.

„Adj pénzt, Künulkosz.” „Pénzt, neked?! Szmündüridész pénzt kér, egykori kuktájától?” „Akármilyen magas kamatra, Csak adj.” „És a numizmahamisítás?” „Elámitott a bitangja, már lábszárát törettem érte, amit a hátam mögött tett. Leogorásznak. Törvénybe idézek minden rágalmozót.” „Idézd törvénybe egész Szibarisz. Új pénzeidet a fokkal harapják és kiköpi.” „Táblázd rám, terhelj meg. Ne kézizálognak e diadém, Mammakütozomé volt. Életbiztosításomért csak adsz?” „Az életedért se, nem hogy egy fabatkát.” „Mindent váltom engedményezem: arra.” „Mire? Talán a körülkopasz Mammakütozod szobrára? Hallom, felállítottad aktját, krizoprász kutagyumból”. A szurást elengedte a füle mellett; s hadarni kezdett. „Agarisztém gyermeket vár, szeretném

visszaküldeni Szikionba: biztonságban tudni.” „És? Nincs annyi obuluszod, hogy kelengyéjével tengerre rakd?” „Elzálogoltam.” „Zálogold el hajódat”. „Zároltál. Nagy hajszva ellenem. Óvadéki zálog.” „Megragadtam a vállánál. Óvadék?!” „Bornyuarca megnyult. Mindenem saruszegben fekszik, én vagyok a sereg saruszegszállítója. Mammakütozom, a drága, mindenét: felajánlotta, sírva tukmálta rám, úgy érzem, mintha visszaraboltam volna.” Elengedtem. „Nem értek egészen. Hogy légénykédet a hetéra hátradobta, mint a lerágott csontot, az hagyjád. Hogy gyengéd érzelmek támadnak benned gyermeked anyja iránt — hagyjád. De hogy félted — ez meghaladja tudományom. Hatalvan öregbátya, dárдавetők-katapultok s más nehéz lövegek egész hada nem elég biztonságos védelem, hogy hajszálza se görbülhessen Agarisztének; a világ leghatalmasabb nehéz lovasságáról nem is beszélve?! Megáll az ész.” „Figyelj. Agarisztém álmat látott. Héra leszállt az agóra közepén és hasára tapasztott kézzel: epét öklendett. Gonosz jel, Künulkoszom, nem szeretném, ha az álmat a város megtudná.” E szavaknál nyugtalanul nézett körül. „Kottina! Hagyj magunkra” — szóltam rá a sarokban kuporgó feregere (a szemvillanásán láttam — késő).

Héra epét hányt... A csata előestéjén már egész Szibarisz sugtabuga, húsz archonok volt ugyan ez az álomlátása. De Hegeszander oly elsöprő-főlényes s arany pánckoporsójában oly villogó mocsolyú, hogy még akkor sem kérünk haladékat az ellenféltől. Csupán szürkületkor, hogy a Héra-szentély padlóján vérforrás fakad fel — akkor gondolkodni jóslatra, papok tanácsára; ám a hadijog szerint már késő. A vérforrás reggelre még vadabul buzog, szétárad s nagy töcsákban alvadoz; rézlemezekkel fedik sebtiben s titokban tartják. A kikent ficsurok, az ékszeruhákban libegő pajkos szibarita lányserg gögös bizalommal foglalja el helyét a tribünökön, melyeket az előfalakon vertek fel, hogy jobban láthassuk a csatasíkot. Méltóságosan tolongva, felkövetkezem magam is az archonokkal a díszemel-

ket s fülüket hegyezik. Némelyek elhányják lovasait, felágaskodnak — a példa ragadós s mihamar az egész armádia táncolni kezdi a messze földön híres szibariszi magaskolát. Noha máskor tán szívgyönyörködtető látvány — a mutatvány soha rosszabbkor nem jöhetett volna. Látni, amint soraink megbomlanak s kevély svadriljaink zülötten táncolnak a nehéz varázs alatt — azt a kavarodást! Paripáinkat megbabonázták s most táncolhattunk a saját nótánkra úgy, ahogyan ők fűjták, a krotoniak. Ereinkben megfagyott a vér. Aranyvertes svadronériaink dühödten verték a lovak oldalát, míg ki nem nyaklottak a nyeregéből; ám a sőrényillető keringés, a lövérték ütemes csörgése csak nem akart alábbhagyni. A haditánc görcsébe merevült, benuktan s kiszolgáltatottan, Hegeszanderrel az élén csakhamar sírvafakadt a görögység leghatalmasabb, legjobban felszerelt hadserege, zokogva verte kiki lovát a szibariszi himnusz hangjaira: „Csinnadraré bummadraré bumma bumma bum-bum-bum!”

Lámia égő arccal tapadt a kántáló Penteteriszre s észrevettem, hogy kölyök-szerelme újra lobotvetett iránta. Ráripakodtam. „Megint eszedet veszi az ázsiai korcs?!”. „Mikor olyan gyönyörű!” — nyávogta kornyadozva. „Majd ha az üllőszékét takarítod s a pervátára is utánajársz, lepcsés rabszolgája, nézzenek oda!” Elakadt a szavam s védőleg, hápogva hadonászni kezdtem: a díspáholy megereszkedett, megzúdultak a sorok. „Üsd-vágd!” — bömbölte odaát egy sztentori hang. Milon lépett elő martalócaival. Penteterisz kaján vigyorral gajdolta lovashimnuszunkat (ezért szerelte meg hát dalainkat a hírszerző hetéra, ezért!) — majd előrerontott s teknőchátú barbitoszával az óriásnő csépelni kezdte Hegeszandert, míg ez lováról lefordult s amaz eltörte rajta hangszerét. Milon — s immár elhittem, hogy öklével leterítette az ökröt s felzabálta — az izompöfötteg is megkezdte mérszoroslegényeivel a hurkaapritást — de ezt már nem láttuk; csak annyit éreztünk, dőlnek velünk a falak, rogytak a szellemfőnyek s alá-

KORFORDULÓN

Az állomásra rohantam, hogy az expresszt elérjem.
A Boldogsághoz ott két jegyet kértem szerényen —
De minden jegyet eladták már, drágám, minden hely betelt.

Egy síkságon álltam szakadó hóesésben.
Tízezer katonát menetelt ott keményen —
Minket kerestek, drágám, téged s engem kerestek!

TAVAK

Az átlagos apa, ha lassan sétál,
Egy délután körüljár egy tavat;
A jótüdejű anyja átkidíhat
Rajta s ágyba hívhatja gyermekeit.
(Ha ennél nagyobb a tó — Michigan, Bajkál —
Bár édesvízű, de elválasztó tenger.)

A tavi népnek nem kell démon, hogy éber maradjon,
Az erőszakot rosszulnevelt romantikusokra hagyja;
Aki árnyukkal párbajoznak a kopár szik sarján;
Egyetlen hónap a tóvidéki levegőben
A folyóparti vetélytársakat karbaöleltené ahelyett
Hogy dédnagybátyáik rimeit átkait cserélgessék.

Nem csoda, hogy a kereszténység csak akkor lendült neki,
Mikor, a kínzás forradásaival, barlangokból és börtönökből
Merengő apostolai az ascanai tóhoz gyűltek,
S a gólya-járta parton feltalálták
Az Istenség életét s egyetemessé tették
A háromszögbe zárt három halacska jelképét.

A ravasz külügyminisztereknek mindig tóparton kellene
Találkozni, mert akár a nappal szemben vagy háttal sétálnak,
Az ösvény egyetlen folyékony központhoz rögzíti vállukat,
Mint két öreg számára, ki körbetaposva szivattyuzik;
Az ilyen testi kényszer talán nem biztosítja
Hadseregeik szövetségét, de föltétlenül használ.

Csak egy igen gonosz vagy öntelt ember
Gondolná, míg az Atlanti óceán közepén fuldoklik,
Hogy Poseidon komor képe személyének szól;
De nagyon is emberi a hit,
Hogy a tengerszem kecses tündére
Beleszeretett a ritka fürdőzőbe, akit megfullaszt.

A város ivóvize, ahol minden semmisségtől
Megriad az ember, rádöbben a valóságra,
Tán oly tartályokból jön, amelyeknek őrei
Nagyon is tudatában vannak: valaki követi őket.
Webster bibornok-madara valami rondát látott egy halastóban,
Sussexben én is ismerek egy ilyen tavat.

A kísértetjárta tó azonban beteg; rendszerint
Látható világgal gyógyítják tapintó lázainkat
Melyben a csőrök némák, mint faágak s az arcok házmód

A vízi skorpió csöppet sem tartja csiklandósnak
S ha kissé meg is borzong, amikor csónokok simogatják,
Sohasem kér vizet vagy készpénz-kölcsönt.

Tavak szerelmesei imádják a természetet, de
Ugyanakkor harapós kutyákkal s farkasvermekkel védelmezik
Egy bűnbeesés, egyetlen kilakoltatás, sajnálatom, elég.
Miért adjam az Eden tavát a nemzetnek,
Csak azért, mert valamikor minden Jancsi s Juliska
A méhvízben rejtőző védszellem volt?

Nem valószínű, hogy valaha hattyút tartsak
Vagy tornyot építsek holmi kis félszigeten,
De ez nem tart vissza attól, hogy gondolkozzam:
Milyen fajta tavat választanék, ha módom lenne?
Tengerszem, halastó, pocsetta, usztató, lép —
Már nevük felsorolása is igen guzta érzés.

nany... a semmibe.

Szmündüridész állótözvetben a kikötőbe futott, hogy szökni próbál: lángbaborult árbocterő fogadta s izzón zsarátolva süllýdedezett a palotahajó. Akkor megláncolta s „elhurcolt hadifogolynak” adta ki magát, úgy várta a „szabadítót”. Jól számított, a nemeslelkű Milon jobbját nyújtotta; ám a vasgyűrű kézfogásától szörnyethalt. Megarisztéje egy sajkán kitört a kalózok gyűrűjéből s utóbb hozzámert az alkmeonidához, Megaklészhez. Napokig égtek a tarka napellenzők, a terék temérdek ponyvai; a nyárilakokhoz vezető utak árnyadó felümai, a pagonyokba mérőföldekre be — konyultak a diadalkapuk. Bibortetű helyett a vérükkel festették a kelmét, a kiparancsoltak kopácsolása elhallgatott. S hogy senkinek eszébe ne jusson fölépíteni a világcsudája várost, Szibarisz a krotoniak földig rombolták s romjainak fölébevezették a folyót.

Egy sziklazátonyon, melyet a dagály naponta elvág, elrejtettem maradék kincsemet, csak én tudom a helyet. Hozzám igyekeztem, barátom, de Teáron goromba hálója kifogott ladikostól; barbár léte embereségebb, mint Sztratoklész volt s türelmesebb a váltságdíjjal. De már sokallom az időt. Híre járt, hogy Milon, az undokoság Pitagorász rühesebbik csicskása, ez a kosz, ez se vigyorogva végezte. Egy félig kettészelt fát, mellyel a vágók nem bírtak, szét akart feszíteni; de kilazult az ég, ő két karját odacsipve ottmaradt s éjjel a vadállatok falták fel — remélem apránként s nyalakodva rajta. Hanem abból a maradékból ott a sziklámon bőségesen ki tudnám fizetni a váltságot, Zaküntoszom, ha megküldenéd (s én, a multakkal megkészserezeve boldogságunkat, leshetném szeszélyeidet!). Futná abból többre is, kivált ha hozzáveszed kuktatudományomat s még egy olyan városra bukkannánk, ahol szakácsreceptre szabadalmat s jószóra hitelt adnak. Te még nem ismerheted a Künulkosz-módra részelt bikatojások, rostonsült sármanyyok, ánnyszal-gyömbérről megszerzett szüzérmék erejét — hékám! Mert olyan nincs, hogy bennünket elhagyjon a szajha szerencse.

A FERDE TORONY

— Színházi bemutató Budapesten —

A budapesti Jókai Színház úgynevezett „mai magyar darabot” tűzött műsorra. A cím: „A ferde torony”. A cselekmény: Bencze Gábor mérnök 1956-ban elhagyja Magyarországot. Felesége Budapesten marad. Bencze Brüsszelben él, ahol a szeretője öngyilkos lesz. A belga rendőrség gyilkosságot gyanít, őrizetbe veszi Benczét. A mérnök tisztázza magát. Felesége érte utazik Budapestre és hazaviszi honvágytól szenvedő, megtévedt férjét. A négy főszerepet Inke László, Gordon Zsuzsa, Temessy Hédi és György László játsszák. A szerző: Boldizsár Iván.

A darab a bemutatón s az azt követő néhány estén nem aratott sikert. Igen csekély a valószínűsége annak, hogy az 1961. évi irodalmi Kossuth-díjjal kitüntessék. A hivatalos kritika elégedetlen. A színbírálat a mai Magyarországon már messze túlhaladta a forradalom előtti idők tragikus mélypontját, amikor mindent dicsérnie kellett, ami a pillanatnyi politikai irányvonallal összefüggött. Most ott tart, hogy nyugodtan megszidhatja a szerzőt, ha az rosszul írta meg a leckét. Kétségtelen fejlődés. Már nemcsak a nagyerdemű publikum kénytelen meginni a napipolitika színpadi fényfelhígított levét. Nyel a szerző is. Mert a lecke nehéz. Jelésre megoldani lehetetlen.

„Tiszteletreméltó szándék, s még most sem időszzerűen azoknak a sorsáról írni, akik idegenben tengődnek, haza nélkül, az idegenség különböző országújtáin. Tegyük hozzá: drámai motívumokban gazdag téma ez.”

A kritikus igazat mond. A szándék nemes. Három felvonás tenger-cseppjébe sűríteni a háborgó sorsot. Színpadra léptetni a menekülő embert, féltelmével és reményeivel, bukásaival és emelkedéseivel, gyarlóságával és nagyszerűségével. Hatalmas példák intenek. A Tell Vilmos, a szabadság drámája meneküléssel kezdődik. Honvágygal és bolyongással, az Odysseus, a világirodalom. A história megtanított rá, hogy, sajnos, soha nem időszzerűen azoknak a sorsáról írni, akik idegenben tengődnek, haza nélkül. S való az is, hogy ez a téma drámai motívumokban gazdag.

A hiba, amilyen az is, az a szerző szemére vet: „Mai drámai irodalmunk gyengéje a drámaizálás. Most is ezzel találkozunk. Hiába tehát a csiszolt, reális, stílusos mondatok, a téma hitelessége és a mondanó igazsága, hiányzik a cselekmény.” Holott a cselekmény nem hiányzik. A darab eseményekben gazdag. Utazások tarkítják. Összecsap a feleség és a szerető. A főhős vívódik. Van halál és van rendőrség, ártatlan ember gyanúba keveredése, bűnbánat és rádöbbenés, indulás a vágyott hazai föld felé. S mégsem jó. Talán egyszerűen csak azért, mert nem igaz.

Mindenki tudja, színész, közönség, szerző, kritikus, még a sűgőnő is és a színpad mögött szolgáló teljesítő tűzoltó is, hogy nem így történt és nem így történik. A darab, a színházpolitika követelményeihez híven, az életből meríti tárgyát. Azt kívánna sűríteni, ami milliónyi szeme előtt játszódott le és ezernyi fő- és mellékszínpadon még mindig nem érkezett el a befejezéshez, hiszen ama szomorú és kétségbeesztő novemberi napok óta az egész földkerekség egy kissé magyar theatrum is lett. Annnyira közismert és annyira átélt, hogy ha a legapróbb részletét, ha csak egy jelentéktelennek tűnő árnyalatát megváltoztatják, már hamisan cseng. S amikor teljesen megfordítva, pontosan az ellenkező oldalról kezdve próbálják színpadra vinni, menthetlenül megbukik. Ez történt „A ferde torony”-nyal is.

A kritikus — s ezért bizony el nem marasztalható — nem írhat őszintén. De ha már a szerzőn elveri a port (már pedig elveri általában), akkor az igazság kis csillamai, mikroszkopikus kvarckristályai fel-felvillannak. „Tulajdonképpen miért ment el Bencze Gábor? — kérdi. Ennek drámai indokolása nem elégséges.” S amíg a bírálat fűzfavesszője a szerző hátán táncol, a kritikus a közönségre kacint: nocsak, próbálta volna jobban indokolni, nem igaz?

Akadat volna pedig hozzá drámai motívum elegendő. Az életből merített. Talán ez a Bencze Gábor azért ment el, mert a politika iránt érdeklődő ember volt s nem tartotta megengedhetőnek, hogy Budapesten hóhérvetővel politizálnak. Elment Brüsszelbe, ahol nem akasz-

tanak fel senkit. Vagy talán szenvedélyes újságolvasó volt és szeretett volna többféle újságot olvasni, többféle véleménnyel. De lehet, hogy paraszti sorsból származott és az édesapját egyszer nagyon megverték a tanácsházán. Talán hívő katolikus volt és tettenérték, amikor kilépett a templomból. Proletársorból küzdötte fel magát s megdöbönt, mert a rendszer proletárokat ölt. Vagy kommunista volt és nem értette, miért indítottak hajszát a spanyol polgárháború önkéntesei ellen. Meglehet, hogy nagypolgári családból származott s egy reggel kitelepítették hetvenhat éves édesanyját. Esetleg félnék és gyenge idegzetű ember volt, attól rettegett, hogy egy éjszaka elhurcolják. Ismerőseivel, barátaival megtörtént. Arról álmodott, hogy külföldre mehet. Nem engedték. Szeretett volna egyszer Kőszegre utazni, de mivel semmi keresnivalója nem volt ott, nem engedték. Szerette a borjúhúst. S talán, legfőképpen, szeretett volna egyszer már mindenre őszinte magyarázatot

kapni, arra, hogy miért nincs borjúhús, miért fűtetlen a marhavagón, miért nem utazhat Kőszegre és külföldre, miért gyalázat templomba menni, miért verik a parasztokat, ölik a proletárt, akasztják fel a kommunistákat? Nagyon sok oka volt annak, hogy az emberek, a Bencze Gáborok, az önkéntes száműzetést választották. Az emberi lélek bonyolultabb és kiszámíthatatlanabb, mintsem a kész sablonokkal dolgozó hazai teoretikusok hiszik. A bécsi rádió munkatársa két esztendővel ezelőtt meginterjúvolt egy fiatal magyar festőművészt: miért jött Ausztriába? Azért, felelte, mert Magyarországon 1949-ben rendeletet hoztak, amely szerint magánember nem tarthat saját céljaira repülőgépet. Nem hiszem, hogy valaha az életben repülőgépet vásárolok. De nem élhetek olyan országban, ahol bárkinek megtiltják, hogy repülőgépe legyen.

Rossz cserét csinált Bencze Gábor? A szerző szerint igen. Ott hagyta az otthoni emberséges atmoszférát s a disszidensek fojtó-

gató világába jutott. Szó szerint idézem, noha durva tréfának hangzik.

A darab ott lesz jó, hihető, ahol a rendőrség lép a színre. „A brüsszeli kihallgatás ábrázolása érdekes, izgalmas, a színe tele van drámai izással, hogy a színmű végén újra visszatérjen a dráma nélküli szöveg, a cselekményt elmondó dialógus.”

Igen, a rendőrség. A szerző itt már nem a sötétben tapogat. Nem kell a készen kapott elméletekhez (borjúpaprikás után sóvárgó, országutakon tengődő hazátlan disszidensek) jeleneteket fabrikálnia. A rendőrség az rendőrség. Megszokott, otthonos fogalom. Maga az élet. Mindenki jól ismeri Budapesten. A színészek, a szerző, a közönség, a kritikus. Még a sűgőnő is és a tűzoltó is. Nem kell sokat magyarázni. Elég egy mondat: „no forduljon csak a falnak és gondolkozzon” és mindenki elhiszi, hogy ez igaz.

A cím, „A ferde torony”, jelkép.

Bencze Gábor odahaza a távolokba vágyik (ahová valamely tévedés folytán nem juthat el), a pisai ferde toronyt szeretné látni. De amikor Brüsszelben van, már nem kell neki. A borjúpaprikás kell és az emberséges hazai atmoszféra. Mielőtt a függöny legördül, hazatér, anélkül, hogy álmát valóra váltaná. Nem hinnék, hogy most már valaha is látni fogja a pisai ferde toronyt.

A színmű a szerző első darabja. Eddig főként politikai publicisztikai írásairól volt Magyarországon ismert. Ő fogalmazta 1949-ben a Rajk László bűnösségét bizonyító fehér könyvet. 1956-ban a „Hétfői Hírlap” hasábjain vezércikket írt. „Tiszta lap” címmel. Követelte az addigi bűnök, a többi között a Rajk-per felülvizsgálatát. Később „Véres lap” című vezércikkében a forradalom győzelmét ünnepelte és forradalom ből és némes politikája mellett foglalt állást. „A ferde torony”-ban, mint a kritikus kiemeli, ismét állást foglal, „egyértelműen dönt és indokol”. Az 1956-os eseményeket fasiszta ellenforradalomnak nevezi. A kivégzett Nagy Imréről nem esik szó.

A rendezés Pártos Géza munkája. A díszleteket Rajkai György tervezte.

Sipos György

AZ ŐSERDŐ ÍRÓI

— Rendszertelen jegyzetek a brazil irodalomról —

Camoens, a „Luziádák” költője, mikor Indiából hazafelé tartott, hajótörést szenvedett. A hagyomány szerint művének kéziratát a hullámok fölé emelte és úgy úszott partra a háborgó tengeren. Bármely költő lett volna hasonló helyzetben, éppen így cselekszik. A mű a lényeges, minden más lényegtelen. Ha Cervantes már 1571-ben megírja a Don Quijotot s a kéziratát magával viszi a lepantói tengeri csatába — hol a költő félkezét vesztette —, megmaradt kezével a kéziratot markolta volna, nem a kardot.

Sokat gondolkodom Camoens-re, aki másképp többre tartotta tulajdon életénél. S milyen furcsa, a brazil irodalom első kéziratát elmosta a tenger. Anchieta, a városalapító és költő jezsuita a tamayo indiánok fogságában a tengerpart fővényébe írta pálcával Szűz Máriához szóló himnuszt. (Azt hiszem, a boldogabb időkben, otthon gyakran fordult elő, hogy a költők a kávéházi márványasztalra írták versüket, melyet a pincér másnap vizes ronggyal letörölt.) Hol kezdődik a brazil irodalom, mely a Luziádák nyelvén szól s mégis más, mint Camoens költészete? Valószínű Anchieta, Szűz Mária himnusz írójánál, akinek első kéziratát elmosta a tenger.

Bizonyos, hogy a múlt században gazdag trópusi flóra bontakozott ki a brazil irodalomban. Concalves Dias, a romantikus Alencar, az Európába száműzetésbe kényszerült Casimiro de Abreu (ki éppoly vágyakozással gondolt a trópusi világra, mint Mikes Kelemen a zágoni hegyekre), s a többiek is, Paulo Eiro, a drámaíró, Visconte de Tannay, kinek regénye (Inocencia) tűnődött az óceánon s a brazil költészet egyik legnagyobbja, Olavo Bilac — valamennyien egy-egy erős színnel rajzolták tovább ennek az irodalomnak kontúrjait. Mégis, amikor a brazil irodalomra gondolok, mindig és elsősorban Euclides da Cunha jut az eszembe és remekműve, az „Os Sertoes” — a „Vadon”.

Euclides da Cunha-nak csak ürügy és alkalom volt a canudosi háború s az örült és fanatikus Antonie de Conselheire története, hogy elmondhassa mindazt, amit a „Sertao” (Vadon) szó mögött látott. Hogy megírja a legvalóságosabb Brazíliát.

Igaz, a „sertao” nélkül nehéz lenne elképzelni a Conselheiret is. Ezt a vékony, csontos, szíjarcú, tűzes szemű, prófétahajú szakállú megszállottat. Akad-e igaztörő írói vállalkozás, mint nyomába eredni egy ilyen embernek, követni múltját, hogy választ találjunk: mi hajtotta, űzte, mi tette prófétává, valóságos kiskirályá, ki ellen 1896–97-ben végül csaknem egész Brazília hadat viselt. (Először egy főhadnagy, majd egy őrnagy, aztán ezredes, végül több generális vezette a hadműveleteket a „ja-

guncs”-k ellen és sok ezer emberélettel kellett megfizetni a győzelmet.)

Euclides da Cunha nagy műve mögött ott lappang a titok, a brazil vadon titka, az Afrikából ide átültetett macumbák és candomblek, az indián varázslatok, a mulattok és meszticek szenvedélyessége. Szinte Frobenius jut az eszünkbe, aki az afrikai folklórról írta: „...mindenből ugyanaz az illat árad: a kunyhóban izzó parázs füstjének, verejtékkel és zsírral telített bőröknek s állati mirigyeknek illata.” Mert itt Afrika is él. S mégis más és több, hisz összefonódnak a szájak a nézők, az indián és az ibéri latin hagyomány és szellem. Igen, ez a „sertao” — s erre gondolok.

Azt hiszem, ha Euclides da Cunha később él, a „cangaceiros” nyomába ered s róluk is könyvet ír volna. A „cangaceiros” afféle betyárok voltak a harmincas években. Gondosan preparált, levágott fejüket ma is őrzik, mint ahogy a Conselheire fejét is levágták s magukkal vitték a katonák a canudosi háború után. Hisz a szemüveges Kampeo alakja — szeretőjével, Maria Bonitával együtt — éppúgy megmaradt a nép képzeletében,

mint nálunk Rózsa Sándor, vagy szűkebb hazámban Sobri Jóska.

A betyárok körül, úgy látszik, mindenütt egyféle mítosz születik. José Martins Fontes a tokaji borról írt verset lelkesülten, igazi latin temperamentummal. Pereira da Graca Aranha regényében, a „Chanaan”-ban pedig magyar telepések — loáldozatot mutatnak be a föld szellemének úgy, hogy egy lovat halálra vernek, ostoroznak. A költő mindenesetre többet tudott a tokaji borról, mint a regényíró a magyar telepésekről.

Ouro Preto-ban, Brazília „élő múzeumában” a latinamerikai barokk nézett ki minden követ és Alejandrinho, a mulatt, leprás nyomorék véste a szobrokat — véste még akkor is, amikor kezefejét lelte a lepra, s a karcsónkjaira kellett kötnie a vést s a kalapácsot. Bahiában dúsaranyozású barokk templomok s öreg, kivénült erdők őrzik a múltat. De a Sao Paulóból kiinduló kincskereső, „bandeiranték” — kik a Rio des Mortes (Halottak folyója) táján az El Dorádót keresték — nyomát rég benőtte a vadon.

Lehet, hogy azért nem találta meg senki a „Szenvedések bányáját”, melyre ha igaz, Bartholomeo

A Tragédia — franciául

(Poème dramatique de Imre Madách. Traduit du française par Roger Richard. Budapest, Corvina, 1960)

Budapestről érkezett a kis kötet, az Athenaeum nyomta. Külsőre tetszetős; sárga vászonkötés, selyemszalagot is fűztek belé — jelzőül. Az ember örömmel nyúl a könyv után, hogy nyomban utána le is tegye, fátadtan a rossz papíryanag súlyától. Szimbólum ez a külsőség.

Bigaut de Casanove (1896) et G. Vautier (1931) után ezúttal Roger Richard vállalkozott az éppen nem megoldható feladatra, hogy Madáchoz franciául szólaltassa meg. Semmi kétség, az új fordító elődein lényegesen közelebb került a költőhöz s a műhöz egyaránt. S mégis...! Kezét olyan franciául jól tudó, becsületes filológusok vezették, mint Gyergyai Albert, Lelkes István és mások; a szöveget tehát nem értette félre, helytel-közvetlen meg a gondolatok mélyére is tapintott. Am gonddal és jóindulattal, részleteiben s egészében újra meg újra olvasva munkáját, családva összegezzük az eredményt: ez nem az a Tragédia, melyet betéve ismerünk és elvághatatlannal szeretünk. Nem Madáchról R. Richard nyelvén, ez utóbbi jó tanár módjára magyarázza csupán, de nem tolmácsolja a költőt. A felületén túl juttott ugyan, az idegzetéhez azonban nem jutott el.

Lehet, hogy családunkat elsősorban a prózai átültetés okozza. Mert Richard az anyagi karokon kívül — ezek pedig egészen lapos versek — egyetlen dialógust sem

hagy meg eredeti formájában. Nem mintha Madách ritmusait önmagukban a költészet csúcspontjait érnék el, ezt Arany János óta költők-irodalomtudósok száz év óta számtalanszor megállapították. De a vers olyan szerves eleme a Tragédiának, mint a test kocsonyás részeinek a csontváz; a madáchi eszmevilág összefogó kötőanyaga. Enélkül, kedvező esetben, ez a szöveg legfeljebb valamiféle platoni dialógus, de semmiesetre sem „drámai költemény”. Különösen, ha prózája nem is mindig lépi túl az egyszerű közlés határait.

József Attilát mégis csak nehezebb franciára fordítani. Már a magyar kisvilághoz szorosan tartozó életrajzi elemek, abból vett képei, kifejezései miatt is nehezebb. Jean Roussetot úgy fordította mégis verseit, hogy egy-egy szakaszánál szívesen hunyjuk le szemünket. Ilyenkor úgy érezzük, költőnk maga beszél franciául. Mennyivel könnyebb Madáchoz fordítani, aki felvidéki magányában, valósággal kiszakadva korából-környezetéből, az egyetemesség igénye és igényessége felé fordulva, írta meg az ember tragédiáját. S versben írta, mivel tudta, hogy a kötött beszéd örökkévalóbb. Ez illik az emberség szomorú történetének megénekeléséhez.

Versekben — bármilyen ritmusú, de jó versekben — kell tehát a Tragédiát idegen közönség elé vinni. Mert drámai költeményt prózában

Buene, kit az indiánok „Anhangue-ra”-nek (Vén Ördög) neveztek, ráakadt.

Valóság volt-e az elsüllyedt világ, Atlantisz? Maradt-e nyoma a déli kontinensen? Valóban onnan rajzottak ki a mayák elődei s a yukatani piramistemplomok Atlanti-tisz emléket őrzik? Nem tudom.

De az Amazonasz ósvadonában — úgy tartja a hagyomány — ott van az „elhagyott város”, a „Cidade Abandonada”, melyet Fawcett angol ezredes keresett évtizedeken át, expedíciójával újra és újra behatolva a dzsungelbe. A húszas években az egész expedíciónak nyoma veszett. Sokszor jöttek hírek arról, hogy itt meg ott felbukkant Fawcett, megtalálták, de aztán minden valótlannak bizonyult.

Pár év előtt a Kuluena-folyó mentén, hol a calapalo indiánok élnek, találtak egy fehér ember koponyát. Azt hitték — így járta be a sajtót —, megoldódott a Fawcett-rejtély: az angol ezredes a calapalo indiánok ölték meg. Később kiderült, hogy a koponya nem az ezredes koponyája. A titok továbbra is titok.

A „sertao”, a vadon — jól őrzti titkait. S Euclides da Cunha műve azt bizonyítja, hogy az írók közelebb férnek a titokhoz, mint bárki más.

Kutasi Kovács Lajos

átírni csak magyarázat, vagyis a kör népszerűsítése lehet.

A bevezetést Benedek Marcell tollából kapjuk. Tanáros írásmű ez is; avatatlan „diákokhoz” szól, tehát sommás és válogat. Többet, egyben kevesebbet mond a lényegesen. Többet, mivel a francia olvasó számára teljesen céltalan — és haszontalan — Madách goethei „örökségénél” hosszan időzni. Kérdés, egyáltalában olyan gazdag volt-e ez az örökség? Azonkívül a francia embert elsősorban a hogyan érdekli s Molière-t idézi buzgalommal: „Onnan vesztem tárgyam, ahol találok.”

De kevesebbet is ad a bevezető a kelleiténél. S ez a komolyabb hiba. Fourierről s a nem-marxista szocialisták Madáchról gyakorolt döntő világnézeti befolyásáról például egyetlen szót sem olvashatunk. Még elítélőt sem. Vagyis — a kényes kérdéssel bílcsebb hallgatni, ezt tartja a mindenkori „józan” pedagógia. Nem is róhatjuk fel ezt Benedek hibájául. Sohasem nyomathatták volna a marxista szempontból nem szobatiszta Tragédiát Budapesten. Franciául semmiesetre sem.

Végül a kérdésre, vajon örüljünk-e ennek az újabb fordításnak, a kezdeti képpel felelhetünk: Olyan nehéz ez az olvasmány, mint a papiros, amelyre betűt szedték.

Dénes Tibor

Kimondani a kimondhatatlant

— Feljegyzések Szentkuthy Miklósról —

A harmincas évek elején Magyarországon egy könyv jelent meg, amely az olvasóközönség intellektuális részének figyelmét felkeltette. A körülbelül 700 sűrűn nyomtatott oldalon megjelent műnek, a „Prae”-nek szerzője egy fiatal, angol tanár, Szentkuthy Miklós volt. A könyvet Babits és Halász Gábor hosszú cikkekben méltatta. Szerb Antal szerint pedig Szentkuthy „riasztó mérvű intelligenciát tált ki”.

A „Prae” a gondolat előtti állapotot jelzi, azt a ködgomolyt, amelyből a gondolat szilárd halmazállapotúvá sűrűsödik. Szentkuthy egy anglikán pap önvallomásainak formájában közli benyomásait a világ számtalan jelenségéről, egy szerelemmel, erotikával telített félvilági környezet keretében.

Szentkuthyval kapcsolatban kézenfekvő volt nyugati példákra hivatkozni: „A magyar Joyce” — mondották egyesek. De az egybevetés nagyon felületi és külsőséges volt; legföljebb Szentkuthy irodalmunkban elfoglalt szerepét jelezte, semmiesetre sem művészetének lényegét. Az Ulysses, tudjuk, nem a gondolkodás igényével íródott, még azzal sem, hogy a gondolkodás megszokott formáin túl lépjen; célja épp a gondolkodástól való függetlenülés a freudi szabad asszociáció módszerével. A „Prae” ezzel szemben a „hipergondolat”, a hatványra emelt gondolkodás kifejeződése.

Gondolkodáson persze ne értsünk valamilyen tanáros intellektualizmust vagy papírízű sznobizmust; ezek rettentő messze állnak Szentkuthytól. Szentkuthy egyike azoknak az íróknak, akik leginkább „vérrel írnak”, ahogyan Nietzsche kívánta; leglelkét, legegényibb impresszióit önti írásaiba; a köznapi tényeket, egy nő mintás szetterét, egy „susogó-pusmogó” társas uzsonnát, egy falevelen szétfolyó vízseppet, testi közlésének alig érzékelhető hullócsapadékait, az absztrakciók magasságait, az az érzéki benyomások elvonásokká válnak és megfordítva, — a dolgok rejtett, eredendő összefüggései villannak fel; metafizika és női divat, építészet és az érzékiség rohamai, zene és a geometriai alakzatok egybeolvadnak.

Mint a legbecsületesebb íróknak, Szentkuthynak is célja a goethei „kimondani a kimondhatatlant.”

Tudja, hogy a nyelv durva, a dolgokat leegyszerűsítő séma, ezért mintegy atomrobbantást végez rajta, elveti elfogadott formuláit, fölbontja a közhelyszerű jelzőket. Innen erednek meglepő, érzékletes, a dolgok csontozatát kitapintó szóösszetételei. Szentkuthy úgy hat, mint a látó a vakok között; végtelen impressziógazdagság a többekévéb impresszióvákságban szenvedő emberek között. Ha például azt mondjuk, hogy „halvány” vagy „karcsú”, más ebben egy dolgot érzel; Szentkuthy negyvenfélét, hallatlan különbözőképpessége a dolgok számtalan típusát fedezi fel.

A „Prae”-t gyors egymásutánban követték a többi művek: a „Fejezet a szerelemről”, ez a formájában majdnem szabályos regény, amelynek pátozsa néha ritka magasságban szárnyal és a tisztán gondolati nagyszerű reflexiókat, megfigyeléseket tartalmazó „Az egyetlen metafora felé”. A háború alatt jelent meg a többnyire reneszánsz, néha antik emlékekből merítő hosszú, fekete Orpheus füzetek: a „Fekete renaissance”, az „Eszkorial”, az „Európa minor”, a „Cynthia” és az írói módszerét feltáró „Vallomás és bábjáték”. Szentkuthy műveinek alapját a minden porcikájában átél kultúra és történelem alkotja, ezért szívesen bujkál történelmi álarokban. Brunelleschi, Borgia, Szent Ferenc vagy Monteverdi maszkjában. De anakronizmusai csöppet sem bántóak, mivel mint írja, az „örök emberit”, a minden korszakban és helyen azonos emberi alapvonásokat és reakciókat emeli művészeté. Írásait a legizibb, a bölcs, keserű, kiábrándult emberség szövi át. Központi mondanivalója: „történelem és teóriák egyaránt hiábavalóak”. Éppígy szüntelen önvallomásai sem zavaróak; egocentrizmusa termékeny, értékes egocentrizmus, amelyben az általános problémák hallatlan élességgel jelentkeznek, gazdag lelke a mindenség hű tükörképe.

Szentkuthy jóformán minden hangot megüt, a bibliai pátoz mennydörgésétől az olvadozó részvétig, a pesszimizmus sóhajától a marcangoló ironiáig. A teológia izgalmas szörszálhasogatásai, a morál és a logika nyugtalanító csapdái, alternatívái, a kihegyezett pszichológiai elemzések éppúgy helyet kannak nála, mint az érzékiség „violet-puderjei”, vagy az udvari élet a maga intrikus-politikus légkörével.

A háború befejezte óta változás állott be Szentkuthy írói pályájában (ebbe bizonyára a külső körülmények is belejátszottak); amint ez már itt-ott közölt novelláiban megmutatkozott, írói profilja átalakult. A stílus lehiggadt, a mondanó normalizálódott, de ezzel le is csökkent kezdeti műveinek burjánzó, őserdei gazdagsága. Ujabbban Mozartról és Haydnról írt regényeket, amelyek a szabályos életrajz és a biographie romancée között foglalnak helyet; játékos, ironikus, mondónes firtorok — Szentkuthy színessége a régi, de bennük inkább a felületen mozog.

E művek fölé emelkedik a legutóbb megjelent egységesebb, összefogottabb „Burgundi krónika”, egy, a XV. században játszódó, finoman „antiklerikális” szatíra, amely — bár módosulva — jobban megőrítette Szentkuthy írói arcának alapvonásait.

Szentkuthyra érvényes a közhang: „hiányt pótol”. A magyar próza a huszadik században gazdag volt tehetségekben, de a Nyugaton oly gyakori író-gondolkodó (talán Karinthyt és újabbban Füst Milánt kivéve) alig akad. Szentkuthy létrehozta azt, ami a legújabb időkig Magyarországon nem létezett, az intellektualizáló prózát, amelyben intellektualizálás és ábrázolás összefonódott.

Ellenvetéseket Szentkuthy ellen természetesen lehet tenni, de csakis magas szempontból, nem az iskolás „világosság”, „nyelvi tisztaság” népi demokratikus követelménye szempontjából. Emlékszem Hevesi Andrásnak egy régi cikkére, amelyben azt tanácsolta Szentkuthynak, hogy „a szörnyet”, vagyis a látásmód és a gondolkodás hagyományos formáival való szakítást ne nyomja el magában, hanem épp ellenkezőleg, fejlessze és teljesítse ki. En is ezt tanácsolnám neki, amennyiben ezt a külső körülmények lehetővé teszik.

Ha valaki megkérdezné tőlem, hogy Szentkuthy nagy író-e, a kérdésre nem mernék határozott igennel felelni. De a nagyság atom-szféráját sugárzó értékes és érdekes író, akiben megvan a lehetőség arra, hogy naggyá váljék. Akinek köze van a betűhöz és a szemlehez, az tartsa számon és szeresse őt.

Kosztolányi Ádám

Könyvekről röviden

GÁL LÁSZLÓ: NOÉ BÁRKÁJA. Fórum Könyvkiadó, Novi Sad, 1959. 209 oldal.

Az életben csak annak van értelme, aminek nincs — vallja halálos komolyan Gál László, a humorista és saját maga építette Noé bárkájába összegyűjti mindazokat az embertípusokat és mindazokat a fogalmakat, amik életre, azaz értelmeitlenességre, de mindenekelőtt gúnyolódásra itéltek. A társberő, a jó ember, a nagy költő, a démon, a közéleti funkcionárius, a házasság, a honfű, a hipokrizis, a történelmi pátoz, a szerelmi szenvedély boldoglaton együttlétben található a bárkában. A rakomány fajtája nem új. Más humorista is hasonló poggyászt rakodik hajójába, de ami Gál László írásaiban új és megkapó, az a módszer, ahogy a bárka utasait kezeli. Főlegesen, de megértéssel, vádlón, de megbocsátóan, elítélően, de felmentéssel, érzékeltetve, hogy az emberi gyengeséget igazságosan csak fejlett ember szeretettel lehet megközelíteni. Ennek a bonyolult feladatnak megoldását a rövid karcolatok műfaji törvénye meg nehezebbé teszi. Gál Lászlónak mesterségbeli tudásával, merész képzetársításával, a zilált lelki folyamatok leegyszerűsítésével, stílusa tisztaságával sikerült ezt elérnie. Hangja csak ott bicsaklik meg, amikor maga is elérzékenyül és nemcsak érzemes, de érzélgős is lesz. Úgy látszik, ahhoz már nincs lélekjelenléte, hogy ilyen pillanatokban grimaszt is vágjon. Felróhatjuk még talán azt is, hogy bárkájával bár az egész világot bekalandozza, mégis szűkebb világában. Novi Sadon köt ki, hirtelen lendülettel. És ez néhány írásnak — érdemtelenül — provinciális kicsengetést kölcsönöz.

Gál László jó humorista, a legjobb közül való. Örülünk, hogy megismertük. (Enen.)

LEO LANIA: „A KÜLÜGYMINISZTER (Der Aussenminister)” című könyve a tekintélyes Kindler Verlag gondozásában az elmúlt hónap során jelent meg Nyugat-Németországban. Ellentétben a filmírók szokásos bevezető nyilatkozatával, melyben biztosítják a nézőt, hogy a vásznon látható események szereplői légbőlkapottak s élő személyekkel nem állnak kapcsolatban, Lania már előszavában közre adja, hogy műve valójában kulcsregény. A külügyminiszter, akit az író művében nagy hozzáértéssel s nem egyszer merész lélektani eszközökkel elevenít fel, nem más, mint Jan Masaryk, a csehszlovák állam alapítójának, Thomas Masaryknak fia. A regény Jan Masaryk életének utolsó tragikus hónapjaival ismereti meg az olvasót.

Az író, aki jó ismerője a közép- és kelet-európai problémáknak s maga is átélte a prágai üggyvezetett „februári forradalmat”, reális képek során tárja elénk nemcsak az 1947/48-as Csehszlovákia politikai helyzetét, de magukat a kisebb s nagyobb moszkvai ügynököket s kollaboránsokat is. A gyenge Benes ellen, a kapkodó, parancsra váró Svoboda tábornok, a magát hazafinak feltüntető Gottwald s elvbarátai, a zapotoczyk, slánsky, clementisek, kik a szovjet követ segítségével s az intrika számtalan eszközével addig szőtték a polgári politikuskok köre a hálót, míg végül is, egyetlen téli éjszakán, sikerült a demokratikus köztársaságot Moszkva csatlósává változtatni.

Ugyan mit is tehetett mindezek ellensúlyozására a „külügyminiszter”? A nemzetközi kommunizmus oly kipróbált ügynökének, mint Karl Mundának (valódi nevén Otto Katz), azaz André Simonnak) nem is okozhatott sok nehézséget az ellenkező politikust a helyzet változtathatatlanságáról meggyőzni. S az eredmény nem maradt el; március 10-én, alig két héttel a februári események után, a prágai Czernin-palota udvarának követén Holtan találják Jan Masarykot... Gyilkosság vagy öngyilkosság? Senki sem tudja. Azaz, hogy Otto Katz szolgálhatna valamelyes felvilágosítással, de ezt mégsem teszi. Még négy évvel később sem, midőn a Slánsky—Clementis-per során az ő nvakára is ráteszik a Pankrác udvarán a kötelet.

„A külügyminiszter” olvasmányos politikai regény. (G. P.)

ÉRZELMES FÖLDRAJZ. (Keresztury Dezső: Balaton. Panoráma Kiadó, 1960.)

Az utóbbi évek csinosuló magyar könyvkiadásának egyik legszebb terméke Keresztury Dezső költői útkönyve. A zalai születésű szerző „Dunántúli hexaméterek” című ciklusában és más verseiben már tanújelét adta a magyar tenger iránt érzett szerelmének. Ez alkalommal azonban a lírai próza eszközével kívánta bemutatni azt a Balatont, melyet útikalauzokból meg nem ismerhetünk. Mint az előszó mondja: „Arról szeretnék tanúskodni, hogy a Balaton vidéke több mint kellemes fürdőzések, jó murik, könnyű szórakozás helye, hogy szívárványos felszín alatt gazdag emberi világ él.” Keresztury a szavak erejéhez segítségül hívja a Balaton festőit is. A kötet mintegy hatvan kisméretű műmellékletet tartalmaz, köztük nemcsak a magyar pikúra Balaton-szerető mestereinek képeiről (Ligeti, Telepy, Mésszőly, Rippl-Rónai, Egy, Vass Elemér, Vaszary János, Bernáth, Diósy, Bartha László, Borsos Miklós stb.), de a XVI. században élt Lázár deák kezdetleges rajzú balatoni térképéről, a sümegi plébániatemplom Maulpertsch-freskóiról, a balácapusztai római villa és a hét-száz éves veszprémi Gizella-kápolna falfestményeiről is. A képanyag újból megerősítette hitünket, hogy a badacsonyi magányában alkotó Egy József egyike volt a kevés, európai viszonylatban is nagy jelentőségű festőinknek. Eddig ismeretlen — nagyrészt a szerző barátainak magánújságjában lévő — műveket is megismerhettünk. A válogatás nem törekedett teljességre. Csáki-Maronyák, Cserepes István, Iván Szilárd tájképeit azonban ennek ellenére szívesen láttuk volna.

Keresztury poetikus stílusa, minden rendszertelensége ellenére kellemes, olvasmányos, kifejezőmódja vidékies veretű magyarságával, üdítő oázis a romló nyelvű irodalmi termékek sivatagában. A tájhistoriai, néprajzi leírás legtöbbször emlékeket, a tó mellett szerzett benyomásokat, élményeket idéző mondatai közé kár volt száraz adatokat, baedeker jellegű számsorokat betoldani. Hogy a háború utáni fejlődésről egy-két, túlzottan a rendszernek taposó, a költői szövegben bántóan politikus megjegyzést is találhatunk, az bizonyára a felelős szerkesztőnek köszönhető.

Nagy örömembe venni e kötetet a Balaton minden rajongójának, különösen pedig minékünk, akik a tó, Somogy és Zala, s a magyar táj kedves emlékét csak a távolból ápolgatjuk. (S. M.)

A LEGENDÁK RÓMÁJA — Vadnai Zsuzsa könyve. Zavaros korunk egyik jellegzetes kis tünete: a magyar újságírók Rómáról írt könyvet, mely svéd nyelven jelenik meg. Az író nő menekültként került az Örök Városba tíz évvel ezelőtt. Eltérően azonban az általános emigráns szokástól, Vadnai Zsuzsa nemcsak hogy megszerette a menedéket nyújtó várost, hanem bele is szeretett.

Az elegáns kis kötetben Vadnai Zsuzsa sorra veszi a város három-éves múltjának legszebb kőbe-faragott emlékeit, a Forum Romanumtól Shelley és Keats sírjáig, de egyszerű leírás, vagy esztétikai méltatás helyett közvetlen és kedves hangon mondja el mindazokat a regéket és legendákat, amelyeket hozzájuk fűz a Róma népe. Olyan ez a könyv, mintha az utast egy okos és hájos római hölgy kalauzolni végig szűlvárosán. „A Legendák Rómája” azonban ennek ellenére is „pesti” írás a legjobb értelemben, mert sorai között ott bújkál az az enyhe cinizmus, cinkos hunyorítás és meleg humanizmus, amely oly jellemző volt Karinthy, Molnár, Heltai és Kosztolányi kis karcolataira is. Mivel a könyvben az illusztrációk ugyanannyi helyet foglalnak el, mint maga a szöveg, nem túlzás, ha a svéd rajzoló, Torsten Aarhemet társzerzőnek nevezzük. Aarhem dicséretére szóljon, hogy rajzai stílusban és nívóban alkalmazkodnak Vadnai Zsuzsa írásához.

A svéd újságok a legnagyobb dicsérettel emlékeznek meg a bensőséges kis útikalauzról. (H. L.)

Új magyar képzőművészeti könyvek

Az európai nagyvárosok könyvesboltjának kirakataiban mind több magyar képzőművészeti könyv látható. Legnagyobb részét az ötvenes évek közepén írták és az elmúlt két esztendőben kerültek kiadásra. A nyomdai előállítás, a betűk tipográfiája, a reprodukciók mennyisége s minősége és nem egyszer a művészettörténeti, vagy a kritikai szöveg e könyveket a legjobb európai kiadványok mellé helyezi.

A képzőművészeti könyvek első sorban magyar nyelven jelennek meg és többnyire a Képzőművészeti Alap kiadásában. De azok, amelyek a külföld érdeklődésére is igényt tarthatnak, a Corvina társaságában angol, német, francia és orosz nyelven is napvilágot látnak. A szigorúan tudományos jellegű, új kutatási eredményeket és szempontokat tartalmazó műveket a Tudományos Akadémia könyvkiadó vállalata adja ki, ugyancsak több nyelven.

Az elmúlt három-négy évben kiadott képzőművészeti könyvek tartalmuk és jellegük szerint három különböző mérethez jelentek meg. A művészet történetével alapfokon ismerkedők számára tenyérnyi méretben, puha papírkötésben megjelenő „Művészet Kiskönyvtára” sorozat szövege. Ez a sorozat az olasz Astra-Arenarium művészmonográfiák mintájára készült. Eddig mintegy húsz könyvecske jelent meg, első sorban az olasz reneszánsz és a modern francia festészet legjelesebb művészeiről. Mintegy harminc oldalas bevezető szöveg után körülbelül félszáz fekete-fehér és két színes reprodukciót tartalmaznak, s a szövegírók közt a hazai

művészettörténet tudomány legjelesebb képviselőinek neveivel találkozunk (Genthon István, László Gyula, Németh Lajos, Körner Éva, Lyka Károly, Ybl Ervin, Kampis Antal, Végvári Lajos, Farkas Zoltán, Dávid Katalin, H. Takács Marianna).

Szokványos könyvméretben jelennek meg a „Magyar Műemlékek”, a „Magyar Mesterek” és „A Realizmus Nagy Mesterei” című sorozatok. Ez utóbbiban jelent meg német nyelven is Fenyő Iván kitűnő Dürer-monográfiája, amelynek értékeit világszerte elismerték. A „Magyar Mesterek” sorozatban legutóbb megjelent Németh Lajos Nagy Balogh János művészetét méltató tanulmánya szemléletének újszerűségével és stílusának szépségével a sorozat eddig megjelent kötetek legjobbjá. Pedig Nagy Balogh János eseménytelen, szomorú élete nem hálás írói téma. Németh azonban nem életrajzot ír, őt a művész élete csak annyiban érdekli, amennyiben az életművet magyarázza. S ahogy az egyes művet a festői mű egészéből, úgy az életművet a hazai és európai társadalmi és művészeti fejlődésből igyekszik megérteni és megmagyarázni.

A hatalmas folió méretű kötetek sorában elsőként a jelenleg Amerikában élő Domján József zeneszerzőjének reprodukcióit tartalmazó könyv jelent meg, még 1957 elején. Fülel Lajos professzor előszavával. Ezt követte a XIX., majd pedig a XX. század magyar festészetét ismertető két kötet Pogány Ö. Gábor előszavával. Az első kötet angol nyelvű bevezetője a legszükségesebb adatokat tartalmazza

műtszázadi festészetünkről s művészeiről. A képanyag megválasztása azonban már vitára ad okot, főleg Szinyei-Merse Páltól kezdve. A szerző, mintha csak titkolni akarná művészetünk modernség, időszerűség és egyetemes jelentőség utáni vágyát. Ez a szemlélet főleg a XX. századot tárgyaló második kötetben már nyilvánvaló. Itt a képanyag (a reprodukciók technikája kiűnő!) teljes egészében mellőzi a képzőművészetünk expresszionista, kubista, konstruktivista, szürrealista és absztrakt törekvéseit. A napiliteratúra szürrealizmusához hasonló stílusú ismeretelés a kissé egyoldalú gazdasági és társadalomtörténeti helyzetrajz mellett alig szól valamit a művészetéről. E nagyméretű sorozat legszebb és legjelentősebb kötetei a Szépművészeti Múzeum grafikai gyűjteményének legszebb rajzait „A Rajzművészet Mesterei” című két kötetben mutatja be. Az első kötet a régi mestereket mutatja be Vayer Lajos professzor válogatásában és rövid, de tartalmas bevezetőjével. A második kötet a modern mesterekkel foglalkozik Patayk Dénes szerkesztésében. A rajzgyűjtemény a múzeum egyik legjelentősebb része; ismertetése már régen esedékes volt, hiszen olyan darabokat is tartalmaz, amelyek ismerete az európai kutatás számára is nélkülözhetetlenek (pl. a Leonardo-rajzok). A nem egyszer eredeti méretben reprodukált rajzok szépsége és tökéletessége, valamint a katalógus tudományos alapossága a magyar nyomdatechnikának és a művészettörténet tudományának egyként dicséretére válik.

Noszlopi György

Tulajdonképpen ébren volt már. Súlytalan feküdt egy ismeretlen felhajtóerő felszínén, sugárzó gondolatlanságban. A külvilág létezéséről szerzett futó benyomása még erőteljesebb bizonyult ahhoz, hogy belevonja az öntudat gravitációjának hatáskörébe. Elpattant álmanak mozaikjai keringtek az emlékezetében, egy pillanatra feléje fordultak, elszálltak; a külvilág közelsége reálisan létezővé varázsolta őket.

A felismerés, hogy ébren van, először meglepő volt és mulatságos, aztán hirtelen hiányérzete támadt. Az álomfoszlányok még az agyában lógtak, de ezek a pillanatok világosak voltak, mint maga az éberség és hidegek, mint a nedves, fehér reggel fénye az ablak keretében. Úgy tűnt, minden elhúzódott körülötte, magára maradt, kiszolgáltatottan. Pánik fogta el és egy elkésett reflex két könyökre dobta. A heves mozdulattól meglödült körülötte a tárgyak összevisszasága, a tegnap zavarosan összefolyt a mával. Az utóbbi időben elalváskor megint összegömbölyödött, mint gyerekkorában, homlokát felhúzott térdeire szorította; az ébredések fájtak, mint a születés, amelyre nem emlékezett. Lehunyta a szemét, feje előre bukott a mellére. Bódultan, amíg minden újra lecsillapodott.

Hetek, hónapok óta így ébredt, hirtelenül, megalázottan a szorongástól. A reggel szürkén és nyirkosan világitott a szobában. A függönytelen ablakfelületek aránytalanul nagyoknak tűntek, túl sok fény, túl sok hideg és az alacsony, lucskos ég kedvetlensége áradt be rájuk. A napok kialakulatlanul, végtelenül álltak előtte, már reggel elveszettek érezte magát. Félt a kiszámíthatatlan eseményektől, amelyek a nap folyamán majd felkészületlenül érik és amelyekkel szemben az érdeklődés nélkül végzett munka és a köréje rendezett élet üres mechanizmusában nem talál menedéket.

Az ágy kihűlt; a súlyos dunyában összecsomósodott a toll, nem tartotta a meleget és az oldala fáj a fekvéstől. Lerúgta a dunyát és felkelt. Magára vette az alsónadrágot, és a karjait rázogatva kiszabadította a fürdőszobába.

Azt hitte, több időt töltött a fürdőszobában. Apró rántásokkal helyreigazította a nyakkendőjét és úgy találta, a fehér gallér lendít a külsőjén. Kicsit meggörnyedt, hogy egészben láthassa magát a tükörben; az arca talán beesettebb volt a szokottnál, de az is lehet, hogy a haja tette, régen nem volt borbélynál. A friss fehérmű hatására a ruhája is, mintha kevésbé lett volna viselt. Rendbehozta az ágyat, kivitte a konyhába az evőeszközöket és a hamutartót. Egy pillanatra tépelődött, elmosogasson-e, de nem érzett hozzá elég vállalkozó kedvet. Visszatért a szalomba és tanácsatlanul körülnézett; aztán zsebreavágta a kezét és belevetette magát egy fotelbe. A bútorokon fehér vászonhuzat porosodott és a hideg csendben kattant egyet az óra.

Hálóingé, amit jóformán sohasem viselt, egy szék támláján csüngött. Súlyosan; a gallérján szürke csík húzódott. Mintha önmagát látta volna a lassú szennyeződésben, amely rátelepszik a sejtjeire, megnyújtja a vonásait és ő olyan tehetetlen ez ellen a folyamattal szemben, mint a hálóing. Fázni kezdett. Felugrott a fotelből és visszatért a fürdőszobába. A sötétben beütötte a lábát a szennyesládába, az érzékeny hűlt csont nagyon fáj. — Nem fog vérezni, gondolta, hideg van. — A fürdőszoba kihűlt, a lecsapódott pára cseppekben lógott a csempék szélén, kijött és a sarkával berúgta az ajtót. Állt egy darabig a homályos előszobában, gondolkodott, elinduljon-e, aztán észbe jutott az apja szobája, ahol néhány fokkal mindig melegebb volt. Léven a szomszédok kályhájához közel a falhoz. — Úgy át vagyok hűlve, mint télen a falak, gondolta és lenyomta a kilincset.

Ha nem is volt meleg, a levegő állott volt és mozdulatlan, mint olyan helyen, ahol nem élnek. Régen nem volt már ebben a szobában, most meglepte a változatlanosság; a nehéz bútorok, a vastag szőnyeg, amely felfogta a lépéseinek a zaját, a falat beborító könyvvállvány a polcok szélén függő etruszk mécsesekkel, az arab papucs, az ezüstkarikába foglalt orrszárú agyar, amely messziről sárga volt, de kö-

MELOCCO JÁNOS

FÉRFIKOR

zel hajolva rózsaszín visszfényben csillogott, mint a kagylók belseje, az ópiumpipa, rajzoknak beillő, kínai betűkkel és egyéb apróságok, amelyeket az apja az utazásairól hozott haza. Mindez ismerős volt, mégis volt valami szokatlan a szobában, vastag por ült a tárgyakon és szinte várta, hogy a bútorok megroppanjanak. Meghallotta a csendet és olyan benyomása támadt, mint amikor valaki miatt a többiek egyszerre abbahagyják a beszélgetést. A nyugalom felkeveredett és a por alatt mintha szedeledződni kezdtek volna a tárgyak, ahogy a tekintete végigsiklott rajtuk. Egyszerre egy néma érdeklődés központjában érezte magát, mintha minden, a tárgyak, a csend, a mozdulatlanság arra vártak volna, hogy az ő érzékei meghatározzák számukra a létezésüket és annak értékét a valóságban. Vele együtt megjelent a szobában egy képesség, egy *conditio sine qua non*, de nem tudta, melyik legyen az és megszakadt a folytonosság. A naptár az asztalon még egy immár távoli, korábbi napot jelölt, amelyen az apját letartóztatták, egy nap, amely hónapok óta tart már ebben a szobában és az idő úgy hiányzott benne, mint egy kihúzott fog az állkapocsban vagy mint a nyomból a nyomot hagyó.

Megtapogatta a falat, langyos volt. — Még nem gyújtottak be odaát, gondolta és nekitámaszkodott. Szemben a másik falnál két szék állt, háttal neki. A kulcslyukon át látta, hogy az apja a tarkóján összekulcsolt kézzel, arccal a falhoz simul. Két férfi kérdéseire válaszolt. A hangja furcsán, kongóan verődött vissza a falról. Aztán a kérdező férfi leugrott a széktámlájáról és mind a hárman távoztak. Töle csak a lakáskulcsot vették el. — Csak szép okosan, fiacskám, mondta az apja, mire az egyik férfi gyors pillantást vetett rá, aztán szótlán kifordult az ajtón. Este a két férfi visszajött, kedélyesen nevetve néztek a könyvespolcra és az íróasztal fiókjait. Nem vettek magukhoz semmit. Az egyikben valami megmozdult, mert míg a társa kiment a mellékhelyiségre, nagyjából a helyére tett mindent.

Azóta semmihez sem nyúlt a szobában. Az anyja egyszer eljött, körülnézett a lakásban, kisimított egy terítőt, magához vette a férje fényképét az íróasztalról (az apám biztosan elhúzta volna a száját, gondolta), neki mélyen a szemébe nézett és elment. — Az esemény nem kavart fel benne semmit, mondta és csodálkozott, milyen könnyen törődött bele az anyja mindenbe. Próbálta mentesíteni a férjét, de gyenge mentségnek találta. — Túl könnyen el lehet venni tőlünk mindent, gondolta később, de mi a fenét csinálhattam volna?

Az utcán megütötte a langyos levegő. Kigombolta a lódenkabátot. Sötét délelőtt volt, az úton nehéz szesnekoci nyirkogott, a lovak meg-megcsúsztak, autót keveset láttak, rohantak, mint az örültek. Az úttest másik oldalán üresen terült el a nemrég parkosított mező. Az utak piszkossárga kavicsal voltak felszórva, fiatal fák ágai meresztették karmaikat az alacsony ég felé. A lakatos pinceműhelyéből az ütött vas csengése szállt, a járdaszélen üres krumplisládák tornyosodtak.

Melegebb van kint, mint benn. Ihatnám egy kis tejet. A tejesnél sokan voltak ebben a reggeli órában, háziasszonyok tolongtak, legtöbbször kendő volt a fején. Néhány munkás állt a sarokban, tejet ittak üvegből és kiflit haraptak hozzá. Tejet kért és kiflit, amikor megkapta, félrehúzódtak. Rövid kortyokban itta a jeges tejet, mégis érezte, hogy a gymra megfájdul. Kéret egy másik kiflit. Az üzletbe belépett egy nő, vörös haja lazán rezzent minden lépésére. Mellette ment el, nem volt kendő a fején és magassarkú cipőt viselt, az ápoltnők illata úszott utána. Hangosan beszélt, a hangja nyugodt volt és mély. — Bátor, gondolta, de nem tudta, hogy miért. A sóskiflitől kiszáradt a torka, nem törődött a hideggel, egy hajtásra kiitta a tejet. Fizetett és kiment az üzletből. A vöröshajú nő gyors léptekkel haladt az aszfalcsíkon, amely átvág-

ta a parkot. Élénk és magányos folt volt az általános szürkeségben. Elindult a park mentén.

A nőre gondolt, aki valószínűleg villamosra szállt. Elképzelte, ahogy belép a kocsi belsejébe. Biztosan valaki átadja neki a helyét, szívesen és kicsit izgatottan, gondolta és látta a nőt, amint leül, természetes méltósággal, tökéletes ellentétben mindennel, ami körülveszi. — Igen, bátor. De nem tudta úgy látni a többieket, mint gyávákat. Hirtelenül áldozatoknak látta a villamosokat, a gymra összehúzódtak, mintha fájós pontot érintett volna. Minden személytelen, mert a személytelenség rejtekhely. Nem gyávaság. A kötelező önfenntartás automatikus elővigyázatossága. Olyannak lenni, mint a többiek, mint a környezet. A mimikri. Akkor is, ha eleve elhibázott, mert kölcsönös naivitásra épül, részben a mienkre, akik azt hisszük, hogy ilyen kevés megússzuk, részben arra a feltételre, hogy az ellenfélnek ilyenformán kiszűrjük a szemét. Amikor egyszerre mindenki uniformisba bújik, első pillanatra úgy tűnik, megszűnik az egyén, de lassan és elkerülhetetlenül új ismertetőjelek támadnak. Csak akkor vette észre, hogy belépett a járdáról, amikor sikoltva fékezett előtte egy autó. A sofőr átkozódott, igyekezett csitítani, magára vállalva a felelősséget. — De ha elütöm, mégis engem húznak fel. Végre gázt adott és elment. Nem ijedt meg az előbb, olyan volt, mintha az áram megvárta volna. Jól esett. Végre kilátozott.

Az utca meredeken folytatódott és elhagyott volt. Egy meredek lépcső kúszott fel a dombra. A lépcső tövében egy bronz mellszobor állt márványalapon, a vállára és a fejére hervadt levelek tapadtak nedvesen. A korlát rozsdás volt, helyenként hiányzott, még a háború óta. A lépcsőfokok megbillentek, ahogy rájuk lépett. A repedésekből nyáron gyíkok surrantak elő és sütkéreztek a gaz között. A lépcső feljebb megszakadt, egy néptelen fasz keresztezte. Szemben az egykori bástya tömör falai emelkedtek meredeken. A lépcső piros cseréptető alatt folytatódott, odatapadva a bástya falához, mint egy fészek, hatalmas pillérekben nyugodott. Törékenynek látszott, de amint beért a tető alá, kiderült, hogy tágas és szilárd. A levegő nehéz volt és a sarok közelében, ahol a falak sötétebbek voltak, undorító szag terjengett.

Fent a mellvédre könyökölt, követte a megtett utat. Innét úgy tűnt, hogy egy ugrás az egész. A szíve kalapált a mellében, az izzadság lecsurgott a gerincén. Kigombolta a zakóját. Amikor megint szabályosan lélegzett, átvágott az álmodozó sétányon. A gesztenyék csupasz ágain hatalmas, újszülötten gyengéd rügyek ültek. A sétány mentén álló házak ablakait kovácsoltvas rácsok védtek, magányosak voltak és tömörek, mint egy-egy erdő. Képzletbeli biccentéssel üdvözölte őket. Beljebb az utcák szűkebbek voltak és homályosak, egyenlőtlen magasságú, ódon házak között. A háború nyomai gyakoribbak lettek, lelakottak kapuk, vak ablaknyílások, lakatlan házak váltakoztak a lakottakkal, az abszolút szolidaritás nyugalmával. A templomlert irányában az egykori poleárok házi támaszkodtak egymásnak, mintha gyerek rajzolta volna őket, kedélyt és naivitást árasztottak, mint az öreg kor.

El kellett hagynia a járdát, mert egy ház előtt, amelynek a homlokzatát gerendák támogatták, téglas és homokhegyek emelkedtek. Négy vaskos, vörös arcú lány betonkeveréssel volt elfoglalva. Rekedt hangon nevettek és visongtak, a házból kőműves énekét lehetett hallani. Amikor a lányok cementhordóládájá megtelt, veszekedni kezdtek, ki vigye be. A kőműves feltehetően némi hatást gyakorolt rájuk. A ház kiszolgáltatottságában volt egy fajta elszakadtság, távollét, mint azéban az emberében, aki elkerülhetetlenül kénytelen magát rendelkezésre bocsátania egy mindkét nemből összetevődő orvostanhallgató csoportnak és aki, mialatt a tanár magvarázza lemezletlenített hasának a kóros tüneteit, igyekszik nem tudomást venni megsértett szeméremérzetéről.

Az utca végén látszott a várkapu a bástya falába vágva. Megkerülte a láncot tartó oszlopot, átment a kapu széles íve alatt és jobbra fordult, ahol a hegyoldalban egy meredek lépcső kanyargott lefelé, sűrű bodzabokrok sövényétől kísérvé. Lent, a folyó felé, látszott a börtön tömör, négyszögletes épülete. Belülről egy hang azt mondta neki, hogy minden rendben lesz. Nyugodt volt és ez idegesítette egy kicsit. Nyilván az ösztön, mondta magának, aztán az apjára gondolt, milyen lehet? Fogalma sem volt, mit fognak mondani egymásnak. A fantáziája egyszerűen kihagyott, amikor megpróbálta elképzelni a találkozást. Szedett néhány rügyet a bokrokról és meghatódott. Ki tudja, örülni fog-e nekik?

A börtön hatodik emeletének ablakaiban muskátli virágozott. A járda az épület tövében üres volt, csak az őt állt egy ajtó előtt egyenruhában, géppisztollyal a vállán és őt nézte, amint közeledett. Megkérdezte tőle, hova kell fordulnia felvilágosításért. Az szó nélkül egy ajtóra bökött. Megkösönte és otthagya. Össze akarta szedni a gondolatait és egy kicsit megállt, mielőtt belépett volna. Nem is vette észre az őrt, csak amikor már mellette állt.

— Na, mi lesz, elhatározza magát? — Megyek már. — Nahát akkor — és nem mozdult, amíg be nem lépett.

A sivár termet egy pult és egy furnírelez-fal választotta ketté. Néhány ablaknyílás volt a falba vágva, de csak egy volt nyitva. Egy sor állt előtte. Semmi bútor nem látott, de a falakat kikaparták hirdetésekkel és plakátokkal. — Legalább van valami, amivel eltölthetem az időt, ha sokat kell várni. Előtte a sorban egy parasztagyón állt, a hóna alatt egy csomagot tartott. A csomagban egy név volt és egy szám. Tartalom: fehérmű. — Nekem is kellett volna hoznom valamit? Elöl a nők halkán beszélgettek, úgy tűnt, otthonosak ezen a helyen. Észrevette, hogy rajta kívül csak egy férfi van meg, egy egyenruhás rendőr. Elnézett a fejk felett és az ablak mögött egy civil és egy egyenruhás alakot látott. A civil kőarccal válaszolt a kérdésekre, az egyenruhás irkált és néha morgott valamit a civilnek. A sor időnként előre mozdult és úgy számított, hamarosan rá kerül a sor. Kutatta az arcát azoknak, akik végeztek és hirtelen úgy érezte, minden elővigyázatosság hiábavaló volt, hiába akarta előre látni a teendőjét. Tárt kapukon zörgetett. Minden elveszteni látszott a jelentőségét, egyedül maradt, teljesen egyedül, kiürülten és szabadon, azt és úgy gondolhatta, ahogy neki a legkényelmesebb volt.

A rendőr hosszabb időt töltött az ablaknál. Az akatáskából leveleket vett elő és egy regisztert, amelyet az egyenruhás akkurátusan aláírt. Közben a civil megtízozta. Aztán rajta volt a sor. A torka összeszorult, nem látott mást, csak a civil kialvatlan vonásait, a rosszul borotvált arcot és egy kicsi vércseppet az ing nyakán, a bal füle alatt, miközben félig figyelve csak oda, igyekezett az emlékezetébe idézni legalább egyet az előkészített kérdések közül. — Igen, minden hiábavaló volt, de ezt nem láthatam előre, nem, egyáltalán nem, ismételtette gépiesen.

— Nos? — Szeretnék némi felvilágosítást kapni az apámról — és megmondta a nevet. — Rokon? — Igen, a fia vagyok. — A nevet kérdeztem. — (Valóban? Akkor tévedtem. Ne hagyjad magad megijeszteni.) Ah, igen. — Foglalkozás? — Segédmunkás. — Segédmunkás? Hogy-hogy segédmunkás? — Segédmunkás a... — Jó, nem érdekel. Abbahagyta a kérdezősködést, az egyenruhás is felhagyott az írással. — Kora? — Tizenhat múltam. — Kiskorú? — Igen.

— Volt valakije az apjának, aki idejöhetett volna a helyébe?

— Nem tudom. — Hogy-hogy nem tudja? Felesége, anyja, apja, testvére, gyereke. Valakije csak van, nem?

— (Hülye vagyok.) Igen, felesége, bátyja. Anyja is — sietett hozzátenni.

— Jó, akkor miért jöttél te? — (Tegez. Légy őszinte, ez jól esik. Ismeri az embereit.) Ők nem tudtak. (Tényleg, miért kellett nekem jönni?)

— Azt kérdeztem, miért nem tudtak?

Dadogott. — Az anyám dolgozik és nem tudott jönni...

— Hol dolgozik?

— A gyárban, ahol én.

— Mit csinál?

— Műszaki rajzoló.

— Nem igaz, hogy nem tudott jönni.

— Különváltan él az apámtól.

— Különváltan, hogyan?

— A szüleinél.

— Törvényesen vagy nem?

— Nem. A válóper folyamatban volt, amikor apámat letartóztatták.

— Miért tartóztatták le?

Ezt a kérdést várta.

— Nem tudok semmit semmiről.

— Szóval elvált, vagy nem?

— Nem, még nincs elválva, csak...

— Akkor neki kellett volna jönni. És a bácsid?

— Vidéken él.

— A testvéréről van szó, vehette volna a fáradságot magának, nem? Szép kis családod van, mi?

Hirtelen rájött, hogy örülsz akármit is takargatni. Pont itt. Teljesen értelmetlen. (Csak azok a nők ne lennének a hátam mögött. Biztosan néznek, talán megvannak botránkozva. Ezek olyan dolgok, amiket nem értenek.) A civil közben felállt és visszajött egy aktával. Kinyitotta és csendben olvasott. Aztán felemelte a fejét.

— Miért nem jöttél előbb?

— Nem gondoltam... Nem tudtam, hol van az apám.

A civil a könyv fölé hajolt és felolvasta az elítélt adatait. — Hélyes?

— Igen, hélyes.

— Nos, jó. Az apja kötél általi halálra lett ítélve és az ítéletet végrehajtották, ezerkilencszáz...

— (Régen. Lehet, hogy nem változott semmi? Igen, a dolgok ilyen egyszerűek. Micsoda csend!)

A civil türelmesen nézte. (Mit kell csinálnom? Csak a nők ne lennének itt. Mit kell csinálnom? Minek fognak tartani!) Szótlán állt, egy válaszra gondolt, vagy egy kérdésre. (Fel kell oldani az ígézetet, ez csak ígézet, hátha nem is igaz. Fel fogok ébredni, de ehhez tenem kell valamit.)

— És nem mondott semmit?

— Ezt nem tudom. — Türelmes volt és természetesnek tartotta a kérdést.

— Nem maradt semmi utána? Személyes tárgyak?

— El lettek kobozva tőle.

A sorban moraj támadt. Az elkobozást megértették, közelebb álló dolog volt hozzájuk.

— Kaphatnék egy igazolást erről?

— Persze. Az anyakönyvi hivatalban. Most menjen, fiatal ember. Nekünk itt dolgozunk van.

Sarkon fordult és nem érzett, csak egy megkönnyebbülést, hogy elmehet. „Szegény, hallotta a háta mögött, milyen okos, kész férfi a korához.” Megfordult, mosolyogni akart, kimutatni a háláját. Megértik-e, hogy őszinte? — kérdezte magától. A nő nagy, sötét szemekkel nézte.

Az utcán gyengén sütött a nap. Elindult a lépcső felé. Üres volt, könnyű, fényes úr. — Ha nincs, hol lehet akkor? — kérdezte. Látta a testet egy meszesgödörbe zuhanni, aztán látta az ezüsfogakat is, a kesztyűtlen kezét, amely mindig ki-vörösödött a hidegben. Messziről látta, mintha egy hegytetőről figyelné, ami a síkságon történik, apró volt, mint egy légy. Csak egy homlok lebegett közel, őszes-szőke hajtóvel, aztán összecsapott felette a méz.

Ugyanazon az úton ment, amelyen jött. Emlékezett önmagára kevéssel azelőttől, a gondolataira, amelyek mintha most támadtak volna először, frissek voltak, azonosak és mégis halottak, jelentőségtelenek, mint egy üveglap alatt, nansütésben. Önmaguk viaszmasai voltak, mosolyogtak. Aztán úgy

(Folytatás a túloldalon)

Irodalmi Ujság

AZ IRODALMI UJSÁG szerkesztősége és kiadóhivatala előfizetőinek, olvasóinak, barátainak és minden jószándékú embernek szeretetteljes karácsonyi ünnepeket és eredményes boldog új esztendőket kíván.

AZ ÚJVIDÉKEN (Novisad) megjelenő Híd című folyóirat közli: „Radnóti Miklóst, a neves magyar költőt a bori internáltsákkal együtt a Vajdaságon át hajszolták Magyarországra felé a fasiszták. Bori Imre érdekes dokumentumokra bukkant, melyek fényt derítenek erre az útra és adatokat szolgáltatnak a munkaszolgálatosok szenvedéseiről. Bori Imre és Major Nándor azt tervezik, hogy a dokumentumok nyomán végigjárják ezt az utat és kutatásuk eredményéről folyóiratunk hasábjain képekkel illusztrált írásban számolnak be.”

TENNESSEE WILLIAMS, a híres amerikai drámaíró, aki mind-éddig komor hangulatú társadalmi drámákkal és neurotikus vagy pszichopata hőskövekben bővelkedő családtragédiákkal hódította meg a közönséget, most először vígjátékkal szerepel a Broadway-n. A vígjáték két fiatal házaspárról szól, akik a kölcsönös alkalmazkodás hosszú korszaka után találja meg a boldogságot.

RICHARD WRIGHT, a neves amerikai néger író, 52 éves korában, Párisban szívizélhűdés áldozata lett. Wright „Black Boy” című regényével alapozta meg hírnevét; könyvében egy amerikai néger gyermekkorát és ifjúságát ábrázolta.

KÖNYV GOETHE UTOLSÓ SZERELMÉRŐL. Marianne von Willemér-ről, a West-Östlicher Divan Zuleikájáról kitűnő könyv jelent meg Lilly Stepanek-től. A könyv Marianne von Willemér halálának — 1860 decembere — századik évfordulójára látott napvilágot. (Lilly Stepanek: Suleika; Forum-Verlag, Wien.)

FEMINA-DIJ od... Párisban a bizottság tagjai — csupa nő — hevesen összevesztek. A díjat ugyanis az ismeretlen Louise Bellocq nyerte La Porte Retombée című első regényéért, mely a bizottság több hölgytagjának véleménye szerint egy hajítófát sem ér.

FÉRFIKOR

(Folytatás az előző oldalról.)

érezte, ő maga van viaszból és nincs kapcsolata a szerves világgal. Mosolygott.

Átvágott a keskeny utcákon, a fedett lépcsőhöz ért. Lent, a fasorban két gyerek rúgta a labdát. Bele akart rúgni, de eltévesztette és a labda tovább surrant. A két gyerek ámultan nézte, aztán mind a hárman felnevettek. Adott nekik pénzt. — Fagyjaltra. De nyáron! Szigorú volt, aztán újra nevettek. Futva ment lefelé a lépcsőn, már felszáradt a nedvesség rajta. Egyszerre látta a gyíkokat, mint nyáron. Előjöttek a repedésekből, mozdulatlanul figyelték, aztán eltűntek. Ismét mások, biztonságos távolságból figyelték és napoztak. Olyan világosan látta őket, hogy a semmi szuggesztíven megelevenedett. Volt és gyíkfarmája volt, a hiányuk volt, mint egy nyom a homokban. Úgy tűnt, hogy az egész mindenség, megfosztva ezektől a kis támaszoktól, remegve az erőfeszítéstől, hogy egyensúlyban maradjon, meg- inog és behull a kis ürökbe, amit a gyíkok hagytak; elevenebben jelen voltak bennük most, mint nyáron, valóságos alakjukban; jelen voltak létezésük nélkülözhetetlen fontosságában és jelen volt a hiányuk, fájón.

A kulcs ott volt, ahol ő hagyta. Az anyja nem jött. — Hol késhet? Megnézte az órát és elhatározta, hogy várja még negyedóraig. Az

apja szobájában meleg volt. — Végre, gondolta. Támaszkodott a falnak és megérezte a szagot, amely mindig megkülönböztette az apja szobáját és most úgy tűnt neki, hogy a könyvespolcból szivárog. Gyerekkorában ez a szag azonosult benne az apjával és most megjelentette az érzékei számára. Látta, amint ültében megfordul a belépő felé, látta a mozdulatot is, szívélyes

MOLNÁR FERENC eddig ismeretlen darabjának kéziratát találta meg az író özvegye Molnár hagyatékában. A darab „Ma este játék lesz” címen jövő év januárjában kerül színre New Yorkban.

PROKOFJEV Háború és béke című, Moszkvában nagy sikerrel játszott operájának 1961 február 19-ére kitűzött lipcsei bemutatóját állítólagos „anyagbeszerzési nehézségek” miatt, valójában a kelet-berlini kultúrminisztérium nyomására, bizonytalan időre elhalasztották.

A DALAI LÁMA megírta emlékiratait. Az eredetileg tibeti nyelven írott könyv angol fordításban fog megjelenni.

AZ „ISZONY”, Németh László regénye Ujlaki Sári fordításában németül megjelent („Wie der Stein fällt” Steingrüben Verlag, Stuttgart), s értesülésünk szerint nem-sokára megjelenik franciául is a párisi Gallimard kiadónál. Az I s z o n y az utóbbi évtizedek magyar regényirodalmának egyik kimagasló alkotása és remélhető, hogy külföldön is megérdemelt sikert arat.

A KÖLTŐ ÉS A KORMÁNY. D. J. Enright, a kiváló angol költő, akit az angol irodalom tanárává hívtak meg a malájai egyetemre, november 19-én tartotta első előadását „Robert Graves, avagy a modernista irányzat hanyatlása” címen. A nem különösen izgalmas probléma tárgyalásával közbotrányt okozott. Enright liberális nézeteinek adott kifejezést, amikor — persze Angliára vonatkozóan — megjegyezte, hogy „a kormány kötelessége, hogy az embereket békén hagyja, hadd kövessék el a hibákat, melyeket el akarnak követni, szenvedjenek miattuk és okosodjanak belőlük”. E szöveget Szingapur kormánya sértőnek találta. Rajaratnam miniszter hosszú dorgáló előadásban figyelmeztette a költőt, hogy „tartózkodjék a kormány kritikájától, mert a bírálat jogát honpolgárok s nem idegenek számára tartják nyitva”.

volt és elgondolkozott. A székben, fejmagasságban egy összeszöke homlok rémlett. Aztán a kép felszállt. Ő és a bútorok voltak csak a szobában. Észrevette, mennyire függenek a távollévótól, aki még most is, mintha meghatározná a sorsukat. Várják, hogy belépjen, mint a cselédség várja a gazdát jelentő kulcszörgést a zárban, várakozás, amely mindig érződik rajtuk, még akkor is, amikor el vannak foglalva. De nem történt semmi, minden mozdulatlan maradt és változatlan. Valami tragikusan neveltséges lebegett a szobában; hogy a jelen a jövő, ami majd múlttá lesz; hogy a bútorok látszólag olyan természetes várakozása értelmetlen, felesleges.

Az anyja nem jött. Végre men- nie kellett, mert az engedély, amit a fogorvosra adott neki a gyárban, lassan lejárt. Átvágott a parkon. A villamosok ritkán jártak ebben az órában, a cipője átnevésedett. Aztán jött a villamos, üres volt. Leült és megkaparta a jégvirágot az ablakon, hogy kilásson. Az utcák is ismeretlenek voltak ebben az órában. Ilvenkor rendszerint a gyárban volt. Örült, hogy villamosra szállt taxi helyett, megmaradt egy kis pénze és arra gondolt, munka után elmegy zenét hallgatni evv bárba. A gondolatra meleg emlékek és elfojtott fények szálltak fel benne.

A villamos zökkent. Felnézett az égre. Híg volt és újra szürke. Úgy tűnt neki, a végtelenségig úszhatna benne, fáradság nélkül, a lágyan, ellenállás nélkül szétváló közegben. Megkapaszkodott a nagyszemű nő felkiáltásában, kész férfi a korához. A villamos megállt, megnézte az órát.

— Pontosan érek be. — Ennek örült.

KRISTÓF ÁGOTA

Messze mint a nyár

Csillagatlan éjszakák rázzák a fákat egyre sötétebb szemek és az esték kitégálnak lucskos levelek csapódnak virágzó homlokokra

elveszve futok síneken és lengő drótokon sikoltó utak fonódnak elem lágy ködök fehéritik dermedtre a mezőket

reggelre hűvös hó hull távoli úszó hegyek mögé süllyedt az őz rokkant és csöndes lesz a város

messze vagy messze mint a nyár arcon sorompók vetődnek közénk ablakod sötét üvegeire festi ezüst emlékeit a szél

A JÖVŐ ÉVI SALZBURGI ünnepi játékok keretében Kertész István karmester vezényli Mozart: Szóktetés a Szerájából című operáját.

NÉGYESSY LÁSZLÓ, a ferencjózsefi kor neves irodalomtörténészeinek özvegye nemrégben ünnepelte budapesti lakásán századik születésnapját.

A CSIKKSZEDŐ LEGENDA-JA. Enczi Endre novelláját, amely először az Irodalmi Ujságban jelent meg, közölte az ESPRIT című, tekintélyes francia folyóirat.

A NÉMET KÖNYVÉSZEK BÉKEDÍJÁVAL Sarvapalli Radhakrisnan hindu bölcselőt és író, India alelnökét ültették ki. A díjat, ünnepélyes ceremónia keretében, jövő év októberében nyújtják át Radhakrisnannak a maina-frankfurti Szent Pál templomban.

STUART MÁRIA elveszett költeményeit keresi a skót St. Andrew egyetem. Stuart Mária fogságában állítólag egy kötet verset írt; e kötet több kéziratot másolata a XVI. század végén még közkezen forgott. Azóta a könyv eltűnt, de a kutatók bizonyos körülményekből arra következtetnek, hogy a kézirat egyik másolata Olaszországban kallódik.

Hogyan lehet előfizetni az Irodalmi Ujságra?

Angliai olvasóink postahivatalokban kapható 10, illetve 20 shillinges postal ordert küldjenek kiadóhivatalunkba.

A következő országokban terjesztőinknél lehet előfizetni:

Argentínában: Dr. Girsik Géza, Lavalle 361 c/o. Délamerikai Magyarorság, Buenos Aires. Ausztráliában és Új-Zélandon: Globe Book Co., 173. Pitt Street, Sidney. Ausztriában: Hajdu Ilona, Wien I. Hauptpostfach 730. Braziliában: Livraria D. Landy, Rua 7. de Abril 252. Caixa Postal 7943, Sao Paulo. Dániában: Dr. Németh Magyar Könyvterjesztő és Hírlap-iroda, St. Regnegade 26, København K. Franciaországban: Gondos Erzsébet, Poste Restante, Assnières Chanzy és példányonként kapható Balaton, 12 Rue de la Grange Batiellière, Páris 9. Írországban: L. P. Peter, 32. Brighton Sq., Rathgar, Dublin. Izraelben: Gondos Sándor könyvkereskedése, Herzl 16, Bét Hakranot Haifa és Hadash könyvkereskedés, 59. Hayarkon Street, Tel-Aviv. Kanadában: Sas László, 3455. Ellendale Ave., Apt. 15. Montreal. Németországban: Szarvas Gábor, Stuttgart/W., Ludwigstrasse 96. Norvégiában: Volent Zsolt, Rostedsgt. 14. 2. e. 2. oppg. Oslo. Olaszországban: Susanna Triznya, Via B. Pontelli 5, Roma. Svájcban: Kukorely Pál, 6. Rue Beauregard, Geneve. Svédországban: Magda Hámori, Kanadastigen 17. Stockholm-Lidingö. USA-ban: Alex Fodor, 467 Central Park West, Apt. 11/B. New York 25. N. Y. Venezuelában: Tarcsay Lajos, Caracas, Calle Iglesia Ed. Villoria, Apto 21. Sabana Grande.

Az itt fel nem sorolt országokból a lapot megrendelni egyelőre nemzetközi postautalvány beküldése útján lehet. Kérjük olvasóinkat, közöljék előfizetésüket levelezőlapon is kiadóhivatalunkkal, mert a nemzetközi postautalványon nem szerepel a befizető címe.

MAGYAR JAVASLAT A DEPOLARIZÁCIÓRA címen Ankerl Géza és Huszár László a Forradalmi Diákbizottság nevében a magyar kérdés ENSZ-beli tárgyalásának előestéjén egy tervezetet juttatott el valamennyi érdekelt hatalom kormányához és a sajtóhoz. A javaslatnak máris igen kedvező visszhangja volt a különböző országokban.

A LENGYEL ÍRÓK ez évi kongresszusa a „Zycie Warszawy” szertint nyugodt hangulatban folyt le. A szokásos „foglalkozzunk többet a ma problémáival” felszólításon kívül ezúttal semmilyen különleges követeléssel nem léptek fel a lengyel írókkal szemben.

A RENAUDOT-DÍJJAL „Törékeny boldogság” című regényéért Alfred Kern francia író tünteték ki.

A BÉCSI Theater in der Josephstadt nemzetközi drámapályázata eredménytelenül végződött; a beérkezett 745 pályamű közül a bíráló-bizottság egyetlen egyet sem érdemesített kitüntetésre.

150 ESZTENDEJE. 1810 december 11-én született Párisban Alfred de Musset.

A MAGYAR KÖNYVES CÉH könyvsorozata vászonkötésben. Eddig megjelent kötetek: Déry Tibor: Vidám temetés és más elbeszélések. Cs. Szabó László: Halfejű pásztorbot és hat történet. Kilenc költő (versantológia). Bibó István: Harmadik út. Előkészületben Faludy György verseskötete és Méray Tibor regénye. A hat kötet előfizetési ára £5.0.0, illetve \$15.—, vagy annak egyenértéke más pénznemben.

Megrendelhető: Magyar Könyves Céh, Magyar Írók Szövetsége Külföldön, 14 St. George Street, London, W. 1.

Példányonkénti árusítás fűzött kiadásban. Déry Tibor novelláskötete ára £1.1.0, vagy \$3.—; Cs. Szabó László novelláskötete ára £0.19.6, vagy \$2.80.

BOROS PUBLICATIONS LIMITED,

65 Mortimer St., London, W.1.

Bibó István tanulmánykötete ára £2.2.0, vagy \$6.—; Kilenc költő verseskötete ára £1.1.0, vagy \$3.—. A tanulmánykötet és a verseskötetet az Irodalmi Ujság előfizetői 15% kedvezménnyel kaphatják. Megrendelhető a Magyar Írók Szövetsége Külföldön hivatalán át, vagy közvetlenül a következő címen:

MOLNÁR JÓZSEF, Steinhauserstrasse 35, München 8.

Az Irodalmi Ujság ára:

Anglia: 1 shilling, Argentína: 10 peso, Ausztrália: 2 shilling 6 penny, Ausztria: 2 schilling, Belgium: 7 francs, Brazília: 24 cruero, Dánia: 1 korona, Finnország: 45 márk, Franciaország: NF. 0.90, Hollandia: 60 cent, Izrael: 300 pruta, Kanada: 20 cent, Magyarország: 1 forint, Mexico: 3.15 peso, Németország: 60 pfennig, Norvégia: 1 korona, Olaszország: 70 lira, Svédország: 80 öre, Svájc: 60 centimes, Uruguay: 50 cent, USA: 25 cent, Venezuela: 1.25 Bs. Félévi előfizetési díj egyes szám árának tízszerese, egyévi húszszoros.

Légitóstán példányonként 20 US dollárcentnek megfelelő összeg számítandó az előfizetéshez.

Magyar Írók Szövetsége Külföldön

Irodalmi Ujság

Megjelenik minden hónap elején és tizenötödikén. Kéziratokat nem örüznék meg és nem küldünk vissza. Published by the Hungarian Literary Gazette Ltd.

14 St. George Street, London, W. 1.

Telefon: MAY 32-24.

Printed by Jolly the Printer Ltd. (T.U.), 238 Fore St., London, N.18.

A VOX HANGLEMEZ-VÁLALAT megjelentette a nemrég elhunyt Zathureczky Ede hegedűművész előadásában Franck A-dur szonátáját, Beethoven G-dur szonátáját és Bartók—Zathureczky Gyermekeknek című műveket. A művész özvegye a hanglemez bevételét egy Zathureczky Ede ösztöndíj alapjára szándékozik fordítani.

GARCIA LORCA „Yerma” című tragédiáját újra játsszák a madridi „Teatra Eslavá”-ban. A költőt közel negyed századdal ezelőtt Franco csendőrei gyilkolták meg; darabjait azóta Spanyolországban nem adhatták elő.

A MAYERLINGI TRAGÉDIA, melyről már oly sok jelentéktelen könyvet, színdarabot és filmet írtak, most Nizzában kerül színre. — Éspedig mint balettmű.

THE REVOLT OF THE MIND — Aczél Tamás és Méray Tibor könyve, mely az év elején jelent meg Amerikában és Angliában, 1961 tavaszán németül és franciául kerül az olvasó elé. A német kiadás a müncheni Langen-Müllernél, a francia a Gallimardnál készül.

BEETHOVEN egyik levele 12 ezer márkáért kelt el egy marburgi árverésen.

Nyilatkozat

Szerkesztőségünket felkérték az alábbi nyilatkozat közlésére:

A Mikes Kelemen Kör Hollandiai Magyar Ifjúsági Munkaközösség (alapítva 1951-ben) — a hasonló név miatti félreértéseket elkerülendő — nyilvánosan kijelenti, hogy az 1959-ben alapított és Németországban működő Mikes Kelemen Körrel semminemű kapcsolata nincs, attól céljában és eszközeiben különbözik. Az 1960 október 16-án tartott közgyűlés megbízásából a Mikes Kelemen Kör vezetősége.

Megjelent a 12. kiadás!
Prof. Dr. B. Bauer

A NŐ

(Tanulmányok a nő testéről, lelkeről, nemiségéről és erotikájáról.) 520 oldal. Ára: osztrák Sch. 125. v. DM. v. Sfr. 20. v. US \$5. Az összeg előre való beküldése esetén portómentesen szállítunk.

NOVÁK RUDOLF

magyar könyvkereskedése, Wien I., Köllnerhofgasse 4. Ausztria.
Kérje ingyen könyv-és hanglemez katalógusunkat.

HOLLÓS

Monopol ügynökség

15 Colebrooke Avenue,

London, W. 13. Telefon:

PERivale 9275.

Vámmentes ajándéksomagok és gyógyszerek Magyarországra gyorsan, megbízhatóan. Írjon árjegyzékért és díjmentes felvilágosításért. Fő a teljes vámtól és költségmentesség. Ne terhelje hozzátartozóit vámmal.

Szaloncukor

Magyar gyártmányú, 1 kg ára üzletünkben 8/—, postán leszállítva 10/—.

The Danubia

Confectionery Shop

B. I. IVANYI,

11 Archer Street, London, W.1.

(Off Piccadilly Circus).

Telefon: GERRard 6697.